

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Právnická fakulta

Katedra občanského práva

SPOLEČNÉ JMĚNÍ MANŽELŮ

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Doc. JUDr. Josef SALAČ, Ph.D.

Autor:

Daniel Navrátil

Šumavská 2953/9
ÚSTÍ NAD LABEM
400 11

Praha, 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškeré
prameny, ze kterých jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 24. září 2007

Daniel Navrátil

Daniel Navrátil

OBSAH

1. Úvod	1
2. Vývoj právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely	3
2.1. Vznik manželství a rodiny ve společnosti prvotně pospolné	3
2.2. Manželské a rodinné právo ve starém Egyptě.....	4
2.3. Manželské a rodinné právo v Mezopotámii	5
2.4. Manželské a rodinné právo v Řecku	5
2.5. Římské právo.....	6
2.6. Manželské a rodinné právo na území českého státu.....	8
2.6.1. <i>Období raně feudální, rozvinutého feudalismu a stavovské monarchie</i>	8
2.6.2. <i>Období feudálního absolutismu</i>	10
2.7. Úprava manželského majetkového práva v letech 1811-1950.....	11
2.7.1. <i>Všeobecný občanský zákoník 1811</i>	11
2.7.2. <i>Úprava majetkových vztahů mezi manžely na Slovensku</i>	13
2.7.3. <i>Období od vzniku samostatné ČSR do roku 1950</i>	14
2.8. Právní úprava z roku 1949 - zákonné majetkové společenství	15
2.9. Občanský zákoník 1964 - bezpodílové spoluvlastnictví manželů.....	16
2.10. Novely občanského zákoníku přijaté do roku 1998	17
2.11. Společné jmění manželů podle zákona č. 91/1998 Sb.	18
3. Obecné otázky spojené se společným jměním manželů	19
3.1. Právní podstata společného jmění manželů.....	19
3.2. Vzájemný vztah rodinně-právní a občanskoprávní úpravy majetkových vztahů mezi manžely	20
4. Vznik společného jmění manželů	22
4.1. Odložení vzniku společného jmění	23
5. Předmět společného jmění manželů	25
5.1. Majetek společného jmění.....	26
5.1.1. <i>Nabytí majetku na základě smlouvy</i>	27
5.1.2. <i>Nabytí majetku na základě jiných právních skutečností</i>	29
5.1.3. <i>Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání</i>	30
5.2. Závazky společného jmění	31
5.2.1. <i>Odpovědnost za závazky manželů</i>	33
6. Výlučný majetek manželů	37

7. Správa společného jmění manželů (hospodaření)	41
7.1. Zákonný režim.....	41
7.2. Modifikace správy (smluvní režim)	46
8. Společné jmění manželů a podnikání	47
8.1. Použití majetku ve společném jmění k podnikání.....	47
8.2. Rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely	49
8.3. Obchodní podíl jako předmět společného jmění manželů	50
9. Modifikace společného jmění manželů	53
9.1. Modifikace dohodou manželů.....	53
9.1.1. Rozšíření společného jmění.....	55
9.1.2. Zúžení společného jmění	56
9.1.3. Vyhrazení vzniku společného jmění.....	57
9.2. Modifikace rozhodnutím soudu.....	57
10. Zánik a vypořádání společného jmění manželů	60
10.1. Zánik společného jmění.....	60
10.2. Vypořádání společného jmění	62
10.2.1. Vypořádání dohodou	65
10.2.2. Vypořádání soudem.....	66
10.2.3. Vypořádání na základě zákonné domněnky.....	68
10.2.4. Vypořádání při konkurzu a vyrovnání.....	70
11. Úprava majetkových vztahů mezi manžely v rámci nového kodexu soukromého práva	71
12. Komparace - majetkové vztahy mezi manžely ve Velké Británii	78
12.1. Obecné výklady.....	78
12.2. Vlastnictví rodinného majetku	80
12.2.1. Formální vznik majetkového práva k rodinnému majetku	83
12.2.2. Vznik majetkového práva ve formě trustu	84
12.2.3. Nároky založené smluvně	87
12.2.4. Práva vůči třetím osobám.....	88
12.2.5. Vlastnictví věcí movitých.....	89
12.3. Vypořádání majetku při zániku manželství.....	90
13. Závěr	94

1. Úvod

Manželství v tradičním křesťanském pojetí je chápáno jako trvalý svazek dvou osob různého pohlaví, který má společensky a právně uznanou formu. Důvody, pro které lidé vstupují do manželství mohou být různé, většinou však půjde zejména o vytvoření právně, společensky a ekonomicky stabilního svazku, založení rodiny, zplození dětí a jejich výchovu a výživu, legitimizaci sexuálních vztahů či veřejnou manifestaci vzájemné lásky. I na počátku 21. století, kdy také v České republice v souladu se západoevropskými trendy stále klesá počet uzavíraných sňatků, odsouvá se věk pro založení rodiny, rodí se méně dětí a procento rozvedených manželství je poměrně vysoké, zůstává manželství důležitou institucí nejen z hlediska rodinného života, ale i z hlediska celospolečenského a samozřejmě také právního. Ve vztahu ke společnosti se jeho význam projevuje zejména tím, že jeho vznik, respektive případný zánik, má rovněž výrazné ekonomické dopady, a to nejen na samotné manžele či další členy rodiny, ale také na třetí osoby, kterými mohou být například věřitelé.

Manželství je tradičně jedním z požadavků na založení rodiny, o což se opírá i fungování společnosti. Neslouží tedy pouze manželskému páru, ale též zájmům dětí a společnosti, již jsou manželé součástí. Bylo tomu tak po dlouhá staletí a teprve čas ukáže, jestli fenomén konce 20. a počátku 21. století, spočívající v určitém úpadku tradičního manželského soužití a preferování volnějších svazků, bude jen záležitostí přechodnou, či zda se tento jev bude i nadále prohlubovat.

Manželství zpravidla přináší manželům práva a povinnosti týkající se výchovy dětí, společného vlastnictví, sexuálního chování, příbuzenských vazeb, vztahu ke společnosti, dědictví a jiných oblastí společného života. Tato práva a povinnosti můžeme zjednodušeně rozdělit do dvou skupin, a to na práva osobního charakteru, která jsou zpravidla předmětem úpravy rodinného práva, a na práva charakteru majetkového, která bývají upravena tradičně v civilních kodexech. Někdy se v této souvislosti hovoří také o statusových a majetkových důsledcích uzavření manželství. Právě úprava nejdůležitějšího majetkového aspektu manželství, zákonného majetkového společenství manželů, je tématem této diplomové práce. Tato práce se naopak nezabývá osobními právy a povinnostmi mezi manžely, ani jejich dalšími majetkovými právy a povinnostmi jakými jsou například vzájemná vyživovací povinnost, společný nájem bytu či dědění.

Úprava majetkového společenství manželů se i v dnešní době týká každého, kdo vstoupí do manželského svazku, přestože prodělala v průběhu 90. let 20. století výrazné změny. I přes proměnu institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů v jejich společné jmění a další posílení smluvních dispozic manželů, respektive budoucích manželů, ve vztahu k případným modifikacím rozsahu společného jmění totiž zůstává majetkové společenství manželů jediným zákonem povoleným majetkovým režimem mezi manžely. Ani v současnosti ještě není možné tento institut smluvně či jiným způsobem zcela vyloučit a nahradit režimem oddělených majetků, i když v budoucnu se této žádoucí změny zřejmě dočkáme v připravované rekodifikaci občanského práva.

Cílem této práce je tedy poskytnout relativně komplexní pohled na uvedenou problematiku, zahrnující historické výklady, otázky vzniku a předmětu společného jmění manželů včetně možností jeho smluvních modifikací, správu společného jmění s výklady o podnikání a samozřejmě také otázky jeho zániku a vypořádání. Samostatná kapitola je věnována také budoucí úpravě manželského majetkového práva v rámci nově připravovaného občanského zákoníku.

Tomuto základnímu vymezení odpovídá také členění a obsah jednotlivých kapitol. Závěr diplomové práce je pak věnován výkladu o manželském majetkovém právu v Anglii, se kterým jsem se mohl blíže seznámit v rámci svého studijního pobytu v této zemi.

2. Vývoj právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely

2.1. Vznik manželství a rodiny ve společnosti prvotně pospolné

Přestože by se mohlo na první pohled zdát, že rodina a manželství jako společenské instituce existují již od samého počátku vývoje lidské společnosti, je tomu ve skutečnosti jinak. Rodina a manželství jsou produktem historického vývoje a k jejich utváření dochází až v okamžiku, kdy je společnost na takové úrovni, která vznik užších rodinných vztahů umožňuje. Funkce manželství a rodiny se tak postupně vyvíjely v závislosti na historických podmínkách.

Pravěcí lidé se nejprve shromažďovali do velkých tlup, v rámci nichž také udržovali sexuální vztahy, které pravděpodobně nebyly nijak uspořádány. Vztahy pokrevního příbuzenství zatím neměly žádný význam. Později se začaly vytvářet rody, jako skupiny pokrevně příbuzných osob a základní společenské jednotky lidstva v prvotně pospolné společnosti. Rody se potom při sexuálním styku postupně dělily na skupiny, a vznikla tak první forma manželství, takzvané manželství skupinové.

S rostoucí produktivitou práce se rody dále rozpadaly na menší jednotky, mluvíme o velkorodinách. Dominantní postavení v tomto období měla žena, protože od ní se odvíjela výstavba společenské organizace založená na pokrevním příbuzenství, otcové nemohli být ve skupinových formách soužití nikdy přesně určeni. Mluvíme tedy o matriarchátu. Soustava mateřského příbuzenství zůstala zachována i poté, kdy se v důsledku vnitřního vývoje skupinové manželství přeměnilo v manželství párové, které však ještě stále nemohlo existovat nezávisle na širších společenských kolektivech. Úloha velkorodin zůstala nadále zachována a manželství stále plnilo pouze funkci sexuální, manželé spolu ani nežili. Až později muž přicházel žít na delší dobu do rodu své ženy, ale osobní majetek obou manželů zůstával oddělen a muž se musel živit sám. Žádný z manželů v ničem nezávisel na druhém. Takové manželství bylo přirozeně velmi volné a snadno rozvazatelné, šlo o dobrovolný svazek jehož jediným důvodem byla vzájemná náklonnost. Jestliže jeden z manželů přešel k jinému partnerovi, vznikalo manželství nové. Po celou dobu existence rodového zřízení trvala také zásadní rovnoprávnost mužů a žen, kteří společně rozhodovali o záležitostech rodu.

V dalším vývoji společnosti se zdokonalovaly a komplikovaly výrobní vztahy a docházelo k rozsáhlejší dělbě práce, čímž postupně sílila úloha muže, matriarchát se změnil v patriarchát. Muž již nechodil žít do rodu ženy, ale odváděl si ji naopak do rodu

svého, příbuzenství se určovalo po mužské linii. Manželství však žádné nové funkce nezískalo, stále se omezovalo v postatě na vzájemný pohlavní styk, manželé samostatně nehosподаřili a neměli také žádný oddělený majetek.

Ke konci tohoto období byla původně kolektivně obhospodařovaná půda rozdělována mezi jednotlivé příslušníky rodu k samostatnému hospodaření, které se fakticky vyvinulo v soukromé vlastnictví, jehož subjektem se stal užší samostatně hospodařící kolektiv, malá individuální rodina, sestávající pouze z manželského páru a dětí pod vládou otce rodiny. Byly tak dovršeny všechny předpoklady pro přeměnu párového manželství v monogamii s výrazně podřízeným postavením ženy.¹

2.2. Manželské a rodinné právo ve starém Egyptě

O manželském a rodinném právu ve starém Egyptě, zejména v době staré a střední říše, nemáme mnoho informací. Nejvýraznějším rysem této kultury bylo patrně to, že nebyly vyloučeny sňatky mezi blízkými příbuznými, takže manželství byla často uzavírána mezi bratry a sestrami a dokonce i mezi dcerami a otci. Docházelo k tomu zřejmě zejména z majetkových důvodů, aby se majetek nedostal prostřednictvím dědění do cizích rukou, u vyšších společenských vrstev případně i z důvodů politických. Bohatší Egyptané zpravidla žili v polygamii s několika vzájemně rovnoprávnými ženami. Manželství vznikalo jednoduchou smlouvou bez nutnosti asistence některého státního orgánu, stejně snadno a neformálně mohli muž i žena manželství zrušit. Pokud však muž propustil ženu proti její vůli, musel jí vyplatit odškodné.

Ve srovnání s ostatními starověkými kulturami bylo postavení žen v Egyptě poměrně volné a vážené, ženy nezaujímaly v rodině ani ve společnosti podřadné místo. Dostávalo se jim stejné výchovy i vzdělání jako mužům, mohly samostatně uzavírat svatební smlouvy, vládly svým majetkem a účastnily se i po provdání všeho společenského života.²

¹ Klabouch J. Manželství a rodina v minulosti, Praha: Orbis, 1962, str. 9n

² Klabouch J. cit. dílo, str. 27

2.3. Manželské a rodinné právo v Mezopotámii

Poměrně dobré postavení měly ženy původně také v Mezopotámii, kde jim byla například vůči dětem přiznávána stejná práva, jaká měli otcové. Proslulý Chamurapiho zákoník, nejstarší známé velké zákonodárné dílo z 18.-17. stol. př.n.l., který podrobně upravoval také otázky manželského a rodinného práva, však již obsahoval plně vyvinuté vztahy patriarchální monogamní rodiny. Sňatek byl uzavírán mezi ženichem a otcem nevěsty ve formě koupě, nevěsta byla pouze jejím předmětem. Manžel, který zaplatil částku rovnající se trojnásobku ceny otrokyně, přebíral ženu z moci otcovské a nabýval také práva na děti. Manželka i děti pak byly vůči otci rodiny v absolutně podřízeném postavení a podléhaly jeho dispozicím, zejména pokud šlo o pracovní využití. Pokud by žena manželovi například zatajovala ušetřené peníze a pokoušela se vytvořit vlastní majetek, směl ji muž degradovat na pouhou otrokyni. Manžel se mohl také poměrně jednoduše rozvést, naproti tomu manželka by musela prokázat mužův odpor vůči ní a současně to, že tento odpor sama nezavinila, jinak by byla utopena.³

2.4. Manželské a rodinné právo v Řecku

Řecko doby klasické zahrnovalo země rozmanitých společenských podmínek, kde se vývoj rodiny a manželství zastavil na různých stupních. Ve Spartě se tak ještě setkáváme například s párovou rodinou se silnými zbytky předchozích forem skupinového manželství. Spojení muže a ženy tu bylo poměrně volné, oba směli mít více než jednoho partnera. Cizoložství nebylo trestné a dokonce ani zahanbující. Ženy měly v rukou správu rodinného majetku a zachovaly si značný vliv díky tomu, že muži trávili většinu života ve vojenských táborech.

Naopak v Aténách v této době již existovala tuhá, despotická monogamie. Žena nenabývala svéprávnosti po celý život, sňatkem pouze přecházela z moci otcovské do moci manželovy a v případě úmrtí manžela nad ní přejímal vládu bratr nebo i nejstarší syn. Nesměla vystupovat na veřejnosti ani před úřady či soudy. Muž ji směl kdykoliv vyhnat, ona mohla dosáhnout rozvodu jen složitým soudním řízením. Šlo tedy o podobnou úpravu jako v Mezopotámii. Cizoložství bylo těžkým zločinem.⁴

³ Klabouch J. cit. dílo, str. 28

⁴ Tamtéž, str. 30

2.5. Římské právo

Výklady věnující se vývoji manželského majetkového práva zpravidla obsahují také stručný výklad o pojetí manželství a s ním souvisejících vztahů v římském právu a ani tato práce nebude v tomto ohledu výjimkou, a to i přesto, že neexistuje jednoznačná odpověď na otázku, jaký byl vliv římského práva v této oblasti. I když připustíme názor, že římské právo východiskem pro úpravu těchto vztahů zásadně není a že jeho vliv je zřetelněji patrný spíše u institutů závazkového práva⁵, není jistě od věci alespoň krátce připomenout podstatné rysy římské rodinně-právní úpravy. Vždyť římské právo je základem evropské právní kultury, jehož instituty mají zejména v oblasti majetkových práv rozhodující vliv i na moderní občanské zákoníky.

Pro správné pochopení majetkových aspektů římského manželství je důležité nejprve osvětlit podstatu a fungování rodiny jako takové. Rodina v tradičním římském pojetí byla monogamní a výrazně patriarchální, což se projevovalo v tom, že v čele rodiny stál muž, označovaný jako „*pater familias*“, nadaný rozsáhlou pravomocí nad svojí manželkou i jejich společnými dětmi. Manželství bylo ostatně chápáno jako svazek uzavíraný v zájmu muže, manželka se podřizovala jeho moci, opouštěla vlastní rodinu a spolu s ní na manžela přecházel také veškerý majetek, který dosud měla. Tato nejstarší forma manželství byla označována jako „*matrimonium cum in manum conventione*“, neboli manželství s manželskou mocí nad ženou. Podstatou tohoto jednostranného pojetí manželského svazku bylo tedy mimo jiné to, že muž se stal vlastníkem veškerého manželčina majetku a připadalo mu též vše, co manželka nabyla za trvání manželství.

V souvislosti s postupným rozvojem římské společnosti došlo později k vytvoření nové, volnější formy manželství, která se posléze stala formou dominantní. „*Matrimonium sine in manum conventione*“, neboli manželství bez manželské moci nad ženou, bylo typické tím, že ani u jednoho z manželů se uzavřením sňatku neměnilo nic na jeho dosavadním právním postavení, manželka již nebyla podřízena manželově moci, naopak zůstávala nadále podřízena otcovské moci ve své vlastní rodině.

K samotnému vzniku manželství docházelo na základě smlouvy uzavřené mezi mužem a ženou, v případě, že snoubenci byli ještě podrobeni otcovské moci, vyžadoval se i souhlas otce. Dále bylo potřeba, aby byli snoubenci k uzavření sňatku způsobilí a aby byly dodrženy náležitosti projevu vůle a náležitosti formální, vztahující se k samotnému

⁵ Dvořák J. Majetkové společenství manželů, Praha: ASPI Publishing, 2004, str. 54

obřadu. Pokud jde o požadovanou způsobilost budoucích manželů, znalo již římské právo překážky uzavření manželství absolutního charakteru, kterými byly například nedostatečný věk či duševní porucha, a překážky relativního charakteru, představované především pokrevním příbuzenstvím. Z hlediska manželského majetkového práva byl zajímavým institutem tzv. smuteční rok, znamenající pro ovdovělou ženu zákaz uzavření nového sňatku po dobu jednoho roku od smrti manžela.. Sankcí za případné porušení tohoto omezení sice nebyla neplatnost nového manželství, za to však poměrně citelné majetkové újmy, spočívající ve ztrátě veškerého majetku z prvního manželství, nemožnost dědění ze závěti a podobně. Cílem této úpravy bylo zřejmě zamezit případným obtížím při určování otcovství, pro muže totiž žádné takové omezení neplatilo.

Manželství pak zanikalo buď smrtí jednoho z manželů, ať už přirozenou či právní, která byla způsobena ztrátou svobody nebo příslušnosti k obci, anebo rozvodem respektive zapuzením. V případě manželství přísného bylo myslitelné pouze zapuzení jako jednostranný projev mužovy vůle směřující k zániku manželství, naopak volné manželství mohlo být zrušeno z vůle kteréhokoliv manžela, a to rozvodem, který byl zpočátku projevem neformálním, později však došlo ke zpřísnění této úpravy a k zavedení důvodů rozvod ospravedlňujících.

Jak již bylo řečeno výše v souvislosti s výkladem o pojetí obou druhů manželství, v manželství přísném manželka žádný vlastní majetek neměla a vše, co nabyla, se stávalo majetkem manžela. Naopak v manželství volném nedocházelo k žádným změnám v právním postavení manželů, a to ani v oblasti majetkové. Nedocházelo zde ke vzniku žádného majetkového společenství a náklady spojené s existencí rodiny nesl manžel. Manželka přinášela do manželství příspěvek na úhradu zvýšených nákladů ve formě věna, další případný majetek pak tvořil její vlastní samostatné jmění, které však zpravidla spravoval manžel a za jehož správu také odpovídal. Důležité je ovšem říci, že poskytnutí věna, ač bylo žádoucí a běžné, nebylo manželčinou povinností a že i bez něj mohlo dojít k právoplatnému uzavření manželství. Pokud již věno poskytnuto bylo, stávalo se původně majetkem manžela, který s ním mohl volně disponovat. Podle pozdějšího práva příslušel manželce nárok na vrácení věna v případě rozvodu manželství či smrti manžela, zpravidla však nikoliv v plné výši, protože manžel měl právo na některé srážky. Zbývá podotknout, že právní úprava věna byla dispozitivní a že manželé tak mohli mezi sebou uzavírat smlouvy tuto úpravu modifikující. Neplatné ovšem byly smlouvy odporující podstatě věna, tedy například takové, kterými se manželka vzdávala práva na vydání věna.

Určitou obdobou věna byl majetek, který dával při sňatku muž ženě, aby ji tak zajistil pro případ ovdovění nebo rozvodu manželství z jeho viny. Tento majetek zůstával po dobu existence manželství ve vlastnictví manžela a manželce připadal až v případě jeho smrti či rozvodu.⁶

Je tedy vidět že i v tomto ohledu mělo římské právo svůj význam, i kdyby jen v tom, že původní zcela podřízené postavení manželky se postupně uvolnilo do podoby, kdy byla na svém muži více či méně nezávislá, což v jiných právních řádech trvalo stovky let a plnoprávné postavení žen je v mnoha zemích v podstatě až výdobytkem 20. století.

2.6. Manželské a rodinné právo na území českého státu

2.6.1. *Období raně feudální, rozvinutého feudalismu a stavovské monarchie*

Manželské právo majetkové na starším historickém stupni vývoje všude úzce souviselo s jednotlivými formami manželství.⁷ V předstátním období se ve střední Evropě rozvíjelo patriarchální zřízení, první historickou formou manželství byl tak u nás sňatek únosem. Tato forma ovšem byla omezena právě na předstátní období, v raně feudálním státě už měla spíše jen symbolický význam.⁸ Únos ženy se sice udržel v selských vrstvách obyvatel ještě v novověku, ale v 16. století se již přísně zakazoval. Ze sňatku únosem se časem vyvinul sňatek koupí, a to tak, že delší dobu existovaly vedle sebe oba tvary. Tento zvyk byl obvyklý u všech Slovanů a také původní význam věna byl ten, že šlo o dávku placenou mužem za ženu. Otec prodával svou dceru a ta přecházela prodejem v moc svého manžela. Přeměnou sňatku únosového ve sňatek koupí se pak únos stává trestným, a jak moc církevní tak moc světská proti němu zakročuje. V českém právu se tedy nakonec stala základem manželského majetkového práva smlouva a jeho těžiště spočívalo v úpravě věna, která bude zmíněna níže.

Manželství starých Čechů nebylo však hned od počátku monogamické. Alespoň tam, kde to prostředky dovozovaly, bylo polygamické. Kromě toho bylo také velmi lehce rozlučitelné. Případy polygamie se však stávají s příchodem křesťanství stále vzácnějšími.

⁶ Kincl J.-Urfus V.- Skřejpek M. Římské právo, Praha: C.H.Beck, 1995, str. 132n.

⁷ Kapras J. Manželské právo majetkové, Praha 1908, str. 1n

⁸ Adamová K. Dějiny soukromého práva ve střední Evropě, Praha: C.H.Beck, 2001, str. 67n

Právní úprava manželství se v českém feudálním právu později začíná vytvářet stále více pod vlivem církevním, již v Dekretech Břetislavových bylo manželství postaveno pod kontrolu církve a zavedena monogamie a nerozlučnost manželství.⁹ Sňatek se uzavíral před církví a manželství bylo zásadně nerozlučitelné. „*Vaše manželství, která až dosud měli jste jako v nevěstinci a společná jako mezi hovady, nechť napříště řídí se kanonickým řádem tak, aby manželka spokojila se jedním mužem a muž jednou ženou zákonitě před církví provdanou.*“ (Dekreta Břetislavova)¹⁰ Zaniknout mohlo jen v důsledku prohlášení za neplatné či smrtí jednoho z manželů, rozvod byl možný až v době stavovské, a to pouze u protestantských církví. Rozhodování manželských sporů pak náleželo až do doby Josefa II. církevním soudům.

Právní postavení manželky vycházelo z kanonických zásad a z toho, že byla podřízena moci svého manžela, kterému přinášela do manželství věno. Její postavení bylo také vyjadřováno příslovím „*žena vězněm muže svého*“, což původně znamenalo, že muž měl rozsáhlá oprávnění ve vztahu k jejímu majetku. V období stavovské monarchie však již vystupoval do popředí jiný aspekt této zásady, a sice aspekt ochranný. Ten se projevoval v tom, že právní jednání, na základě kterých by muž získal majetek na úkor manželky, byla považována za neplatná.

Věno nevěsty tvořil majetek a peníze, které žena přinášela do manželství, aby se staly majetkem muže, který s nimi mohl zcela neomezeně disponovat. Nevěsta měla na věno zákonný nárok, který vyplýval i z její příslušnosti k nedílu, a rodina jí ho mohla odmítnout jen ze zcela mimořádných a přesně stanovených důvodů, například tehdy, pokud se vdávala proti vůli rodiny. Vyplacením věna byla žena takzvaně vybyta z nedílu a neměla tedy již nárok na dědictví. Výše věna nebyla přesně stanovena a byla předmětem svatební smlouvy mezi rodinou nevěsty a ženichem, který měl právo případně vymáhat vyplacení věna soudní cestou. Tato úprava byla na druhé straně vyvažována institucí takzvaného věna vdovského (případně obvěnění), které sloužilo k majetkovému zajištění manželky pro případ smrti manžela. Bylo rovněž zřizováno ve svatební smlouvě a jeho hodnota byla zpravidla dvaapůlkrát větší než hodnota věna nevěsty. Vdovské věno bylo zajišťováno zřízením zástavního práva k majetku manžela ve prospěch manželky nebo zápisem do zemských desek. Případně se zajišťovalo i fakticky takzvaným vznesením, což znamenalo, že zástavou se stával statek, na který nevěstu manžel poprvé po svatbě

⁹ Malý K. Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha: Linde Praha, 1999, str. 105n

¹⁰ Citováno podle Adamová K.-Soukup L. Prameny k dějinám práva v českých zemích, Plzeň, 2004, str. 20

přivedl.¹¹ Manžel s majetkem, který byl ženě slíben jako obvěnění, nemohl za svého života disponovat. Pro případy, že by se manželka neuváženě vzdala svého práva na vdovské věno, se používala výše zmíněná ochranná funkce zásady „žena vězněm muže svého“, a takový úkon by byl neplatný, pokud by se žena neplatnosti výslovně dovolala.

Jinak byla žena v manželství zcela majetkově samostatná a měla plné dispoziční právo ke svému majetku.

Podobná právní úprava byla i v právu městském, které sice vycházelo z obecné snubní svobody, ale uzavření manželství přesto podmiňovalo souhlasem rodičů. Pokud by snoubenci uzavřeli manželství bez souhlasu rodičů, ztratili by nárok na dědictví po nich. Základní institucí městského manželského práva bylo rovněž věno, které se zřizovalo stejným způsobem jako v právu zemském. Zvláštností v městském právu bylo to, že manželka měla jako vdova nárok na jednu třetinu z manželovy pozůstalosti.

2.6.2. Období feudálního absolutismu

Právo v období feudálně absolutistického státu prošlo složitým vývojem. Do právního řádu začínají v zesílené míře pronikat vlivy práva římského, podstatný vliv má i právo kanonické. Nové kodifikační práce, které probíhaly v 18. a na počátku 19. století, pak byly silně ovlivněny teorií přirozenoprávní. Podstatně se mění i forma práva a staré obyčejové právo ustupuje právu psanému. Určujícím rysem vývoje absolutistického práva je tendence k unifikaci práva a k jeho kodifikaci, která se ovšem již realizuje v rámci česko-rakouském. Vytvářejí se zákoníky, které staví základy moderního právního systému a které u nás přežívají až do poloviny 20. století.¹²

Pro oblast majetkového práva manželského, stejně tak jako pro občanské právo vůbec, bylo bezesporu velmi významným okamžikem vydání *Všeobecného občanského zákoníku z roku 1811*, kterým byly dovršeny kodifikační práce probíhající několik desítek let. Šlo o vynikající právní dílo, jehož koncepce vycházela z římskoprávní učenosti a přirozenoprávní teorie. Základním rysem zákoníku byla jeho všeobecnost a výlučnost, protože jím byla zrušena starší právní úprava a platil bez výjimky pro všechny obyvatele státu bez ohledu na jejich společenské postavení. Svou podstatou šlo už o moderní zákoník, který zakotvoval představy o neomezeném vlastnictví. Ty se promítaly prakticky

¹¹ Malý K. cit. dílo, str. 106

¹² Malý K. cit. dílo, str. 153

do všech jeho ustanovení včetně předpisů o manželství. Nesporná kvalita a vysoká úroveň tohoto zákonodárného díla se projevila také v tom, že zákoník platil nejen po celý zbytek feudalismu a po celou dobu trvání rakouské monarchie, ale i v Československé republice. Odstranila ho až takzvaná *právníká dvouletka* v roce 1950. Úprava manželského práva obsažená ve Všeobecném občanském zákoníku je předmětem dalšího výkladu.

2.7. Úprava manželského majetkového práva v letech 1811-1950

2.7.1. Všeobecný občanský zákoník 1811

Všeobecný zákoník občanský upravoval majetkové vztahy mezi manžely jednak po stránce osobní, jednak po stránce majetkové. Osobní poměry manželů včetně otázek souvisejících s výživným byly upraveny v dílu prvním, majetkové manželské právo pak v dvacáté osmé hlavě dílu pátého, která obsahovala ustanovení o manželských smlouvách.¹³ Základem úpravy manželského a rodinného práva byly předpisy kanonického práva autorizované státem. Občanský zákoník hledí na manželství jako na smlouvu, jejímž uzavřením se manželé zavazují k plnění vzájemných povinností. „*Rodinné poměry zakládají se smlouvou manželskou. Ve smlouvě manželské prohlašují dvě osoby různého pohlaví zákonitým způsobem svou vůli, žítí v nerozlučitelném společenství, ploditi děti, je vychovávatí a navzájem si pomáhati.*“ (§ 44)¹⁴ Manželství může uzavřít každý, komu nebrání nějaká zákonná překážka, jako například duševní porucha či nedostatek věku. Překážkou byl také nedostatek ohlášek a slavnostního souhlasu před duchovní osobou, až do roku 1867 byl navíc při uzavírání každého manželství vyžadován takzvaný politický konsens, neboli souhlas orgánu veřejné správy.

Koncepce manželství vycházela z nerovnoprávného postavení ženy. Muž byl prohlášen za hlavu rodiny a žena byla podřízena jeho moci, musela ho následovat, pomáhat mu v hospodářství a obydlí a plnit jeho nařízení. Manželství mohlo být zrušeno prohlášením za neplatné, rozlukou nebo smrtí jednoho z manželů, respektive jeho prohlášením za mrtvého. Rozloučení mohli být až do manželské novely z roku 1919 pouze nekatolíci. Na rozdíl od vzniku manželství, o němž rozhodovaly orgány církevní, náležely manželské spory včetně rozvodu či rozluky do kompetence civilních soudů. Ke konci 19. století pak došlo k zavedení subsidiárních civilních sňatků v případech, kdy duchovní

¹³ Rouček F.-Sedláček J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl 5. Praha: Linhart, 1937, str. 448

¹⁴ Tamtéž Díl 1., str. 366

bezdůvodně odpírali udělení souhlasu. Tato úprava vydržela až do roku 1949, kdy byla provedena zásadní sekularizace manželství a civilní sňatek se stal obligatorním až do počátku 90. let minulého století.

Nerovnoprávnost žen se projevila i v úpravě majetkových vztahů v manželství. Každý z manželů měl sice svůj vlastní majetek a každý nabýval věci individuálně výhradně pro sebe, ale v pochybnostech se mělo za to, že vlastnictví nabyt muž. Dále bylo stanoveno, že pokud manželka neodporovala, platila právní domněnka, podle níž svěřila manželovi jako svému zákonnému zástupci správu svého vlastního jmění. Jinak platil princip odděleného majetku, pokud nebyla uzavřena zvláštní smlouva. „*Jestli neučinili manželé zvláštní úmluvy o užívání svého jmění, podrží každý manžel své dřívější vlastnické právo a na to, čeho každá strana za manželství nabude a jakýmkoliv způsobem dostane, nemá druhá nároku. V pochybnostech se má za to, že bylo nabyto mužem.*“ (§ 1237)¹⁵ Zásada odděleného majetku, vyjádřená v § 1233 a § 1237, vyplývá z principu důsledného individualismu, jak se vyvinul na sklonku 18. a na počátku 19. století, a zahrnuje nejen vlastnické právo, ale i volnou správu majetku a dispozici s ním i s jeho užitky. Tato volnost může být omezena pouze svatebními smlouvami, a to tak, že majetek je určen buď pro manželské společenství anebo pro zaopatření jednoho z manželů. Kam nesahají svatební smlouvy, platí zákonné manželské právo, a každý manžel tedy může svůj majetek volně spravovat. Velmi výrazné odchylky od principu úplného oddělení majetku byly obsaženy v ustanoveních o správě majetku, a to ve prospěch společné správy a společného užívání. To se však týkalo jen vnitřního poměru mezi manžely a nevznikaly tím společné závazky ani práva. Každý manžel byl zásadně zavázán za své závazky odděleně svým majetkem a nebyl zavázán za závazky druhého manžela.

Jak již bylo zmíněno, majetkové důsledky životního společenství manželů, vyplývající ze zákonného režimu oddělených majetků, mohly být výrazně ovlivněny takzvanými svatebními smlouvami. Tyto smlouvy mohly být uzavírány nejen mezi manžely, ale i mezi snoubenci, a jejich úprava byla značně dispozitivní jak pokud jde o jejich obsah, tak pokud jde o rozsah majetku, jehož se měly týkat. Nejdůležitější z těchto smluv byla zřejmě smlouva o společenství statků, která vyžadovala formu notářského zápisu. Do společenství byl zahrnut jen majetek uvedený ve smlouvě, ten byl pak spravován podle ustanovení smlouvy nebo podle ustanovení obecných, a po skončení manželství došlo opět k jeho rozdělení. Chyběla však podrobnější úprava týkající se

¹⁵ Rouček F.-Sedláček J. cit. dílo, Díl 5., str. 523

například postavení třetích osob či možnosti vymáhat z majetku ve společenství i uspokojení pohledávek druhého manžela. Šlo-li však o dluhy ze společenství statků, odpovídali manželé solidárně.

K manželským majetkovým vztahům dále patřila instituce věna a obvěnění. Věno bylo jmění, které odevzdávala žena, popřípadě za ni někdo jiný, muži na náklady spojené s manželstvím. Za trvání manželství pak náleželo užívání věna a jeho přírůstků muži. Manželka naopak mohla dostat od manžela či někoho jiného obvěnění, které sloužilo k rozmnožení věna.¹⁶

Přestože tedy byl občanský zákoník z roku 1811 vynikajícím právníckým dílem a moderním kodexem kontinentálního typu, z něhož ostatně čerpáme inspiraci dodnes (základním ideovým zdrojem současné rekodifikace soukromého práva je vládní návrh občanského zákoníku bývalého Československa z roku 1937, který sám převážně vycházel právě z obecného občanského zákoníku), domnívám se, že úprava manželského majetkového práva vycházející z nerovnoprávného postavení ženy a z důsledně individualistického pojetí majetkových práv manželů nebyla jeho nejsilnější stránkou a v dnešní době by jen těžko obstála.

2.7.2. Úprava majetkových vztahů mezi manžely na Slovensku

Úprava manželského majetkového práva na Slovensku vycházela z úpravy uherské, a tak až do roku 1950 trval rozdíl v právní úpravě v Čechách a na Slovensku. Uherské právo nemělo takové formy majetkové podřízenosti, jaké byly v právu rakouském, žena byla v majetkoprávních otázkách zásadně samostatná. Zvláštní majetkové společenství manželů na Slovensku existovalo ve formě takzvané koakvizice, která zahrnovala majetek společně nabytý během skutečného spolužití manželů. Vedle tohoto společného majetku měl každý z manželů svůj majetek samostatný, nabytý jednak před uzavřením manželství, jednak za trvání manželství ze zvláštního důvodu, zejména děděním a nabytím daru. Při stanovení koakviziční povahy jednotlivých věcí nezáleželo na tom, zda věc nabyl pouze jeden z manželů či oba společně. Šlo v podstatě o jakési spoluvlastnictví, které nemohlo být zrušeno po dobu trvání manželství. Do koakvizičního jmění však patřila nejen aktiva, ale i pasiva (závazky), takže nešlo jen o vlastnictví.

¹⁶ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2000, str. 19

Pokud jde o nakládání s koakvizičním jměním, vycházelo se z předpokladu, že každý z manželů nakládá s tou částí koakvizice, kterou nabyt. S částí nabytou společně nakládali společně oba manželé. Pro případ smrti mohl každý z manželů nakládat se společným majetkem jen do výše jedné poloviny.

Koakviziční právo platilo pouze mezi manžely nešlechtickými, u kterých se předpokládalo, že manželka má na rozmnožení majetku stejné zásluhy jako manžel. Šlechtici si však případně mohli koakvizici sjednat smluvně.

Šlo tedy evidentně o úpravu v mnohém blízkou našemu dnešnímu pojetí a vzhledem ke kvalitám výše popsaného obecného občanského zákoníku bych takovou úpravu očekával i v jeho rámci. Zřejmě se však přece jen projevila skutečnost, že byl tento zákoník připravován v podstatě již od druhé poloviny 18. století a v některých věcech proto nebyl tak pokrokový, jak by se dalo předpokládat.

2.7.3. Období od vzniku samostatné ČSR do roku 1950

Po vzniku samostatné Československé republiky došlo na základě takzvané recepční normy k převzetí rakouského Všeobecného občanského zákoníku ve znění pozdějších novel a také uherského obyčejového práva. Bylo tedy potřeba sjednotit právní úpravu v této oblasti, a tak byly zahájeny práce na unifikaci a nové kodifikaci občanského práva, která měla vycházet z rakouského občanského zákoníku s přihlédnutím k právní úpravě platné na území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Vzhledem k politickému vývoji však k přijetí nového zákoníku nakonec nedošlo, téměř dvacetileté kodifikační práce byly definitivně přerušeny událostmi z roku 1938. Přijaty byly pouze dílčí úpravy směřující k modernizaci některých oblastí. Majetkové poměry mezi manžely se tak v podstatě řídily úpravou rakouského občanského zákoníku až do roku 1950.

V oblasti rodinného práva byl přijat zejména takzvaný rozlukový zákon, jenž sjednotil úpravu uzavírání manželství v českých zemích a na Slovensku. Byl zaveden fakultativní civilní sňatek, který zrušil výlučnost sňatku církevního, a možnost rozluky i pro katolická manželství. Manželství se tak stalo institucí převážně občanskou. Ve dvacátých letech byla připravována novela manželského majetkového práva, jejímž cílem

bylo sjednocení úpravy na celém území státu. Princip společného majetku manželů uplatňující se na Slovensku se však neprosadil.

2.8. Právní úprava z roku 1949 - zákonné majetkové společenství

Poprvé se **právní forma majetkového společenství mezi manžely jako forma zákonná** objevuje na území někdejšího Československa v zákoně o právu rodinném č. 265/1949, který nabyl účinnosti 1. 1. 1950. Ve srovnání s předchozím stavem se jednalo o zásadní změnu právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely.¹⁷ Zákon o právu rodinném vyjmul z občanského práva nejen osobní vztahy spojené s manželstvím, ale i manželská práva majetková. Tyto majetkové vztahy byly upraveny v § 22 až 29 uvedeného zákona, které zakotvovaly **institut zákonného majetkového společenství jako bezprostředního předchůdce pozdějšího bezpodílového spoluvlastnictví manželů.**

Podle tohoto zákona tvořilo jmění nabyté některým z manželů v době trvání manželství (kromě majetku nabytého děděním či darem a věcí sloužících jeho osobním potřebám nebo výkonu povolání) jeho získaný majetek a získané majetky obou manželů byly jejich společným majetkem. Získaným majetkem byl i výnos samostatného majetku, vybavení domácnosti, obrazy, výhry na los, pojistné prémie a podobně.

Rozsah majetkového společenství vyplýval ze zákona. Do majetkového společenství byl zahrnován majetek nabytý za trvání manželství od doby účinnosti zákona, a to i tehdy, bylo-li manželství uzavřeno před tímto datem. Manželé si však mohli dohodou sepsanou ve formě soudního či později notářského zápisu stanovit rozsah společného jmění jinak. Správa zákonného majetkového společenství byla upravena tak, že obvyklou správu jmění v tomto společenství mohl provádět každý z manželů sám, avšak ve věcech přesahujících rámec obvyklé správy potřeboval souhlas druhého z manželů, pokud nebyla uzavřena dohoda, která by výkon správy upravila jinak. Společný majetek mohl být postižen i v případě, že závazek převzal jen jeden z manželů.

Zákonné majetkové společenství zanikalo smrtí jednoho z manželů nebo rozvodem, a po jeho zániku platilo přiměřeně ustanovení o spoluvlastnictví, přičemž podíly obou manželů byly stejné. Účelem nové úpravy mělo být kromě jiného odstranění majetkové nerovnoprávnosti ženy i jejího omezení při správě společného majetku. Forma zákonného

¹⁷ Dvořák J. cit. dílo, str. 56

majetkového společenství byla v podstatě jen přechodnou formou majetkoprávních vztahů mezi manžely, která platila jen do účinnosti občanského zákoníku z roku 1964.

Je zřejmé, že vytržení rodinně-právní úpravy včetně majetkových práv manželů z občanského zákoníku nebylo z dnešního pohledu příliš šťastné a šlo vlastně o důsledek promítání marxisticko-leninských tendencí do našeho práva, které vyústily v přijetí dalších samostatných zákoníků, čímž postupně docházelo k degradaci občanského zákoníku jako obecného kodexu soukromého práva. Nicméně úprava zákonného majetkového společenství, podle mého názoru, byla na svoji dobu celkem pokroková a v zásadě přijatelná. Nebylo sice možné se od ní odchýlit v tom smyslu, že by byla nahrazena režimem oddělených majetků, ale to lze pochopit vzhledem ke snahám o odvrácení se od dosavadního pojetí, které nepřiznávalo ženám stejná práva jako mužům. Možností dispozic ohledně rozsahu tohoto majetkového společenství i jeho správy však připuštěny byly, což lze hodnotit jen kladně, zvláště s ohledem na další vývoj, jenž veškeré dispozice na dlouhou dobu v podstatě vyloučil.

2.9. Občanský zákoník 1964 - bezpodílové spoluvlastnictví manželů

V roce 1964 byl přijat nový občanský zákoník, který převzal úpravu manželských majetkoprávních vztahů namísto zákona o právu rodinném. Byla opuštěna koncepce zákonného majetkového společenství a rozhodujícím institutem manželského majetkového práva se stalo bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Předpisy zahrnující tuto úpravu byly obsaženy v § 143 až 151 ObčZ. Tato ustanovení byla kogentní, nebylo možno se od nich dispozičními úkony odchýlit.

Podstatné rozdíly ustanovení o zákonném majetkovém společenství manželů ve srovnání s bezpodílovým spoluvlastnictvím manželů byly v tom, že u zákonného majetkového společenství šlo o úpravu provedenou ustanoveními zákona o právu rodinném a nikoliv občanským zákoníkem, dále že tu byla značná dispozitivnost, která u bezpodílového vlastnictví byla změněna v kogentnost, a konečně že u zákonného majetkového společenství šlo o všechny společný majetek, tedy nejen o věci, ale i o pohledávky a dluhy.¹⁸ Bezpodílové vlastnictví manželů se výrazně odlišuje od vlastnictví podílového, kde podíl vyjadřuje míru účasti spoluvlastníka na společné věci, zatímco

¹⁸ Holub M.- Bičovský J. Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha: Panorama, 1985, str. 342

u vlastnictví bezpodílového není míra této účasti vyjádřena ani podílem, ani jiným způsobem.

V bezpodílovém spoluvlastnictví manželů bylo vše, co mohlo být předmětem osobního vlastnictví a co bylo nabyto některým z manželů za trvání manželství, s výjimkou věcí získaných dědictvím či darem a věcí, které svou povahou a užíváním sloužily osobní potřebě nebo výkonu povolání jednoho z manželů. Takové věci tvořily výlučný majetek každého z manželů. Předmětem osobního vlastnictví byly především příjmy a úspory z práce a ze sociálního zabezpečení, věci domácí a osobní potřeby, rodinné domky a rekreační chaty. Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepatřily pohledávky a jiné majetkové hodnoty, které nelze považovat za věci, stejně tak ani dluhy.

Z poměrně úzkého vymezení předmětu bezpodílového spoluvlastnictví manželů vyplývalo, že existoval ještě jiný společný majetek manželů, zejména šlo právě o zmíněné pohledávky či jiná práva, ale také o dluhy a závazky. Pro dořešení výslovně neupravených vztahů se používalo obecného ustanovení o analogii, a hovořilo se tak o vypořádání v širším slova smyslu, které zahrnovalo veškerý majetek včetně aktiv a pasiv.

Nahrazení institutu zákonného majetkového společenství bezpodílovým spoluvlastnictvím tak z výše uvedených důvodů (kogentnost úpravy vylučující jakékoliv dispozice, příliš úzké vymezení rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví atd.) hodnotím jednoznačně negativně a domnívám se, že by bývalo bylo lepší pouze přenést úpravu zákonného majetkového společenství s menšími úpravami zpět do občanského zákoníku a nezavádět zmíněný institut bezpodílového spoluvlastnictví.

2.10. Novelý občanského zákoníku přijaté do roku 1998

První novelizace občanského zákoníku provedená zákonem č. 131/1982 Sb. doplnila ustanovení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví po jeho zániku, a to o odstavce obsahující domněnku vypořádání tam, kde ho po určitou dobu neprovedli sami manželé.

K podstatným změnám však došlo až přijetím novely občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., kterou bylo zejména připojeno ustanovení § 143a prakticky odstraňující kogentnost předchozí úpravy a připouštějící možnost některých dispozic ze strany manželů. Byla také přijata úprava konkretizující vztahy mezi manžely

v souvislosti s podnikatelskou činností a zařazena ustanovení týkající se majetkových restitucí.

Konečně byla přijata novela č. 264/1992 Sb., která upravila kogentně formu některých dohod mezi manžely (popřípadě bývalými manžely) týkajících se nemovitostí.

2.11. Společné jmění manželů podle zákona č. 91/1998 Sb.

Novela zákona o rodině provedená zákonem č. 91/1998 Sb., jíž byl zároveň novelizován také občanský zákoník, přinesla základní změnu zejména v tom, že **dosavadní bezpodílové spoluvlastnictví manželů bylo nahrazeno právním institutem společného jmění manželů**. Cílem této novely bylo především zajištění rovného postavení manželů, které vyplývá z povahy nového majetkového společenství. Subjekty společného jmění mohou být pouze manželé, stejně jako v případě dřívějšího bezpodílového spoluvlastnictví.

Předmětem společného jmění se stávají nejen věci, ale i práva a závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků týkajících se majetku jen jednoho z manželů a závazků přesahujících míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů převzaté jedním z nich bez souhlasu druhého. Závazky tvořící společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně. Do společného jmění manželů navíc nově patří také věci sloužící výkonu povolání jednoho z manželů. Nově je stanovena také právní domněnka, podle níž se majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství považují za součást společného jmění manželů, není-li prokázán opak.

Spolu se zavedením společného jmění manželů byly také ještě více rozšířeny možnosti smluvních dispozic a modifikací. Smlouvy o úpravě svých budoucích majetkových vztahů mohou nyní uzavírat i snoubenci.

Další rozdíly společného jmění manželů oproti bezpodílovému spoluvlastnictví manželů týkající se podnikání, jeho zániku a vypořádání a jiných otázek budou předmětem výkladu v následujících kapitolách. Již na tomto místě lze však říci, že přijatá úprava i přes své nedostatky znamená jednoznačně krok správným směrem, což se potvrzuje i tím, že připravovaná rekodifikace občanského práva stávající pojetí v zásadě zachovává, i když pouze jako jednu z možností úpravy majetkových vztahů manželů.

3. Obecné otázky spojené se společným jměním manželů

3.1. Právní podstata společného jmění manželů

Společné jmění manželů představuje zákonnou právní formu manželského majetkového společenství a současně základní a nejdůležitější institut manželského majetkového práva.¹⁹ Dalšími instituty manželského majetkového práva jsou například nájem bytu manželů, dědictví či vzájemná vyživovací povinnost. Jak bylo uvedeno výše, institut společného jmění manželů má mnoho shodných či podobných znaků s dřívějším bezpodílovým spoluvlastnictvím, rozdíl mezi oběma formami však není jen v jejich názvu, ale také v jejich předmětu, rozsahu, obsahu i zániku.

Důvodem pro přijetí nové formy manželského majetkového společenství byla snaha o odstranění nedostatků dosavadní úpravy a jejích případných mezer, na které právní teorie i praxe již delší dobu poukazovaly. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů se s účinností od 1. 8. 1998 změnilo ve společné jmění manželů za předpokladu, že k tomuto datu existovalo. Věci tvořící k tomuto datu bezpodílové spoluvlastnictví manželů, se *ex lege* stávají součástí společného jmění manželů. Pohledávky a dluhy vzniklé před uvedeným dnem se rovněž stávají součástí společného jmění, pokud se jedná o takové pohledávky a dluhy, které se za jeho součást podle nové úpravy považují (čl. VIII bod 2 zákona č. 91/1998 Sb.)

Právní úprava společného jmění manželů modifikuje v řadě směrů obecnou úpravu vlastnického a závazkového práva. Občanský zákoník již neoznačuje společné jmění manželů jako formu spoluvlastnictví vedle spoluvlastnictví podílového. To souvisí s podstatnou změnou ve vymezení jeho předmětu, když **součástí společného jmění jsou nyní kromě majetku také závazky**. Úprava společného jmění nicméně nadále vytváří pluralitu subjektů vlastnického práva, alespoň co se týče věcí v právním smyslu, protože každý z manželů je vlastníkem celé věci, a proto má právo tuto věc držet, užívat a nakládat s ní, je však přitom omezen stejným právem druhého manžela (R 42/1972).²⁰ Někdy se v této souvislosti mluví o podvojném spoluvlastnictví manželů.²¹

¹⁹ Dvořák J. cit. dílo, str. 60

²⁰ Soudní rozhodnutí týkající se bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vztahují i na společné jmění manželů, pokud z textu nevyplývá něco jiného

²¹ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 584

V oblasti závazkového práva má význam zejména to, že závazkové vztahy mezi manžely a třetími osobami, jejichž předmětem je společný majetek, mívají pravidelně povahu závazků solidárních. Důležité je také ustanovení § 114 ObčZ, podle kterého mezi manžely nepočíná ani neběží promlčení, nejde-li o úroky a opětuující se plnění. Určitá omezení existují také v souvislosti s uzavíráním kupních či darovacích smluv mezi manžely.

Společné jmění manželů tvoří jen jednu skupinu manželských majetkových vztahů. Další dvě skupiny tvoří majetkové vztahy každého z manželů k majetku, který není součástí společného jmění a představuje jejich výlučné vlastnictví. Manželský majetkový režim má tak v současnosti v České republice formu omezeného majetkového společenství.²²

Mezi uvedenými majetkovými skupinami dochází k neustálým vzájemným přesunům a změnám. Pokud pak dojde například k investicím ze společného jmění manželů do majetku jednoho z manželů, je tento manžel povinen takové investice při vypořádání společného jmění nahradit.

Mezi manžely může konečně existovat také spoluvlastnictví podílové, pokud dochází ke společnému nabývání ze zdrojů, které netvoří součást společného jmění. Podílové spoluvlastnictví mezi manžely může někdy založit i zvláštní právní úprava, jak je tomu například v případě zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích. Ve srovnání s podílovým spoluvlastnictvím je společné jmění právně stabilnějším a propracovanějším řešením plurality subjektů vlastnického práva. Žádný z manželů totiž nemůže bezdůvodně navrhnout u soudu zrušení a vypořádání jejich společného jmění, tak jak je to možné u spoluvlastnictví podílového.

3.2. Vzájemný vztah rodinně-právní a občanskoprávní úpravy majetkových vztahů mezi manžely

Majetkové vztahy vznikající v době trvání manželství můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří vztahy, které se týkají uspokojování potřeb rodiny a nákladů společné domácnosti. Ty představují takzvaný základní majetkový režim.²³ Druhou

²² Vedle tohoto režimu existuje ještě režim univerzálního majetkového společenství, kdy manželé nemají žádný výlučný majetek, a režim oddělených majetků, ve kterém společný majetek manželů nevzniká.

²³ Dvořák J. cit. dílo, str. 42n

skupinu pak tvoří majetkové vztahy vznikající nad rámec první skupiny. Jde o vztahy utvářející se v souvislosti s nabýváním majetku, úspor a těch hodnot, které manželům zůstanou po uspokojení základních potřeb rodiny. Tento stav má svůj odraz i v platné právní úpravě, kdy první skupina vztahů je upravena v rámci práva rodinného (§ 19 odst. 1 a 2 ZoR), druhá skupina je obsahem manželského majetkového režimu v rámci institutu společného jmění manželů upraveného v občanském zákoníku (§ 143 až 151 ObčZ).

Právní úprava obsažená v zákoně o rodině stanoví míru účasti manželů na uspokojování potřeb rodiny a zajištění nákladů společné domácnosti. Oba manželé mají o uspokojování potřeb rodiny pečovat kromě jiného i podle svých majetkových poměrů. Kdyby jeden manžel zákonnou povinnost hradit náklady společné domácnosti neplnil, může se druhý manžel obrátit s příslušným návrhem na soud. Náklady společné domácnosti tvoří zejména výdaje spojené s bydlením včetně energií, telefonní poplatky, pojistné, základní vybavení domácnosti, náklady spojené s dojížděním do zaměstnání a podobně.

Pokud by manželé využili možnosti, kterou jim přiznává ustanovení § 143a ObčZ, a odložili by vznik společného jmění až ke dni zániku manželství, vyplývala by povinnost zajistit uspokojování potřeb rodiny a hrazení nákladů společné domácnosti právě jen z uvedených ustanovení zákona o rodině. V tom je tedy hlavní význam této úpravy.

Z uvedené úpravy dále vyplývá to, že ze společně nabytých zdrojů musí manželé nejprve uspokojit povinnosti, jejichž splnění vyžaduje zákon o rodině. To má význam z hlediska zjišťování předmětu společného jmění manželů, protože do společného jmění připadne jen to, co zbyde po uspokojení potřeb rodiny a po úhradě nákladů společné domácnosti. Ustanovení § 145 ObčZ o správě společného jmění se proto nevztahuje na vztahy vznikající v rodině v souvislosti se zajištěním vyživovací povinnosti ani s uspokojením potřeb rodiny či úhradou nákladů společné domácnosti.

Toto pojednání lze uzavřít konstatováním, že ustanovení § 18 až 21 ZoR nejsou pouze osobní povahy, ale mají i velký majetkový význam a tvoří spolu s alimentárními ustanoveními a ustanoveními občanského zákoníku o společném jmění manželů jediný systémový celek.²⁴

²⁴ Haderka J. Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe č. 9, 1998, str. 551

4. Vznik společného jmění manželů

Podle ustanovení § 136 odst. 2 ObčZ **může společné jmění vzniknout jen mezi manžely**. Společné jmění je proto úzce vázáno na existenci manželství, mezi jinými osobami než mezi manžely společné jmění nevzniká. Společné jmění vzniká i v manželství neplatném, nikoliv však v manželství zdánlivém, které vůbec nevzniklo (R 42/1972). Subjekty společného jmění mohou být jen manželé po dobu trvání manželství, a to bez ohledu na to, jestli spolu fakticky žijí či nikoliv. Nemohou jimi naopak být manželé rozvedení nebo osoby žijící pouze v obdobném svazku, ani osoby stejného pohlaví, které spolu žijí v registrovaném společenství ve smyslu zákona č. 115/2006 Sb. o registrovaném partnerství.

Vznik manželství je důležitým okamžikem pro vznik společného jmění manželů, protože společné jmění vzniká teoreticky již sňatkem. Reálně však společné jmění vznikne nejdříve v okamžiku, kdy po uzavření manželství jeden z manželů nebo oba manželé společně nabudou první právo nebo prvou povinnost majetkové povahy, pokud ustanovení občanského zákoníku takové právo nebo takovou povinnost ze společného jmění nevylučují, nebo pokud manželé, popřípadě již snoubenci, takové právo nebo takovou povinnost ze společného jmění dříve nevyloučili.²⁵

Podle ustanovení § 3 ZoR se manželství uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před matričním úřadem nebo před orgánem k tomu oprávněné církve či náboženské společnosti. **Nejde tu o smlouvu, ale o předepsanou formu stanovenou zákonem.**²⁶ Manželství tak vzniká v okamžiku souhlasného prohlášení snoubenců, zápis do matriky má pouze deklaratorní charakter.²⁷

Společné jmění manželů tedy vzniká ve formálně platném manželství, stejně tak jako v manželství neplatném, pokud však jeho neplatnost nebyla soudně vyslovena. Okamžikem právní moci výroku o neplatnosti manželství zaniká společné jmění manželů podobně jako při rozvodu.

²⁵ Radvanová S.-Zuklínová M. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C.H.Beck, 1999, str. 47

²⁶ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 40

²⁷ Hrušáková M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1998, str. 8

4.1. Odložení vzniku společného jmění manželů

Existují důvody, pro které lze vznik společného jmění manželů odložit. Tyto důvody můžeme rozdělit do dvou skupin, a to jednak na důvody zákonné, jednak na důvody smluvní. Pokud jde o důvody zákonné, je třeba uvést úpravu obsaženou v ustanovení § 26b odst. 1 zákona č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, které říká, že vznik nového společného jmění úpadce a jeho manžela po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu není přípustný a že uzavře-li úpadce po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu. Smlouvy o rozšíření společného jmění, které by odporovaly tomuto ustanovení nebo jej obcházeły, jsou neplatné.²⁸ Obdobnou úpravu obsahuje v ustanovení § 276 i nový insolvenční zákon, který však dosud není účinný (viz poznámka pod čarou).

Platná právní úprava v ustanovení § 143a ObčZ dále umožňuje, aby manželé odložili smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu vznik společného jmění až ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení domácnosti. Obdobným způsobem mohou upravit své majetkové poměry též muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství. Po uzavření takové smlouvy pak s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti, které nemohou být z předmětu společného jmění vyloučeny, manželé nabývají vlastnictví každý pro sebe, neboli stejně jako při režimu oddělených majetků. Jestliže nabývají majetek společně, vzniká k takto nabytým věcem podílové spoluvlastnictví.²⁹ Ke dni zániku společného jmění budou tvořit jeho předmět jen ty majetkové hodnoty a závazky, které splňují kritéria ustanovení § 143. K majetku, který už z okruhu majetkového společenství manželů vyšel, se již nepřihlíží a neprovádějí se ohledně něj ani žádné zápočty. Každý z manželů byl totiž jeho vlastníkem a mohl s ním nakládat ve smyslu § 123 ObčZ.³⁰

Pojem *věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti* zákon nedefinuje a ponechává jeho vymezení soudní praxi. Lze jimi zřejmě rozumět zejména bytové zařízení, není vyloučeno ani zařazení automobilu, který je nezbytný k dojíždění jednoho z manželů za prací. Není přitom rozhodné, který z manželů takové věci nabył či zda je

²⁸ Zákon č. 328/1991 Sb. o konkurzu a vyrovnání je v době zpracování této diplomové práce stále platný a účinný, protože účinnost nového insolvenčního zákona č. 182/2006 Sb. byla odložena na 1. 1. 2008.

²⁹ Knappová M.-Švestka J. a kol. Občanské právo hmotné. Sv. I 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002, str. 328

³⁰ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 592

nabyli oba manželé společně. Obvyklou vybavenost společné domácnosti je třeba posuzovat z objektivního hlediska s přihlédnutím k běžně přijímanému obecnému standardu ve společnosti. Vymezení pojmu obvyklého vybavení domácnosti tak, jak je použito v OSŘ pro účely výkonu rozhodnutí, je však výrazně užší.³¹

Výklad týkající se vzniku společného jmění manželů lze ukončit závěrem, že pokud manželství trvá, trvá i společné jmění manželů, a to i tam, kde si manželé, respektive snoubenci, smlouvou vyhradili vznik společného jmění ke dni zániku manželství, protože ani tato smlouva se nesmí dotknout právě obvyklého vybavení společné domácnosti, takže alespoň v tomto rozsahu bude společné jmění manželů existovat vždy.³²

³¹ Tamtéž

³² Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 47

5. Předmět společného jmění manželů

Již v předchozím výkladu bylo řečeno, že **společné jmění manželů není univerzálním majetkovým společenstvím manželů, ale pouze majetkovým společenstvím rozsahově omezeným**. Vedle společného majetku totiž existuje ještě výlučný majetek každého z manželů, na který ze zákona nedopadá režim společného jmění manželů. Totéž platí pro závazky, protože ani za všechny závazky vzniklé za trvání manželství neodpovídají oba manželé společně. Tento závěr vyplývá z ustanovení § 143 ObčZ, jež vymezuje zákonný rozsah společného jmění manželů.

Občanský zákoník rozumí společným jměním manželů souhrn majetku (aktiv) a závazků (pasiv) za předpokladu, že splňují zákonem stanovená kritéria. Majetkem se rozumí souhrn majetkových hodnot (věcí, pohledávek a jiných práv a hodnot ocenitelných penězi) náležících určitému subjektu, závazky naopak tvoří souhrn penězi ocenitelných hodnot, které tento subjekt dluží jinému. Tomuto vymezení odpovídá i konstrukce § 143 ObčZ, který ve svém prvním odstavci pod písmenem a) pojednává o majetku (aktivech), kdežto pod písmenem b) téhož odstavce o závazcích (pasivech) společného jmění.

Podle ustanovení § 143 ObčZ tedy předmět společného jmění tvoří:

- a) **majetek** nabytý některým z manželů nebo jimi společně za trvání manželství, s výjimkou
 - a. majetku získaného dědictvím nebo darem
 - b. majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela
 - c. věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů
 - d. věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednoho z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka
- b) **závazky**, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou
 - a. závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich
 - b. závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

5.1. Majetek společného jmění

Majetkem se pro účely společného jmění manželů rozumí věci v právním smyslu, byty a nebytové prostory, pohledávky, jiná práva, která nejsou spjata s osobou jednoho z manželů a jiné penězi ocenitelné hodnoty (cenné papíry, směnky, šeky, obchodní podíly). Pokud jde o zmíněná majetková práva, půjde zřejmě jak o práva věcná (například oprávnění z věcných břemen), tak i o práva závazková (užívací právo k najaté věci, pohledávky z vkladových účtů).³³ Předmětem společného jmění však nebudou práva osobnostní ani taková majetková práva, která jsou neoddělitelně spjata s osobou jednoho z manželů (například právo na bolestné a ztížení společenského uplatnění).

Má-li se majetek stát součástí společného jmění manželů, musí dojít k jeho nabytí manžely společně nebo alespoň jedním manželem za trvání manželství. Je-li tato podmínka splněna a není-li dán zákonný či smluvní důvod vyloučení určitého majetku z předmětu společného jmění, platí, že vše, co nabývá jeden manžel, nabývá současně i manžel druhý, a to bez ohledu na to, že druhý manžel není smluvní stranou smlouvy, na jejímž základě došlo k nabytí majetku.³⁴

Aby se předešlo případným nejasnostem ohledně rozsahu společného jmění manželů, obsahuje ustanovení § 144 právní domněnku ve prospěch společného jmění, podle níž **majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů, není-li prokázán opak**. Tím se také do jisté míry posiluje právní postavení věřitelů, kteří hodlají uspokojit své pohledávky z majetku patřícího do společného jmění manželů. Tato domněnka byla ostatně zákonem výslovně zakotvena právě z toho důvodu, že nová úprava připouští poměrně rozsáhlé smluvní modifikace společného jmění manželů, jež se mohou dotknout práv třetích osob. Je však zřejmé, že jde o domněnku vyvrátitelnou, a tak může být vyvrácena například poukazem na smlouvy uzavřené mezi manžely, popřípadě snoubenci, podle § 143a. Ustanovení § 144 se použije také při vypořádání společného jmění, pokud bude nutné prokázat existenci výlučného vztahu jednoho z manželů k majetku nebo závazkům. Nebude-li výlučnost prokázána, bude se vycházet z toho, že jde o součást společného jmění.³⁵

³³ Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 47

³⁴ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 585

³⁵ Holub M.-Fiala J.-Bičovský J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou. 9. vydání, Praha: Linde Praha, 2002, str. 223

Majetek vcházející do společného jmění musí být získán zákonným způsobem, právní důvod nabytí přitom nehraje roli, pokud je takový důvod v souladu s právem. Půjde tak zejména o všechny způsoby nabytí vlastnického práva, včetně směny, vydržení či na základě zákona o veřejných dražbách. Do společného jmění manželů budou spadat všechny příjmy obou manželů s výjimkou těch, které pocházejí ze zdrojů vyloučených zákonem či smlouvou. Půjde tedy jak o příjmy z pracovního poměru, tak i z poměrů obdobných, výnosy z podnikání, dále o příjmy, užitky a výnosy ze samostatného majetku jednoho z manželů, příjmy z kapitálového majetku (dividendy, podíly), úroky z vkladových vztahů. Není ovšem vyloučeno, aby byly tyto příjmy vyňaty ze společného jmění v rámci smluv podle § 143a.

5.1.1. Nabytí majetku na základě smlouvy

Vlastnické právo lze nabýt na základě každé smlouvy způsobující změnu v osobě vlastníka, ať už jde o smlouvu kupní, darovací, směnnou, dohodu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, smlouvu o zhotovení věci na zakázku, smlouvu o prodeji podniku či jeho části či jinou smlouvu.³⁶ To samozřejmě platí i pro majetek, který vchází do společného jmění manželů. Většinou bude tento majetek nabýván na základě smlouvy kupní, častá bude také smlouva pracovní, přinášející manželům mzdu za vykonanou práci. V souvislosti s majetkovým společenstvím manželů však existují některé otázky, které si zasluhují zvláštní pozornost.

Významným zdrojem společného jmění manželů bude zejména mzda, respektive jakákoliv odměna za práci v různých formách (včetně mimořádných odměn, prémie atd.). Náleží sem i různé druhy náhrady mzdy, například za dovolenou.³⁷ Do společného majetku pak připadá celá mzda, nikoli jen ta část, která zůstala po uspokojení osobních potřeb toho manžela, o jehož mzdový nárok jde (R 42/1972). Nárok na pracovní odměnu je však podle dosavadní judikatury jen nárokem pracovníka, nikoli i druhého manžela, a do společného jmění tak bude patřit až mzda vyplacená. S tímto názorem se však neztotožňují, protože považují nárok na nevyplacenou mzdu za běžnou pohledávku, a v souladu se současným širokým pojetím majetkového společenství by tak měly být, podle mého názoru, i takové nároky součástí společného jmění. Jinak by tím byl neodůvodněně činěn rozdíl mezi jednotlivými pohledávkami, což ze zákona rozhodně nevyplývá.

³⁶ *Dvořák J.* cit. dílo, str. 91

³⁷ *Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J.* cit. dílo, str. 89

S nabyváním vlastnictví k věcem movitým, respektive s určením, zda se tyto věci stanou předmětem společného majetku manželů, zpravidla žádné zásadní problémy nebudou. Poněkud komplikovanější už však bude otázka nabyvání vlastnictví k nemovitostem.

Aby se nemovitost nabyvaná na základě smlouvy stala součástí společného jmění manželů, musí právní účinky vkladu nastat po uzavření manželství. To znamená, že pokud byl návrh na vklad vlastnického práva podán příslušnému katastrálnímu úřadu jedním manželem ještě před uzavřením manželství, pak vlastnické právo k nabyté nemovitosti získává jen on a nikoliv i manžel druhý. Právní účinky vkladu na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení totiž nastávají dnem, kdy došlo k podání návrhu. Zaplacení kupní ceny za trvání manželství ze společných prostředků nezakládá vlastnické právo druhého manžela k věci nabyté před uzavřením manželství.³⁸ K vynaloženým společným prostředkům ve prospěch výlučného majetku jednoho z manželů by se tak přihlédlo pouze v rámci vypořádání společného jmění při jeho zániku.³⁹ Z judikatury dále vyplývá závěr, že pokud byla kupní cena pořizované věci zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabyt kupovanou věc do společného jmění, pak se tato věc stala předmětem jejich společného jmění (R 49/2001). Neuplatní se zde tedy ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ, podle kterého není součástí společného jmění mimo jiné majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného jmění tohoto manžela.

V praxi je zajímavá také situace, kdy účastníkem kupní smlouvy o převodu nemovitosti je jen jeden z manželů. V takovém případě totiž bude do katastru nemovitostí zapsán vkladem on sám. Druhý manžel, přestože nebyl účastníkem kupní smlouvy, se stal vlastníkem nabyté nemovitosti, pokud nebyl mezi manžely zúžen rozsah společného jmění smlouvou nebo rozhodnutím soudu či nebyly k nabytí nemovitosti použity výlučně jen prostředky druhého manžela. Protože vlastnické právo tohoto druhého manžela vzniklo ze zákona, zapíše se záznamem na základě ohlášení. Katastrální úřad v rámci řízení o povolení vkladu nezkontroluje osobní stav navrhovatele, ten nemusí být uveden ani v návrhu na zahájení řízení o povolení vkladu. Důsledkem této úpravy je, že při každé dispozici s takovou nemovitostí je třeba souhlas i toho manžela, který není zapsán v katastru

³⁸ K této situaci by mohlo dojít například tehdy, pokud jeden z manželů uzavře kupní smlouvu o převodu nemovitosti a podá návrh na vklad svým jménem ještě před uzavřením manželství, ale kupní cenu uhradí až po uzavření manželství ze společných prostředků.

³⁹ Dvořák J. cit. dílo, str. 93

nemovitostí, protože pokud by nebyl dán, nacházela by se druhá smluvní strana v nejistém postavení. Manžel, jenž nedal k převodu nemovitosti souhlas, by totiž mohl vyvolat řízení o neplatnost právního úkonu a byl by s takovým návrhem zřejmě úspěšný.⁴⁰ Tento stav tak není příliš žádoucí a přílehavější by jistě byla úprava, podle níž by museli být subjekty smluv o převodu nemovitostí vždy oba manželé.

Určitá specifika jsou spojena také s majetkem nabytým bezúplatně. Platná právní úprava umožňuje darování mezi manžely za předpokladu, že předmět daru netvoří součást společného jmění manželů. Manžel proto může darovat druhému manželovi jen z majetku, který není společný, tedy například z majetku nacházejícího se ve vlastnictví manžela - dárce již před uzavřením manželství.⁴¹ Pokud jde o darování oběma manželům, vyplývá z ustanovení § 143, že věci nabyté za trvání manželství oběma manžely darem se nestávají předmětem jejich společného jmění, ale předmětem podílového spoluvlastnictví. Výjimka ustanovení § 143 o věcech darovaných (nebo zděděných) totiž platí nejen u nabytí věci jedním manželem, ale i při nabytí věci oběma manžely společně (R 42/1972).⁴² Uvedené ustanovení je kogentní, takže předmětem společného jmění by se takto darovaná věc nestala ani kdyby smluvní strany takový následek zamýšlely. Takové pojetí je značně nepraktické, nevidím důvod, proč by manželé nemohli nabýt darovanou věc do společného jmění, směřuje-li k tomu vůle účastníků předmětného právního úkonu.

5.1.2. Nabytí majetku na základě jiných právních skutečností

Dalšími způsoby, kterými lze nabýt majetek do společného jmění manželů, jsou ve shodě s obecnou úpravou nabývání vlastnictví zejména nabytí na základě zákona, rozhodnutí státního orgánu, vydržení, dražby, přírůstku či zhotovení nové věci. Následující odstavec se blíže zaměří na nabývání vlastnictví k nově zhotovené věci, a to konkrétně ke stavbě. Otázka nabývání vlastnictví ke stavbě je totiž poměrně praktická, a to i z toho důvodu, že stále větší počet rodin dnes dává přednost vlastnímu bydlení, mimo jiné také díky dostupnosti hypotečních úvěrů.

Pokud oba manželé nebo alespoň jeden z nich zhotoví v době trvání manželství novou věc, stává se tato věc součástí společného jmění okamžikem zhotovení. Z hlediska

⁴⁰ Tamtéž, str. 164

⁴¹ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 320

⁴² Dvořák J. cit. dílo, str. 97

určování předmětu společného jmění mohou problémy nastat tam, kde jeden z manželů vlastní v době uzavření manželství rozestavěnou stavbu, k jejímuž dokončení dojde po uzavření manželství. Podle stanoviska Nejvyššího soudu k této otázce bude rozestavěná stavba ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů tehdy, pokud byla před uzavřením manželství vybudována alespoň do takového stadia, v němž je nezaměnitelným způsobem individualizována, to znamená v okamžiku, kdy je jednoznačně patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží. Již v tomto okamžiku lze totiž považovat stavbu za věc v právním smyslu, která je tak předmětem vlastnictví. Na tomto závěru nemění nic ani skutečnost, že manželé dokončili stavbu patřící jednomu z nich za trvání manželství ze společných prostředků.⁴³ Taková investice by mohla být zohledněna pouze při vypořádání společného jmění.

Naopak pokud by stavba v době uzavření manželství nebyla dostavěna do stadia, kdy je již patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží, a poté byla za trvání manželství dokončena, patřila by do společného jmění manželů. Podobně by se řešilo i vlastnictví k bytu nebo nebytovému prostoru.

5.1.3. Společné jmění manželů a věci k výkonu povolání

Podle právního stavu platného v době od 1. 4. 1964 do 1. 8. 1998 platilo, že v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů nebyly věci, které podle své povahy sloužily výkonu povolání jen jednoho z manželů.⁴⁴ Původně byla tato úprava kogentní, na základě takzvané velké novely občanského zákoníku z roku 1991 však bylo možné se od ní odchýlit, a manželé se tak mohli dohodnout na rozšíření bezpodílového spoluvlastnictví i o tyto věci. Kategorie věcí sloužících výkonu povolání zahrnovala jak věci movité, tak i nemovitosti. Pojem výkon povolání se pak týkal výkonu závislého povolání jedním z manželů (pracovněprávní vztah), stejně tak jako výkonu svobodného neboli nezávislého povolání (živnostenské a jiné podnikání apod.).

⁴³ Dvořák J. cit. dílo, str. 100

⁴⁴ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2470/2000: Předpokladem vyloučení věci z bezpodílového spoluvlastnictví manželů z důvodu, že podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů, je také to, že současně neslouží i druhému z manželů. Aby věc byla z tohoto důvodu vyloučena z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, musí splňovat podmínku, že jde o věc, která má a může sloužit výlučně výkonu povolání jen jednoho z manželů a která zároveň (po jejím pořízení k tomuto účelu) skutečně slouží výlučně jen jednomu z manželů

Z hlediska právního pojetí těchto věcí bylo nerozhodné, zda byly do výhradního vlastnictví jednoho z manželů nabyty za jeho vlastní peněžní prostředky, anebo za společné prostředky obou manželů, to mělo význam pouze při vypořádání zaniklého majetkového společenství manželů.

Přestože věci sloužící výkonu povolání nebyly v zákonném rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů, výnosy z těchto vyloučených věcí (například nájemné z bytů a nebytových prostor ve vlastnictví jednoho z manželů) již součástí bezpodílového spoluvlastnictví byly, pokud byly vyplaceny v době jeho trvání.

Jak bylo naznačeno výše, mohli manželé zákonnou úpravu modifikovat dohodou uzavřenou ve formě notářského zápisu. Takovou dohodou by manželé rozšířili rozsah společného jmění i o věci, které svou povahou sloužily výkonu povolání jen jednoho z nich.

Se zavedením institutu společného jmění manželů v roce 1998 došlo k vypuštění kategorie věcí sloužících k výkonu povolání z okruhu výjimek zákonem stanoveného rozsahu společného jmění, a nadále jsou tak i tyto věci považovány za jeho součást. Článek VIII bod 2 zákona č. 91/1998 Sb. však stanovil, že věci, které ke dni 1. 8. 1998 tvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů se *ex lege* stávají součástí společného jmění manželů, i kdyby snad vůle manželů byla jiná. Z toho vyplývá, že věci sloužící výkonu povolání se obecně nestávají od 1. 8. 1998 součástí společného jmění manželů, protože k témuž dni tyto věci obecně netvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Proto věci sloužící výkonu povolání nabyté před 1. 8. 1998 zůstanou i nadále ve výlučném vlastnictví manželů (pokud neuzavřeli smlouvu modifikující zákonný režim).⁴⁵

5.2. Závazky společného jmění

Platné znění občanského zákoníku, na rozdíl od úpravy bezpodílového spoluvlastnictví, zahrnuje do předmětu společného jmění také závazky. Ovšem pouze za předpokladu, že vznikly některému z manželů nebo oběma manželům společně za trvání manželství. Půjde zejména o závazky ze smluv o půjčce, smluv úvěrových, závazek

⁴⁵ *Telec I.* Společné jmění manželů a věci sloužící k výkonu povolání. Právní rozhledy č. 11, 1998, str. 565n

zaplatit kupní cenu či závazek ručitelství.⁴⁶ Z předmětu společného jmění jsou však vyloučeny:

- a) závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů
- b) závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z manželů bez souhlasu druhého.

Otázka zařazení určitého závazku do společného jmění manželů bude mimořádně důležitá zejména z hlediska rozsahu majetku manželů, z něhož se mohou uspokojit věřitelé, jejichž pohledávky nebyly splněny.⁴⁷ Problémy většinou nebude činit situace, kdy na sebe vzali závazek oba manželé společně, popřípadě pouze jeden z nich se souhlasem druhého. V takovém případě bude závazek bez ohledu na jeho rozsah, respektive bez vztahu k majetkovým poměrům manželů, součástí společného jmění, a oba manželé tak budou v důsledku ustanovení § 145 odst. 3 povinni splnit takový závazek společně a nerozdílně. Z povahy solidární odpovědnosti vyplývá, že manželé odpovídají za splnění tohoto závazku jak veškerým společným majetkem, tak i majetkem ve výlučném vlastnictví každého z nich.

Poněkud složitější už bude řešení tohoto problému tam, kde na sebe vezme závazek v době trvání manželství jeden z manželů bez souhlasu druhého. Zde bude rozhodujícím faktorem to, jestli se jedná o závazek překračující co do rozsahu míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů či nikoliv. Pokud přijatý závazek z mezí majetkové přiměřenosti nevybočuje, bude spadat do společného jmění manželů i tehdy, kdy byl převzat jen jedním z manželů bez souhlasu druhého. V opačném případě, tedy **jestliže závazek převzatý jedním manželem bez souhlasu druhého míru přiměřenou majetkovým poměrům překračuje, nebude takový závazek součástí společného jmění.** Dlužný manžel pak bude odpovídat především svým výlučným majetkem, ale také majetkem spadajícím do společného jmění. Zákon však nestanoví, jak posuzovat majetkovou přiměřenost závazků a ponechává řešení soudní praxi. Není přitom zcela jednoznačné, zda by se při posuzování majetkové přiměřenosti mělo vycházet z průměrných, objektivních majetkových poměrů ve společnosti, nebo naopak z konkrétní majetkové situace manželů. Přikláním se v této otázce spíše k řešení druhému, založenému na individuálním posouzení konkrétního společného jmění, protože objektivizace

⁴⁶ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 331

⁴⁷ Možnost vydobyti závazku, který není součástí společného jmění manželů, v rámci výkonu rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů je předmětem výkladu v pasáži o odpovědnosti za závazky manželů.

majetkových poměrů mi vzhledem k poměrně velkým majetkovým rozdílům v naší společnosti připadá poněkud problematická.

Občanský zákoník výslovně neupravuje případy, kdy jeden z manželů nepřevzme závazek smluvně, ale tento mu vznikne na základě jiné skutečnosti (například v souvislosti se spáchaným trestným činem či jiným protiprávním úkonem). V této situaci by tak bylo třeba použít analogicky ustanovení § 143 odst. 1 písm. b), pokud by však byl zachován požadavek majetkové přiměřenosti.⁴⁸

5.2.1. Odpovědnost za závazky manželů

V souvislosti s výkladem o závazcích společného jmění je důležité zmínit také procesní problematiku odpovědnosti manžela za závazek manžela druhého.

Procesní stránka odpovědnosti za závazky vznikající v průběhu manželství je upravena v rámci ustanovení občanského soudního řádu týkajících se výkonu rozhodnutí, konkrétně v § 262a OSŘ. To především stanoví, že **výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění lze nařídit i tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů.** Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění, nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství. Při výkonu rozhodnutí se nepřihlíží ke smlouvě, kterou byl zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů o majetek, který patřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky; totéž platí, byl-li zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů smlouvou rozšířen o majetek povinného, který nepatřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky. K tomu je vhodné učinit poznámku, že § 262a OSŘ uvádí mezi úkony, k nimž se nepřihlíží při určení rozsahu společného jmění pro účely výkonu rozhodnutí, pouze smlouvy, jimiž manželé modifikují jejich společné jmění, nikoliv však rozhodnutí soudu modifikující rozsah tohoto jmění. Manželé se tak v praxi z opatrnosti obvykle místo uzavření smlouvy o zúžení společného jmění obrací na soud se žalobou na zúžení

⁴⁸ Srov. např. *Sokol T.* Vyloučení závazku ze společného jmění manželů. Právní rádce č.11, 2002, str. 17

společného jmění až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.⁴⁹ Pozice věřitelů je v takovém případě značně oslabena, zejména je-li výkon rozhodnutí veden pro závazek vzniklý výlučně jednomu z manželů po právní moci rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů. Manžel povinného má tedy ulehčenou situaci tehdy, když dojde k nařízení exekuce na majetek, jenž je na základě rozhodnutí soudu podle § 148 odst. 1 nebo 2 ObčZ v jeho výlučném vlastnictví, protože odpadá jeho povinnost dokazovat, že věřitel byl obeznámen s obsahem modifikující smlouvy (k modifikaci zde nedošlo na základě smlouvy, nýbrž na základě rozhodnutí soudu).⁵⁰ Vylučovací žalobu by manžel povinného v tomto případě podával podle § 267 odst. 1 OSŘ. (viz další výklad).

Platná procesní úprava tak připouští nařídít výkon rozhodnutí v zásadě pro každý závazek, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů.⁵¹ Ochrana nepovinného manžela je zajišťována tím, že se tento stává v případě nařízení výkonu rozhodnutí na majetek ve společném jmění manželů účastníkem řízení. Dále slouží k jeho ochraně také ustanovení § 267 odst. 2, na základě kterého může druhý manžel podat návrh na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí (takzvanou excindační žalobu), byl-li nařízeným výkonem rozhodnutí postižen majetek patřící do společného jmění nebo považující se za jeho součást. Muselo by se však jednat o situaci, kdy vymáhaný závazek vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů při používání majetku, který

- a) podle smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů nebo podle smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství nepatřil do společného jmění manželů, a oprávněnému byl v době vzniku vymáhané pohledávky znám obsah této smlouvy,
- b) náležel výhradně povinnému proto, že jej nabyl před manželstvím, dědictvím, darem, za majetek náležející do jeho výlučného majetku nebo podle předpisů o restituci majetku, který měl ve vlastnictví před uzavřením manželství nebo který mu byl vydán jako právnímu nástupci původního vlastníka, anebo že slouží podle své povahy jen jeho osobní potřebě.

Ustanovení § 267 tak slouží k ochraně nepovinného manžela pouze v případě, kdy prokáže, že vymáhaný závazek ve skutečnosti náleží pouze druhému manželovi, protože

⁴⁹ Králíčková Z. Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely (2. část). Právo a rodina č. 7, 2004, str. 6

⁵⁰ Vlasáková L.-Křížová V. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. Ad Notam, 2004, č. 3, str. 64

⁵¹ Dvořák J. cit. dílo, str. 118

vznikl při používání majetku, který je ve výlučném vlastnictví tohoto manžela buď přímo ze zákona nebo na základě smlouvy o zúžení společného jmění (popřípadě smlouvy o vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství), s jejímž obsahem byl věřitel řádně seznámen.⁵² Výčet těchto důvodů je taxativní.

V této souvislosti je důležité upozornit na skutečnost, že **jako důvod pro vyloučení majetku náležejícího do společného jmění manželů z výkonu rozhodnutí není uveden případ, kdy jeden z manželů převezme za trvání manželství bez souhlasu druhého manžela závazek, jehož rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů.** Tento závazek by sice netvořil společné jmění manželů, přesto by však pro něj mohl být veden výkon rozhodnutí na majetek ve společném jmění.

Pokud by byl do nařízeného výkonu rozhodnutí pro výlučný závazek jednoho z manželů, vzniklý za trvání manželství, zahrnut i majetek patřící ve skutečnosti do výlučného vlastnictví druhého manžela, mohl by se tento manžel s úspěchem bránit provedení výkonu rozhodnutí podáním vylučovací žaloby, tentokrát však podle ustanovení § 267 odst.1 OSŘ.⁵³

Konečně vznikl-li závazek před uzavřením manželství jen jednomu z manželů, odpovídá za něj tento manžel pouze svým výlučným majetkem. V takovém případě by mohl manžel povinného dosáhnout vyloučení z výkonu rozhodnutí nejen svého výlučného majetku, ale i majetku ve společném jmění, a to opět žalobou podle § 267 odst. 1 OSŘ.

Uvedený výklad lze shrnout tak, že dlužný manžel odpovídá za splnění závazku veškerým svým majetkem, tedy i tím, který tvoří společné jmění manželů. Přitom bude třeba brát v potaz, zda tento závazek spadá do společného jmění či nikoliv. Je-li tento závazek součástí společného jmění manželů, odpovídají za jeho splnění manželé solidárně (a to společným majetkem i výlučným majetkem každého z nich). Netvoří-li součást společného jmění, odpovídá za jeho splnění dlužný manžel, a to jednak svým výlučným majetkem, jednak majetkem ve společném jmění, odpovědnost druhého manžela jeho výlučným majetkem dána není.⁵⁴

⁵² Vlasáková L.-Křížová V. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. Ad Notam, 2004, č. 3, str. 64

⁵³ Toto ustanovení říká, že právo k majetku, které nepřipouští výkon rozhodnutí, lze uplatnit vůči oprávněnému návrhem na vyloučení majetku z výkonu rozhodnutí podle části třetí OSŘ.

⁵⁴ Dvořák J.-Winterová A. K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů. Právní praxe, 1999, č. 9, str. 549

Z hlediska zařazení závazků jednoho z manželů do zákonného rozsahu společného jmění bych chtěl na závěr říci, že by bylo zřejmě vhodné odstranit do budoucna určitou nevyváženost současného pojetí, která spočívá v tom, že **zatímco výnosy z výlučného majetku jednoho z manželů tvoří součást společného jmění manželů, tak závazky týkající se majetku náležejícího výhradně jednomu z manželů do společného jmění nespádají.** Návrh nového občanského zákoníku obsahuje řešení, podle něhož jsou součástí společného jmění závazky převzaté za trvání manželství, ledaže se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku. To znamená, že do výše zisku z výlučného majetku jednoho z manželů se stanou součástí společného jmění i závazky s tímto majetkem spojené. Až závazky překračující výši zisku budou z předmětu společného jmění vyloučeny. Takové řešení je pozitivní změnou.

6. Výlučný majetek manželů

Majetek, který netvoří předmět společného jmění ani předmět podílového spoluvlastnictví mezi manžely, zůstává výlučným (samostatným, odděleným) majetkem každého z manželů i v době existence manželství. Ze společného jmění manželů je vyloučen majetek nabytý na základě zákonem stanovených titulů, které akcentují nedostatek zásluh druhého manžela na nabytí majetku.⁵⁵ Do výlučného vlastnictví může manžel nabyt majetek v zásadě jen tehdy, pokud to zákon připouští.⁵⁶ **K samostatnému majetku manžela nemá druhý manžel žádný právní vztah.** Právo samostatný majetek druhého manžela užívat, spravovat ho či disponovat s ním manžel nemá, pokud k tomu není zmocněn. Nese-li však výlučný majetek užítky, stávají se tyto již součástí společného jmění manželů.⁵⁷

Nyní se blíže zaměříme na jednotlivé kategorie majetku vyňatého ze zákonem stanoveného předmětu společného jmění manželů.

a) *Majetek získaný před uzavřením manželství*

Aby se určitý majetek mohl stát předmětem společného jmění manželů, musí k jeho nabytí dojít až po uzavření manželství, a to při existenci společného jmění manželů. Může totiž nastat i situace, kdy manželství sice právně trvá, ale společné jmění manželů již nikoliv.⁵⁸ V této situaci by nemohla být žádná věc nabyta do společného jmění, jen do individuálního vlastnictví, popřípadě do podílového spoluvlastnictví manželů.

b) *Majetek získaný děděním*

Půjde o majetek získaný jak na základě dědění ze zákona, tak i ze závěti. Zůstavitel ve své závěti nemůže platně stanovit, že dědictví či jeho část se má stát součástí společného jmění manželů. Ani v případné dědické dohodě, kterou uzavřou dědicové ohledně rozdělení zděděného majetku, se tito dědicové nemohou dohodnout, že určitá věc přijde do společného jmění. Majetek nabytý na základě dědění může být tedy jen ve výlučném vlastnictví jednoho manžela anebo v podílovém spoluvlastnictví manželů.

⁵⁵ Švestka J.-Jehlička O.-Škárová M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 587

⁵⁶ Nebereme-li v úvahu modifikovaný právní režim.

⁵⁷ Dvořák J. cit. dílo, str. 124

⁵⁸ Srov. výklad týkající se zániku společného jmění manželů v důsledku prohlášení konkurzu na majetek jednoho z nich

c) Majetek získaný darováním

Podobně jako v případě ad b), ani majetek nabytý na základě darování nespadá do společného jmění manželů, a to ani tehdy, pokud byl nabyt za trvání manželství. Tento majetek zůstává ve výlučném vlastnictví obdarovaného manžela. Jak bylo již uvedeno, platná právní úprava obsažená v občanském zákoníku neumožňuje darování manželům do jejich majetkového společenství, i kdyby k tomu směřovala vůle smluvních stran.⁵⁹ Proto by majetek darovaný v době trvání manželství oběma manželům připadl do jejich podílového spoluvlastnictví. Pro posouzení toho, kdo je obdarovaným při darování manželům, je přitom rozhodující vůle dárce v tom směru, zda chtěl věc darovat jen jednomu z manželů či oběma (R 42/1972). Na takový úmysl bude možné ve většině případů usuzovat z okolností, za kterých k darování došlo.

d) Majetek nabytý jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela

Předmět společného jmění manželů netvoří ani majetek, který jeden z manželů nabyt takzvanou transformací za majetek náležející do jeho výlučného vlastnictví. V tomto případě totiž nejde ani o nabytí nového majetku, ani o rozmnožení majetku dosavadního, ale o změnu, která nemá vliv na povahu těchto věcí jako předmětu výlučného vlastnictví.⁶⁰

Transformací majetku se rozumí všechny způsoby nabytí vlastnického práva včetně jeho směny. Hodnota nově nabyté věci není při směně ve vztahu k hodnotě původní věci rozhodující. Výlučné vlastnictví jednoho manžela zůstává zachováno i v případě, že neobdrží za svou věc rovnocennou náhradu, či naopak obdrží věc, jejíž hodnota výrazně přesahuje hodnotu původního majetku.⁶¹

Poněkud odlišná situace nastane při nabytí věcí ze zdrojů, které pocházejí jednak z výlučného majetku některého z manželů, jednak ze společného jmění manželů. Podle dosavadní soudní praxe převládá názor, podle kterého je důsledkem spojení výlučných a společných prostředků zařazení věci do společného jmění, a to bez ohledu na rozsah použitých společných prostředků (R 42/1972). Manželovi, z jehož výlučných zdrojů byla část kupní ceny uhrazena, vznikne v takovém případě jen pohledávka při zániku a vypořádání společného jmění. Taková úprava je však již zřejmě překonaná. Jako přílehavější se proto jeví výklad, který právní režim věci nabyté jak ze společných, tak

⁵⁹ Srov. výklad o nabytí majetku na základě smlouvy

⁶⁰ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 334

⁶¹ Dvořák J. cit. dílo, str. 128

z výlučných prostředků, váže na výši prostředků vynaložených ze společných či výlučných zdrojů. Současné pravidlo, které jednoznačně preferuje společné jmění, by se uplatnilo jen v situaci, kdy vynaložený podíl z tohoto jmění dosáhne určité kvalifikované výše. Pokud by však většina použitého zdroje pocházela z majetku výlučného, zůstalo by výlučné vlastnictví zachováno a výše vynaložených částek by se vzala v úvahu až při vypořádání společného jmění.⁶²

e) Věci sloužící osobní potřebě jen jednoho z manželů

Věci, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, nejsou ve společném jmění manželů. Povaha věci sama o sobě nestačí. Věc musí skutečně sloužit osobní potřebě jednoho z manželů, nestačí, že by k tomu účelu mohla sloužit (R 70/1965). Soudní praxe kategorii věcí sloužících osobní potřebě vykládá poměrně úzce, řadí k nim zejména šatstvo nebo jiné předměty, obvyklé a přiměřené osobní potřebě (R 42/1972).⁶³

Podmínky stanovené pro tuto zákonnou výjimku z předmětu společného jmění manželů podle některých názorů nebudou splňovat případy drahých předmětů, jakými jsou šperky či kožichy.⁶⁴ Takový výklad, který zahrnuje cennější věci v poměru k celkové úrovni rodiny, i když slouží osobním potřebám jednoho z manželů, přímo do společného jmění manželů, však neodpovídá znění zákona. Nedá se tak vyloučit, že by se do této kategorie mohl dostat například osobní automobil, jestliže tento automobil má podle úmyslu manželů sloužit jen jednomu z nich, respektive jeho osobním potřebám. Výjimka se naopak zřejmě nebude vztahovat na elektronické přístroje (pračky, myčky, televizory atd.) a ostatní vybavení domácnosti, protože takové věci nebývají ve výlučném užívání jen jednoho z manželů, ale slouží spíše pro potřeby celé rodiny.⁶⁵

I když jde o věci nabyté úplatně za trvání manželství, zákon je z rozsahu společného jmění výslovně vyjímá s ohledem na jejich osobní povahu. Pokud byly tyto věci pořízeny ze zdrojů společného jmění, pak je třeba jejich hodnotu kompenzovat při jeho vypořádání. Soudní praxe k tomu zaujala stanovisko, podle kterého by měl manžel, jenž získal za trvání manželství věci nikoliv obvyklé osobní potřeby, nahradit to, co bylo ze společného majetku na tento majetek vynaloženo (R 42/1972).⁶⁶

⁶² Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 334

⁶³ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 587

⁶⁴ Srov. např. Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 82

⁶⁵ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 83

⁶⁶ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 333

Dřívější právní úprava bezpodílového spoluvlastnictví manželů vyjímala z tohoto majetkového společenství také věci sloužící výkonu povolání manželů. Podle úpravy společného jmění manželů, účinné od 1. 8. 1998, jsou však tyto věci nadále považovány za součást společného jmění.⁶⁷

f) Věci vydané v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství a nebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka

Tato kategorie bude zahrnovat především úpravu provedenou zákonem č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, zákonem č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, a zákonem č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Tento výčet však není taxativní, existují i další osobní nároky manželů, které je třeba řadit pod uvedenou zákonnou výjimku. Všechny tyto předpisy mají společné to, že jde v podstatě o ustanovení jednorázová. Nároky je potřeba uplatnit ve stanoveném časovém období, jinak zpravidla dojde k jejich prekluzi, to znamená, že při nevyužití těchto nároků nelze jiným způsobem uplatnit nároky na restituci či rehabilitaci.

⁶⁷ Srov. výklad výše

7. Správa společného jmění manželů

7.1. Zákonný režim

Úprava společného jmění manželů je charakteristická také tím, že oba manželé mají právo společné jmění užívat. V této souvislosti mluvíme o správě společného jmění či o hospodaření s ním. Hospodařením se tu přitom rozumí nabývání do vlastnictví, získávání jiného majetku, nakládání s věcmi, jejich opotřebování, spotřebování, eventuálně i zničení, jejich zcizení nebo jiné formy výstupu z majetku manželů.⁶⁸ Jde v podstatě o výkon vlastnického práva a v souladu s tím i o výkon jiných práv, který je však specifický tím, že oprávnění vlastníka spravovat předmět svého vlastnictví je omezeno stejným právem druhého manžela.

Platný občanský zákoník to vyjadřuje v ustanovení § 145 odst. 1 tak, že **majetek který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně**. To znamená, že s tímto majetkem společně nakládají, společně jej spravují a společně také hradí náklady spojené s jeho užíváním a udržováním.⁶⁹ Citované ustanovení výslovně nemluví o hospodaření, nicméně správou se obvykle rozumí právě hospodaření a disponování s majetkem. Druhý odstavec § 145 pak stanoví, že **obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů**. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů, jinak je právní úkon **neplatný**. Význam těchto ustanovení bude rozebrán v následujících odstavcích.

Předně je třeba zdůraznit, že občanský zákoník vyjadřuje v ustanoveních týkajících se správy společného jmění pouze možnost, neboli subjektivní právo, obou manželů užívat společný majetek. Nejedná se tedy v žádném případě o povinnost tento majetek užívat. Z toho plyne, že pokud užívá určitou věc, popřípadě jinou majetkovou hodnotu, náležející do společného jmění manželů pouze jeden z manželů (ať už výlučně či převážně), neznamená to ještě, že je taková věc užívána v rozporu s uvedeným požadavkem. Řečeno obecněji, nemusí jít v každém případě o naprosto stejné užívání obou manželů v tom smyslu, že by každý manžel užíval právě polovinu společné věci. To by bylo ostatně v rozporu se samotným pojetím společného jmění, protože se nejedná o podílové spoluvlastnictví a míra účasti manželů na společných věcech tak není vyjádřena přesně stanoveným podílem. Jak bylo uvedeno výše, každý z manželů je vlastníkem celé věci, je

⁶⁸ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 113

⁶⁹ Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 51

však přitom omezen stejným právem druhého manžela. Aby ovšem šlo o společné užívání, musí zde být ohledně takového užívání věci shoda obou manželů. Tento požadavek vyplývá ze samotné podstaty společného jmění. Pro ilustraci takové situace se uvádí například užívání motorového vozidla (zpravidla osobního automobilu) jedním z manželů, kdy druhý manžel ani nevlastní potřebné řidičské oprávnění, a přesto je věc užívána ve shodě obou manželů společně, respektive pro společné účely (manžel používající automobil jím obvykle bude vozit i manžela druhého, jejich děti atd.).⁷⁰

Manželé by se tedy měli v první řadě dohodnout, jakým způsobem bude majetek tvořící společné jmění užíván a udržován. Tak tomu i ve většině případů bude. Budou-li naopak mezi manžely neshody o užívání společných věcí, mají právo usilovat o vydání soudního rozhodnutí, které by takové neshody vyřešilo. Výslovně sice toto právo v občanském zákoníku zakotveno není, ale dalo by se zřejmě užít ustanovení § 4 ObčZ obsahujícího obecné právo na soudní ochranu v případě ohrožení či porušení práv z občanskoprávních vztahů.

Z ustanovení § 145 odst. 1 dále vyplývá, že **manželé také společně hradí náklady vynaložené na věci, respektive náklady spojené s jejich užíváním a udržováním.** Výslovná úprava, na rozdíl od úpravy platné v době existence bezpodílového spoluvlastnictví manželů, sice opět chybí, avšak záměr zákonodárce se i tak dá dovodit jednak logickým, jednak i jazykovým výkladem („*užívají a udržují oba manželé společně*“).⁷¹ Manželé jsou přitom povinni hradit uvedené náklady společně i tehdy, když určité věci používá v podstatě pouze jeden z nich, protože to samo o sobě nevede k závěru, že takové věci nejsou užívány společně, což bylo vysvětleno již v předchozím odstavci. Je-li tedy určitá věc považována za společně užívanou, není důvodu, aby také náklady spojené s jejím užíváním a údržbou nebyly hrazeny ze společných prostředků. V situaci, kdy se manželé neshodnou na hrazení těchto nákladů, mají možnost obrátit se na soud stejně jako v případě neshod ohledně samotného užívání. Pokud by některý z manželů použil na úhradu nákladů užívání a údržby společného majetku prostředků ze svého výlučného jmění, vznikl by mu nárok na náhradu při případném vypořádání podle § 149 odst. 2.⁷²

⁷⁰ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 119

⁷¹ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 334

⁷² Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 595

Z hlediska právního vztahu manželů ke třetím osobám v oblasti hospodaření se společným jměním se uplatní zejména zmíněné ustanovení § 145 odst. 2, podle něhož může obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění vykonávat každý z manželů. Naopak v ostatních záležitostech, nebo-li v těch, které přesahují obvyklou správu, bude potřeba souhlasu obou manželů, jinak by byl právní úkon neplatný. Je tedy zřejmé, že rozhodujícím kritériem zde bude rozlišení úkonů patřících do obvyklé správy majetku a úkonů, jež tuto obvyklou správu přesahují. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že předchozí úprava majetkového společenství manželů nehovořila o obvyklé správě majetku, nýbrž o vyřizování běžných záležitostí. Jde však v podstatě o totéž, zákonodárce touto změnou zřejmě nechtěl zasáhnout do dosavadního pojetí, ale pouze napravit terminologické nedůslednosti občanského zákoníku. Proto i rozsáhlá judikatura vztahující se k výkladu „*běžných záležitostí*“ bude použitelná nadále.

Občanský zákoník nestanoví, co je třeba považovat za obvyklou správu a co její meze překračuje. Bude proto nutné pomoci si teorií a judikaturou. Obvyklou správu společného majetku bude představovat především zajištění chodu společné domácnosti, obstarávání běžných oprav i plnění pravidelných finančních povinností domácnosti.⁷³ Půjde tedy o **běžné úkony, které se pravidelně opakují a nevymykají se z rámce obvyklého hospodaření s věcí.** Při posuzování určitého úkonu z hlediska jeho obvyklosti je třeba použít objektivní měřítko, a to konkrétně a diferencovaně. To znamená že se posuzuje co je obvyklou správou u běžných manželů (objektivně) daného společenského postavení (diferencovaně), v konkrétní situaci, při níž k určitému úkonu došlo (konkrétně).⁷⁴ Neuplatní se tak jednostranně pouze subjektivní kritérium přihlížející jen ke konkrétním majetkovým poměrům manželů, soudy budou brát v úvahu i průměrnou majetkovou situaci manželů obdobného společenského postavení. Za součást obvyklé správy majetku nebude patrně považováno například darování nemovitosti nebo jiného hodnotného daru třetí osobě.

V případě, že určitý úkon překračuje meze obvyklé správy, je tedy zapotřebí souhlasu obou manželů, jinak by byl takový úkon neplatný. Na rozdíl od původní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů, která až do novely občanského zákoníku z roku 1982 řešila tyto situace absolutní neplatností, však v současném pojetí půjde pouze o neplatnost relativní (§ 40a ObčZ). Opomenutý manžel by se tak musel neplatnosti

⁷³ Dvořák J. cit. dílo, str. 146

⁷⁴ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 126

právního úkonu ve tříleté lhůtě dovolat. Ustanovení § 145 odst. 2 přitom nestanoví zvláštní formu, jakou musí být souhlas k nikoliv obvyklé správě majetku ve společném jmění druhým z manželů udělen, to znamená, že souhlas může být udělen i ústně či konkludentně bez ohledu na charakter a hodnotu dotčeného právního úkonu. Souhlas lze navíc vyjádřit i dodatečně, neboli až poté, kdy byl právní úkon učiněn. Pro třetí osoby kontrahující s manžely ale bude u právních úkonů překračujících obvyklou správu majetku bezpečnější, budou-li mít souhlas druhého manžela zajištěný předem.

Popsaná koncepce obvyklé správy majetku se projevuje také v oblasti uzavírání smluv o převodu vlastnictví mezi manžely a třetími osobami. Soudní praxe i teorie je totiž jednotná v závěru, že v případě nabytí vlastnictví věci (nebo nabytí jiného majetkového práva) postačuje, vystupuje-li ve smlouvě na straně nabyvatele pouze jeden z manželů. Totéž platí v případě převodu vlastnictví věci (majetkového práva) z majetku ve společném jmění manželů nad rámec obvyklé správy. I zde postačí k uzavření smlouvy, vystupuje-li na straně převádějícího jen jeden z manželů.⁷⁵ Požadovaný souhlas druhého manžela s úkony přesahujícími rámec obvyklé správy tedy nemusí být vyjádřen tak, že tento manžel bude smluvní stranou předmětné smlouvy. V této souvislosti je nicméně potřeba rozlišit, jestli manželé, respektive jeden z nich, vystupují na straně kupujících či naopak prodávajících. Při nabytí věci zatím soudní praxe zachovává výklad, že kupní smlouva není úkonem týkajícím se společné věci, neboť koupená věc se teprve smlouvou do společného jmění dostává, a tudíž kupující manžel nepotřebuje souhlas druhého manžela k použití společných peněžních prostředků (R 22/1983).⁷⁶ Takový výklad jednoznačně preferuje postavení třetích osob, které s manžely smlouvy uzavírají, protože je nenuťí zkoumat, zda měl kupující manžel k dispozici se společnými penězi souhlas druhého manžela. Otázka správnosti tohoto výkladu je však, dle mého názoru, přinejmenším sporná, a to z toho důvodu, že i použití společných peněžních prostředků na koupi určité věci by již samo o sobě mělo být považováno za správu společného majetku. Společné peněžní prostředky, jsou-li součástí společného jmění, totiž do společného majetku bezpochyby patří. Neexistuje zákonný důvod, pro který by měly být vyloučeny z dosahu ustanovení § 145.⁷⁷ Schůdnější by byl proto výklad, podle něhož by byl vyžadován souhlas druhého manžela i při nabývání majetku, jednalo-li by se o úkon mimo obvyklou správu. Naproti tomu není

⁷⁵ Chalupa L. Hospodaření manželů se SJM mimo obvyklou správu. Právní rádce č. 1, 2003, str. 15

⁷⁶ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 596

⁷⁷ Dvořák J. cit. dílo, str. 149

sporu o tom, že souhlas obou manželů bude nutný v situaci, kdy se převádí vlastnictví věci z majetku ve společném jmění manželů (nejde-li o obvyklou správu majetku). Jak bylo ovšem uvedeno výše, není pro tento souhlas stanovena žádná zvláštní forma, což může v praxi vést ke komplikovaným případům, kdy předmětem dokazování platnosti či neplatnosti smlouvy o převodu vlastnictví uzavřené jako prodávajícím jen jedním z manželů je otázka, zda, kdy a jakou formou udělil druhý z manželů souhlas.⁷⁸

V rámci výkladu o hospodaření se společným jměním manželů je vhodné krátce zmínit také to, jakým způsobem se stávající úprava promítá v oblasti správy společných peněžních prostředků. Peníze v hotovosti jsou předmětem občanskoprávních vztahů jako věci v právním smyslu, proto podléhají obecnému právnímu režimu správy společného majetku manželů. Pochybnosti však nastávají tehdy, nejsou-li peníze v hotovosti, nýbrž jsou uloženy na účtech u bank popřípadě jiných obdobných institucí.⁷⁹ V první řadě je potřeba říci, že založení bankovního účtu jedním manželem není možno považovat za správu majetku, a žádný z manželů tak není v tomto ohledu nijak omezen. Musíme tak odlišit právní režim týkající se vlastnictví bankovního účtu od právního režimu prostředků na něm vložených, který bude záviset na obsahu majetkového společenství manželů. Manžel, jenž není majitelem účtu, nemůže vůči bance vznášet žádné nároky s odůvodněním, že prostředky nacházející se na uvedeném účtu jsou považovány za součást společného jmění. Naopak manžel vlastnící účet je oprávněn k výlučné správě těchto prostředků bez ohledu na to, že jsou ve společném jmění (míněno z hlediska bankovních předpisů). Do určité kolize se tu tak dostává právo bankovní s právem občanským.

Ještě komplikovanější ovšem bude otázka možného exekučního postihu pohledávky nepovinného manžela za bankou neboli výkonu rozhodnutí vedeného věřitelem na účet druhého manžela. Názory na tuto problematiku nevyznívají zcela jednoznačně a podrobný rozbor překračuje možnosti této práce. Podle dosud převažujícího názoru však nemohou být při nařízení exekuce proti povinnému (ohledně závazku, který mu vznikl v době trvání manželství, ale netvoří součást společného jmění) v rámci jednoho exekučního řízení zároveň postiženy peněžní prostředky na účtu jeho manžela.⁸⁰ Muselo by se vést samostatné exekuční řízení proti druhému manželovi a ten by pak případně

⁷⁸ Chalupa L. Hospodaření manželů se SJM mimo obvyklou správu. Právní rádce č. 1, 2003, str. 15

⁷⁹ Dvořák J. cit. dílo, str. 152

⁸⁰ Viz např. Usnesení NS, ze dne 14. 4. 2000, sp. zn. 21 Cdo 1774/99 (R 4/2001); Bureš J.-Drápal L.-Mazanec M. Občanský soudní řád. Komentář. 5. vyd. Praha: C.H.Beck, 2001

prokazoval, že prostředky uložené na účtu nejsou součástí společného jmění. Existují však i názory opačné, podle nichž je možné vést exekuci příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu také tehdy, kdy majitelem účtu je jeden z manželů a dlužníkem je druhý manžel, aniž by musel být podáván samostatný návrh proti nepovinnému manželovi.⁸¹ Sám bych se přiklonil spíše k řešení druhému, preferujícímu postavení věřitelů, neboť vezmeme-li v potaz ustanovení § 144 ObčZ (podle něhož se majetek nabytý za trvání manželství považuje za součást společného jmění, není-li prokázán opak), není důvodu prostředky na takovém účtu a priori vylučovat z výkonu rozhodnutí a nutit věřitele, aby podávali návrh na zahájení dalšího samostatného řízení. Dotčený manžel má možnost podat excindační žalobu a prokázat, že peníze na účtu jsou jeho výlučným majetkem.

7.2. Modifikace správy (smluvní režim)

Manželé mohou dle ustanovení § 147 ObčZ smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu upravit správu společného jmění odchylně a modifikovat tak zákonný režim správy. Stejně mohou upravit správu svého budoucího společného jmění také muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství (snoubenci). Přitom pro tyto dispozice platí obdobně ustanovení § 143a odst. 4, které říká, že manželé se mohou odvolat na takovou smlouvu vůči jiné osobě jen tehdy, jestliže je jí obsah této smlouvy znám.

Dohoda může například spočívat v tom, že některé části společného jmění bude spravovat jen jeden z manželů, popřípadě že vůbec všechno, co náleží do společného jmění, bude spravovat jen jeden z nich.⁸² Jestliže je mezi manžely sjednáno, že společný majetek spravuje výlučně jeden z nich, je tento manžel oprávněn uzavírat také veškeré smlouvy včetně těch, jež překračují rámec obvyklé správy, čímž je zároveň vyloučeno právo druhého manžela domáhat se relativní neplatnosti právního úkonu učiněného spravujícím manželem ve smyslu § 145 odst. 2.⁸³ Jindy se manželé mohou naopak dohodnout, že budou správu společného majetku vykonávat oba dva, a to bez ohledu na to, zda se jedná o obvyklou správu nebo o záležitosti překračující meze obvyklé správy. Takovou dohodou je možné změnit i speciální zákonný režim uplatňující se v případě podnikání jednoho z manželů, o němž bude pojednáno níže.

⁸¹ V podrobnostech např. *Dvořák J.-Poledna Z.* Exekuční postih pohledávek patřících do SJM a výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu. *Právní rozhledy* č. 10, 2002, str. 484n

⁸² *Radvanová S.-Zuklínová M.* cit. dílo, str. 52

⁸³ *Dvořák J.* cit. dílo, str. 164

8. Společné jmění manželů a podnikání

Platná právní úprava poskytuje ochranu manželovi podnikatele, respektive majetkovému společenství manželů jako takovému, v několika směrech. Důvodem pro zařazení zvláštních ustanovení týkajících se podnikání a souvisejících otázek do úpravy společného jmění manželů je zejména to, že podnikatelská činnost s sebou zpravidla nese zvýšené riziko, a to nejen pokud jde o výlučný majetek podnikajícího manžela, ale s ohledem na současné pojetí společného jmění samozřejmě také ve vztahu k majetku společnému. Nyní se tedy blíže zaměříme na jednotlivé aspekty týkající se vztahu společného jmění manželů a podnikání.

8.1. Použití majetku ve společném jmění k podnikání

K výkonu podnikatelské činnosti jednoho z manželů je zpravidla používán jak jeho výlučný majetek, tak i majetek nacházející se ve společném jmění manželů. Občanský zákoník proto v zájmu ochrany druhého manžela v § 146 stanoví, že **majetek ve společném jmění nebo jeho část může jeden z manželů použít k podnikání se souhlasem druhého manžela**. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění nebo jeho části. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba. Podnikáním se přitom dle § 2 odst. 1 ObchZ rozumí soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

Zatímco tedy pro běžnou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů platí obecné ustanovení § 145 ObčZ, pro použití majetku ve společném jmění nebo jeho části k podnikání platí zvláštní režim upravený v § 146 ObčZ, podle něhož je k takovému použití majetku zapotřebí souhlasu druhého manžela. Soudní praxe souhlasem ve smyslu tohoto ustanovení rozumí obecný předem daný souhlas druhého manžela, to znamená souhlas daný před prvním úkonem, při němž měl být použit majetek nebo jeho část náležející do společného jmění v souvislosti s podnikáním. Musí jít o souhlas k jakémukoliv blíže neurčenému majetku, nestačil by pouze souhlas k jednorázovému použití majetku pro konkrétní podnikatelský účel. Zákon nestanoví pro tento souhlas žádnou zvláštní formu, takže může být učiněn nejen písemně, ale i konkludentně.⁸⁴ Nic na

⁸⁴ Rozsudek NS sp. zn. 2 Cdon 2072/97

tom nemění ani ustanovení § 38i odst. 1 písm. k) obchodního zákoníku požadující, aby byl do sbírky listin obchodního rejstříku založen doklad o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání. Z tohoto ustanovení totiž vyplývá pouze to, že v písemné formě musí být uvedený doklad, nikoliv souhlas samotný.

Podle názoru některých autorů však nelze pojem souhlasu vykládat takto široce, protože není důvodu, proč by právní úprava neměla připustit, aby druhý manžel souhlasil s použitím jen určité části společného jmění pro zcela konkrétní účel podnikání. V případě podnikatelského nezdaru by pak totiž nebylo ohroženo celé majetkové společenství, ale jen ona vymezená část.⁸⁵ Souhlasím s tímto názorem i přes znění § 146, jenž hovoří obecně o *podnikání* nikoliv o podnikatelském záměru či nějaké konkrétní činnosti, protože mám za to, že uvedené ustanovení je potřeba vykládat nejen z hlediska jazykového, ale též z hlediska jeho účelu.

Dále je potřeba zdůraznit, že souhlas jednoho z manželů s použitím společného majetku k podnikání druhého manžela sám o sobě neopravňuje podnikajícího manžela k tomu, aby nadále tento majetek užíval výlučně nebo aby výlučně rozhodoval o způsobu jeho užívání.⁸⁶ „*Souhlas podle § 146 ObčZ má jen ten důsledek, že právní úkony podnikajícího manžela při dispozici se společným majetkem nejsou relativně neplatné ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a ObčZ, ovšem sám o sobě nemůže vyloučit oprávnění druhého z manželů společný majetek užívat, které vyplývá z § 145 odst. 1 ObčZ. K závěru, že společný majetek je oprávněn užívat výlučně jen jeden z manželů, může vést jen zjištění, že mezi manžely byla v tomto smyslu uzavřena dohoda.*“⁸⁷

Otázka obchodního podílu ve společném jmění manželů bude vyložena níže v samostatném oddílu. Na tomto místě je však vhodné uvést, že v právní praxi vznikají pochybnosti týkající se vkladů jednoho manžela do obchodní společnosti, a to z toho důvodu, že podle současného pojetí se činnost společníka ve společnosti sama o sobě nepovažuje za podnikání ve smyslu obchodního zákoníku. Proto se pro vklad společného majetku manželů či jeho části do základního kapitálu obchodní společnosti uplatní obecný režim správy společného majetku podle § 145 ObčZ, nikoliv již zvláštní ustanovení § 146 ObčZ. K tomu je třeba dodat, že vklad prostředků ze společného majetku do obchodní

⁸⁵ Dvořák J.-Spáčil J. Společné jmění manželů, bezpodílové vlastnictví manželů a podnikání. Právní fórum č. 9, 2006, str. 301n

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1731/2003

společnosti nelze považovat za obvyklou správu majetku, takže bude potřeba souhlasu obou manželů.⁸⁸

Na závěr tohoto oddílu zbývá doplnit, že jestliže manžel podnikatele souhlas k použití společného majetku neudělil, použije se obecná úprava podle § 145 odst. 2, a opomenutý manžel se tak může dovolat neplatnosti právního úkonu. Vzhledem k tomu, že ustanovení § 146 je ve své podstatě jen zvláštní úpravou ve vztahu k obecné správě majetku podle § 145, půjde i v tomto případě o neplatnost relativní. Názor, podle něhož půjde o absolutní neplatnost právního úkonu z důvodu, že § 40a neuvádí ve svém výčtu § 146, tak není správný.⁸⁹ Konečně jestliže manžel podnikatele odepírá bez vážných důvodů udělit souhlas s použitím společného jmění či jeho části k podnikání, mohl by podnikající manžel patrně podat k soudu návrh na zúžení společného jmění a podnikat poté s tím majetkem, jenž by mu po vypořádání zúženého společného jmění připadl. V zásadě je možné také odvolání jednou uděleného souhlasu, bylo by však podmíněno existencí závažných důvodů.⁹⁰

8.2. Rozdělení příjmů z podnikání mezi manžely

Obecně platí, že příjmy z podnikatelské činnosti nabyté za trvání manželství oběma manžely nebo i jen jedním z nich jsou předmětem společného jmění manželů, nebyla-li uzavřena smlouva modifikující zákonný rozsah společného jmění.⁹¹

Zvláštní úprava se však uplatní tehdy, je-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění (v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti) vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem.⁹² V takovém případě se mezi ně rozdělí příjmy z podnikání v poměru

⁸⁸ Srov. výklad pod bodem 7.1

⁸⁹ Názor prosazující absolutní neplatnost právních úkonů lze zaznamenat například u autorek *Radvanová S. - Zuklínová M.* cit. dílo, str. 52

⁹⁰ *Dvořák J. - Spáčil J.* Společné jmění manželů, bezpodílové vlastnictví manželů a podnikání, Právní fórum č. 9, 2006, str. 301n

⁹¹ Srov. výklad o předmětu společného jmění manželů

⁹² Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1717/2000: Pojem spolupracující osoby, popř. spolupracujícího manžela manželky se vyskytuje jen v zákonu č. 586/1992 Sb., o daních z příjmu nevyskytuje se však ani v živnostenském zákoníku (zákonu č. 455/1991 Sb.) ani v obchodním zákoníku. V podstatě jde o zvláštní kategorii daňových poplatníků, která se liší od poplatníků pobírajících příjem ze závislé činnosti jen svým blízkým vztahem k podnikateli, který brání tyto osoby zaměstnat v pracovním poměru.

stanoveném písemnou smlouvou. Nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem (§ 148 odst. 3 ObčZ).

8.3. Obchodní podíl jako předmět společného jmění manželů

Podle § 143 odst. 2 ObčZ platí, že stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev. Podle § 114 odst. 3 ObchZ jeden obchodní podíl může náležet více osobám a na tyto vztahy se použijí přiměřeně ustanovení občanského zákoníku o spoluvlastnictví.

Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je, že **v situaci, kdy společník převezme vklad do základního kapitálu obchodní společnosti a splatí jej z prostředků společného jmění, se druhý manžel společníkem přesto nestává.**⁹³ To však nic nemění na tom, že podle převažujícího názoru se obchodní podíl nabytý byť i jen jedním z manželů v době trvání manželství ze společných prostředků stává součástí společného jmění. Nejvyšší soud se k této otázce vyslovil tak, že s obchodním podílem je spjata majetková hodnota, která je ve smyslu § 118 odst. 1 ObčZ jinou majetkovou hodnotou (majetkem) a jako taková může být předmětem občanskoprávních vztahů. Jestliže i jen jeden z manželů nabyde za trvání manželství a z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů, neboť to přímo vyplývá z kogentního ustanovení § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ. *„Gramatický ani logický výklad navazujícího ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ takový závěr nevyklučuje. Nestanoví-li eventuelní dohoda manželů o zúžení jejich společného jmění, uzavřená v souladu s ustanovením § 143a ObčZ, něco jiného, nelze (s ohledem na vymezení předmětu společného jmění manželů) posledně citované ustanovení zákona vykládat jinak, než že jím není dotčena skutečnost, že následkem vynaložení prostředků patřících do společného jmění (aniž by se současně stali „kolektivními“ společníky ve společnosti s ručením omezeným) se obchodní podíl nabytý jedním z manželů stává součástí společného jmění obou manželů. Důsledkem ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je toliko oddělení či odlišení právního postavení společníka – manžela, jenž se stal společníkem obchodní společnosti,*

⁹³ Bartošíková M.-Štenglová I. Společnost s ručením omezeným. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, str. 86n

od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel - společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti v obchodním zákoníku či jiném právním předpise nebo ve společenské smlouvě. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná. Proto je také omezen v nakládání s obchodním podílem, pokud nejde o jeho obvyklou správu ve smyslu § 145 odst. 2 ObčZ, neboť stejnou měrou jako náleží jemu, náleží i druhému manželovi.“⁹⁴ Z citovaného rozhodnutí je patrné, že je potřeba odlišit na jedné straně otázku nabytí účasti manžela na společnosti, o níž pojednává ustanovení § 145 odst. 2, a na druhé straně právní režim majetkových hodnot, jež jsou s obchodním podílem spjaty.⁹⁵

Jestliže převezmou jeden vklad do základního kapitálu společnosti oba manželé a oba tak budou společníky, budou se jejich vztahy řídit úpravou předepsanou pro spolumajitele obchodního podílu (§ 114 odst. 3 ObchZ), s nezbytnými odchylkami vynucenými úpravou společného jmění.⁹⁶

Existuje však také názor opačný, podle něhož obchodní podíl, i když byl nabyt ze společných prostředků manželů, do společného jmění nevchází a zůstává ve výlučném jmění manžela, jenž se stal společníkem v obchodní společnosti. „*Nezakládá-li nabytí obchodního podílu jedním z manželů za trvání manželství účast druhého manžela na s.r.o., nemůže být takový obchodní podíl předmětem společného jmění manželů, ale je předmětem výlučného jmění tohoto manžela.*“⁹⁷ Podle jiného názoru je pak ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ výjimkou ze zákonného rozsahu společného jmění manželů, které *ex lege* vylučuje obchodní podíly včetně akcií z režimu společného jmění manželů, ačkoli by tam jinak podle § 143 odst. 1 náležely. Ustanovení § 143 odst. 2 ObčZ je tak v souladu s tímto názorem ve vztahu k § 143 odst. 1 ObčZ ustanovením zvláštním.⁹⁸

Nesdílím ani jeden z uvedených názorů vylučujících obchodní podíl z předmětu společného jmění manželů a přikláním se naopak k argumentaci použité v citovaném rozhodnutí Nejvyššího soudu, a to i s ohledem na příslušné ustanovení připravovaného

⁹⁴ Rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 700/2004

⁹⁵ Dvořák J. cit. dílo, str. 181

⁹⁶ Bartošíková M.-Štenglová I. Společnost s ručením omezeným. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2003, str. 86n

⁹⁷ Dědič J. Komentář k obchodnímu zákoníku. Díl II. Praha: Polygon, 2002, str. 1027; citováno podle Dvořák J. cit. dílo, str. 180

⁹⁸ Chalupa L. Vypořádání obchodních podílů v rámci společného jmění manželů. Právní rádce č.5, 2005, str. 12n

občanského zákoníku, které výslovně zakotvuje, že součástí společného jmění je také podíl manžela v obchodní společnosti.

S výklady týkajícími se společného jmění manželů a podnikání souvisí také ustanovení § 148 odst. 2 ObčZ umožňující podat k soudu návrh na zúžení společného jmění v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Význam tohoto ustanovení bude blíže objasněn v následující kapitole, jež pojednává o modifikacích společného jmění manželů.

9. Modifikace společného jmění manželů

Až do novelizace občanského zákoníku provedené zákonem č. 509/1991 Sb. byla úprava vzniku společného jmění manželů i jeho rozsahu důsledně kogentní a vylučovala jakoukoliv odchylnou dohodu manželů. Jedinou možnou dispozicí bylo podání návrhu na zrušení tehdejšího bezpodílového spoluvlastnictví soudem ze závažných důvodů. (§ 148 odst. 2 ObčZ v původním znění). Se změnou společenských poměrů po roce 1989 se však ukázalo, že stávající kogentní pojetí nepřipouštějící možnost jakýchkoliv dispozic je nadále neudržitelné, v důsledku čehož došlo již s přijetím zákona č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání občanů k prvnímu uvolnění dosavadního stavu.⁹⁹ Nicméně opravdovou změnou bylo až přijetí zákona č. 509/1991 Sb., jenž vložil do občanského zákoníku nové ustanovení § 143a (s účinností od 1. 1. 1992) umožňující skutečné změny v rozsahu i době vzniku majetkového společenství manželů. Ustanovení § 143a ObčZ tedy již v původním znění umožňovalo jak rozšíření či zúžení zákonem stanoveného rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví, tak i vyhrazení jeho vzniku až ke dni zániku manželství, a to v obou případech dohodou uzavřenou ve formě notářského zápisu. Obdobně se manželé mohli dohodnout i o správě společného majetku. Definitivní podobu získalo ustanovení § 143a na základě zákona č. 91/1998 Sb., jímž byl institut bezpodílového spoluvlastnictví nahrazen institutem společného jmění manželů.

Ke změnám v rozsahu společného jmění manželů může podle současné úpravy dojít buď na základě uzavření modifikující smlouvy mezi manžely, případně budoucími manžely, nebo na základě rozhodnutí soudu z důvodů stanovených občanským zákoníkem. Jednotlivé možnosti modifikací společného jmění manželů jsou předmětem dalšího výkladu.

9.1. Modifikace dohodou manželů

Podle platného znění ustanovení § 143a ObčZ **mohou manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah svého společného jmění** Takto mohou manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění.

⁹⁹ Tento zákon v § 16 stanovil, že k použití majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů potřebuje podnikatel při zahájení podnikání souhlas druhého manžela. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas nepotřebuje. Rozhodující uvolnění spočívalo v tom, že při dalším použití společného majetku již souhlas druhého manžela nebyl potřeba.

Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí. Manželé mohou dále smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Nově mohou své budoucí majetkové vztahy v manželství upravit také muž a žena, kteří se teprve chystají uzavřít manželství.

Důsledky vymezení předmětu společného jmění manželů zakotvené v ustanovení § 143 ObčZ lze tedy do jisté míry modifikovat postupem podle § 143a. Toto ustanovení obecně odstraňuje rigoróznost původní úpravy a umožňuje, aby si manželé upravili svoje vzájemné majetkové vztahy smlouvou odchylně od zákonné regulace.¹⁰⁰ To však nemění nic na skutečnosti, že ani po novele občanského zákoníku z roku 1998 **není možné, aby manželé zcela vyloučili zákonný institut společného jmění manželů a nahradili ho režimem oddělených majetků**. V určitém minimálním rozsahu bude proto majetkové společenství manželů podle platné právní úpravy existovat i po uzavření uvedených smluv, protože zúžení nemůže znamenat úplné zrušení.

Nově formulované ustanovení § 143a přineslo podstatnou změnu v tom, že založilo právo muže a ženy, kteří chtějí vstoupit do manželství, upravit smlouvou své budoucí majetkové vztahy v manželství formou notářského zápisu obdobným způsobem, jímž mohou manželé modifikovat své společné jmění, to znamená jak rozšířením nebo zúžením stanoveného rozsahu společného jmění, tak i plným nebo částečným vyhrazením jeho vzniku ke dni zániku manželství.¹⁰¹ Jde tu o takzvanou předmanželskou smlouvu, a jak vyplývá už z jejího názvu, může být taková smlouva uzavřena pouze před vznikem manželství. Účinky předmanželské smlouvy však nastanou pouze tehdy, bude-li manželství skutečně uzavřeno, a to patrně i tehdy, bylo-li by posléze prohlášeno za neplatné.

Platné znění občanského zákoníku navíc připouští i to, aby uvedené smlouvy byly uzavírány opakovaně. Jednou uzavřená smlouva nebrání manželům v tom, aby později přehodnotili svá stanoviska a uzavřeli smlouvu novou. Bylo by proti smyslu zákona

¹⁰⁰ Holub M.-Fiala J.-Bičovský J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou. 9. vydání, Praha: Linde Praha, 2002, str. 221

¹⁰¹ Dvořák J. cit. dílo, str. 210

i proti obecné smluvní autonomii, která je jedním z pilířů občanského práva, kdybychom připustili názor, že uzavřením modifikující smlouvy se toto právo konzumuje a další změny nejsou možné.

Pro všechny smlouvy uvedené v ustanovení § 143a (včetně smluv předmanželských) je vyžadována přísnější forma notářského zápisu. Následkem nedodržení tohoto zákonného požadavku by v tomto případě byla absolutní neplatnost uzavřených smluv. Forma notářského zápisu pro smlouvy zasahující do režimu majetkového společenství je běžně vyžadována i v zahraničních právních úpravách, čímž je vyjadřován jejich význam jak ve vztahu k oběma manželům, tak ve vztahu k věřitelům. Smlouvy podle § 143a budou účinné zpravidla v okamžiku jejich uzavření. Jestliže však dojde k uzavření smlouvy o zúžení nebo rozšíření rozsahu společného jmění, která se bude týkat nemovitosti evidované v katastru nemovitostí, nastanou účinky smlouvy až vkladem do katastru nemovitostí.

K ochraně třetích osob v souvislosti s uzavíráním modifikujících smluv slouží ustanovení § 143a odst. 4 ObčZ, které stanoví, že manželé se mohou vůči jiné osobě na tyto smlouvy odvolat jen tehdy, jestliže je této osobě jejich obsah znám. Důkazní břemeno o tom zatěžuje manžele. Toto ustanovení má i své procesní aspekty, o nichž je blíže pojednáno v pasáži o odpovědnosti manželů za závazky.

9.1.1. Rozšíření společného jmění

Rozšířením zákonem stanoveného rozsahu společného jmění se rozumí, že jeho předmětem se stane jak majetek, tak i závazky, jež jsou z něj podle ustanovení § 143 odst. 1 nebo svou povahou vyloučeny.¹⁰² Rozšířením společného jmění se tak omezuje výlučné vlastnictví manžela ve prospěch majetkového společenství.

Současná úprava odstranila předchozí nejasnosti ohledně toho, zda-li se rozšíření či zúžení rozsahu společného jmění může týkat i jednotlivých majetkových hodnot, respektive závazků, a jestli mohou být modifikující smlouvy uzavírány jen ohledně v budoucnu nabytého majetku (tedy s účinky *pro futuro*), nebo jestli se mohou týkat i majetku a závazků, které již tvoří součást společného jmění. Je tedy dnes přímo v občanském zákoníku potvrzeno stanovisko, že lze uzavřít smlouvy i ohledně

¹⁰² Knappová M.-Švestka J. a kol .cit. dílo, str. 339

jednotlivých majetkových hodnot a závazků, a to i tehdy, jde-li o majetek (závazky), jenž již tvoří součást společného jmění manželů (s účinky *ex nunc*).

Hranice případného rozšíření jsou v podstatě neomezené, není vyloučena ani dohoda, na základě které nebude mít žádný z manželů svůj vlastní výlučný majetek. Nejčastěji se společné jmění manželů rozšiřuje o nemovitost, která je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů z důvodu, že ji tento manžel zdědil, dostal darem, získal podle předpisů o restituci majetku nebo ji vlastnil již před uzavřením manželství. Smlouva o rozšíření společného jmění manželů bude titulem, na jehož základě dojde ke vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí.

9.1.2. Zúžení společného jmění

Druhou variantou týkající se modifikací rozsahu společného jmění manželů je jeho zúžení smlouvou uzavřenou opět ve formě notářského zápisu. Důsledkem uzavření takové smlouvy je, že z rozsahu společného jmění manželů je vyloučen majetek (závazky), který by byl jeho součástí, pokud by nedošlo k uzavření předmětné smlouvy. Dochází tedy k omezení rozsahu společného jmění manželů, protože majetek (závazky), jehož se zúžení týká, zůstává ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Zúžení společného jmění je v praxi patrně nejvíce využívanou možností modifikace tohoto jmění.

Manželé nejsou nijak omezeni co do důvodů zúžení, odlišná je však situace ohledně maximálního rozsahu zúžení. I když to totiž zákon v souvislosti se zúžením společného jmění výslovně nestanoví (na rozdíl od ustanovení, jež se týká vyhrazení vzniku společného jmění ke dni zániku manželství), je zřejmé, že **společné jmění manželů musí být alespoň v minimálním rozsahu zachováno**. Toto řešení se zpravidla dovozuje jednak z toho, že zákon hovoří o zúžení, nikoliv o zrušení společného jmění, a jednak se používá analogie právě s ustanovením § 143a odst. 2, které umožňuje vyhradit vznik společného jmění ke dni zániku manželství s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti. Některé názory spatřují v takovém výkladu omezení smluvní svobody manželů, ale ustanovení § 143a je ve své podstatě pouze výjimkou ze zákonného rozsahu společného jmění, takže se zřejmě o žádné omezení smluvní autonomie nejedná. V zájmu právní jistoty by však bezesporu bylo vhodnější, aby zákon meze zúžení společného jmění výslovně stanovil.

Jestliže manželé zúží společné jmění až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, pak nabývá-li některý z nich majetek, nabývá jej sám pro sebe, nabývají-li majetek oba manželé společně, stává se tento předmětem podílového spoluvlastnictví. Jedná se tedy ve své podstatě o systém podobný režimu oddělených majetků.¹⁰³ Smlouvou však nelze změnit podíl, v jakém manželé vlastnické právo nabývají. Nelze ani měnit režim jiného majetku a jiných závazků než těch, které jsou, případně mohou být, předmětem společného jmění (např. režim práv osobní povahy).¹⁰⁴

Dojde-li ke zúžení společného jmění manželů, je třeba provést vypořádání té části společného jmění, respektive toho majetku či závazků, který ze společného jmění vyšel. Zúžením společného jmění manželů totiž zákon rozumí zánik tohoto jmění v rozsahu jeho zúžení. To plyne z § 149 odst. 4 ObčZ, který stanoví, že pro případy zúžení společného jmění se použijí obdobně § 149 odst. 2 a 3 ObčZ upravující vypořádání zaniklého společného jmění manželů. „*Jak vyplývá z § 150 odst. 1 ObčZ, lze společné jmění vypořádat dohodou nebo podle § 150 odst. 3 ObčZ k návrhu některého z manželů provede vypořádání soud. Jestliže nedojde k vypořádání společného jmění manželů dohodou nebo návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu nebyl podán do tří let od zániku společného jmění manželů, dochází k jeho vypořádání zákonnou domněnkou podle § 150 odst. 4 ObčZ.*“ (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2903/2005). Uvedené zásady týkající se vypořádání společného jmění se tedy uplatní i v rámci jeho zúžení.

9.1.3. Vyhrazení vzniku společného jmění

Jak již bylo uvedeno, mohou manželé smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu také vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství. Blíže je o této úpravě pojednáno v kapitole o vzniku společného jmění manželů výše.

9.2. Modifikace rozhodnutím soudu

Ke změnám v rozsahu společného jmění manželů může podle stávající úpravy dojít také na základě rozhodnutí soudu. Tato úprava je obsažena v § 148 ObčZ, který v prvním odstavci stanoví, že **soud může ze závažných důvodů na návrh některého z manželů**

¹⁰³ Dvořák J. cit. dílo, str. 195

¹⁰⁴ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 339

zúžit společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Na návrh některého z manželů pak soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Naopak již dnes není soudu přiznáno právo majetkové společenství manželů úplně zrušit, jak tomu bylo před přijetím zákona č. 91/1998 Sb., jímž byl zaveden institut společného jmění manželů.

Soud tedy může zúžit společné jmění na návrh kteréhokoliv z manželů, jsou-li pro to závažné důvody. Soud nemusí návrhu vyhovět, jeho rozhodnutí závisí na zjištění závažnosti důvodů, které k návrhu vedly.¹⁰⁵ Závažnost důvodů, jimiž zákon podmiňuje zúžení společného jmění manželů, bude vždy záležet na posouzení konkrétního případu. Těmito důvody bývají zejména neadekvátní chování jednoho z manželů, kterým ohrožuje hospodářské zájmy rodiny, neuvážené přebírání závazků a podobně.

Naopak jde-li o zúžení společného jmění na základě § 148 odst. 2 a je-li prokázána existence některé z uvedených okolností, soud musí návrhu na zúžení společného jmění vyhovět. „*Pokud občanský zákoník stanoví, že soud zúží společné jmění manželů tehdy, jestliže jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, je na zúžení společného jmění manželů právní nárok, a soudu nezbude, než žalobě vyhovět*“ (usnesení NS sp. zn. 30 Cdo 1676/2000). Zmíněnými okolnostmi jsou jednak zisk oprávnění k podnikatelské činnosti jednoho z manželů, jednak skutečnost, že se jeden z manželů stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti.

K zúžení společného jmění manželů dochází vždy právní mocí soudního rozhodnutí. Limitem zúžení jsou i zde věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, ale je patrně možné, aby soud rozhodl i o zúžení v menším rozsahu.

Pokud soud návrhu na zúžení společného jmění vyhoví, je třeba provést vypořádání té části společného jmění, která byla z jeho původního rozsahu vyňata, stejně jako v případě zúžení provedeného smlouvou, a to jak v případě uvedeném v § 148 odst. 1, tak i v případě § 148 odst. 2, i když je právě toto ustanovení opomenuto ve výčtu uvedeném v § 149 odst. 4. Nejvyšší soud se k tomu vyjádřil tak, že i když je v § 149 odst. 4 ObčZ odkaz na § 143a ObčZ a § 148 odst. 1 ObčZ, použije se obdobně i na případy uvedené v § 148 odst. 2 ObčZ. „*Je třeba vycházet z toho, že v § 148 odst. 1 ObčZ je upraveno zúžení*

¹⁰⁵ Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 51

společného jmění manželů rozhodnutím soudu ze závažných důvodů a v § 148 odst. 2 ObčZ, který je ustanovením speciálním vůči § 148 odst. 1 ObčZ, je podnikání jednoho manželů vymezeno jako závažný důvod, pro který soud společné jmění manželů zrušit musí. Jiný výklad by nedával smysl. Pokud by zúžení společného jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti, k němuž došlo proto, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti, nemělo mít za následek zánik společného jmění k majetku, který nezahrnuje věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, pak by takové rozhodnutí postrádalo účel, který sleduje - ochranu nepodnikajícího manžela před rizikem spojeným s podnikáním druhého manžela" (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2903/2005). K věcem tvořícím obvyklé vybavení společné domácnosti zaniká společné jmění manželů, je-li manželství rozvedeno, až zánikem manželství.

Pojem věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti zákon blíže nedefinuje a ponechává tak jeho vymezení soudní praxi. Obvyklou vybavenost společné domácnosti je potřeba posuzovat z objektivního hlediska s přihlédnutím k běžně přijímanému obecnému standardu ve společnosti.¹⁰⁶

Rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění může být změněno opět pouze rozhodnutím soudu. Nebylo by proto možné rozšířit společné jmění postupem podle § 143a.

¹⁰⁶ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 592

10. Zánik a vypořádání společného jmění manželů

10.1. Zánik společného jmění

V zásadě můžeme rozlišit dvě skupiny případů, ve kterých dochází k zániku společného jmění manželů. První skupinu představuje zánik společného jmění v důsledku zániku manželství, což vyplývá ze samotného pojetí společného jmění jako majetkového společenství vzniklého v důsledku uzavření manželství a zásadně existujícího po dobu trvání tohoto manželství. K zániku manželství (a s ním i společného jmění manželů) dochází rozvodem, smrtí manžela (manželů) nebo prohlášením manžela (manželů) za mrtvého (§ 22 odst. 1 ZoR). Den zániku manželství (tj. den smrti, den právní moci rozhodnutí o prohlášení za mrtvého, den právní moci rozsudku o rozvodu) je tedy i dnem zániku společného jmění manželů. Bude-li později prohlášení za mrtvého zrušeno, zaniklé manželství, a tudíž i zaniklé společné jmění se obnoví, a to ke dni svého dřívějšího zániku, pokud však druhý z manželů zatím neuzavřel nové manželství.¹⁰⁷

Druhou variantou je pak zánik společného jmění za trvání manželství, k němuž může dojít buď prohlášením konkurzu na majetek manžela (§ 14 odst. 1 písm. k) a § 26 zákona č. 321/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání) nebo uložením trestu propadnutí majetku nebo jeho části manželovi (§ 52 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon). Jde o dva případy, kdy společné jmění manželů zaniká na základě rozhodnutí soudu, které samo o sobě vůči jeho zániku nesměřuje, ale přesto jsou s ním takové důsledky spojeny. Podle § 14 odst. 1 písm. k) zákona č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, v důsledku prohlášení konkurzu na majetek manžela zaniká společné jmění úpadce a jeho manžela, přičemž ta jeho část, s níž úpadce podnikal, spadá vždy do podstaty; byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. K zániku společného jmění dochází konkrétně okamžikem, kdy bylo usnesení o prohlášení konkurzu vyvěšeno na úřední desce soudu.¹⁰⁸ Ani zrušením konkurzu, k němuž může dojít podle § 45 odst. 1 zákona o konkurzu a vyrovnání, nezanikají účinky prohlášení konkurzu ve vztahu ke společnému jmění manželů.¹⁰⁹ Ustanovení § 52 odst. 2 zákona č. 140/1961 Sb.,

¹⁰⁷ Radvanová S.-Zuklinová M. cit. dílo, str. 53

¹⁰⁸ Dvořák J. cit. dílo, str. 220

¹⁰⁹ Švestka J.-Jehlička O.-Škárková M.-Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, str. 603

trestní zákon, pak říká, že výrokem o propadnutí majetku (popřípadě jeho části) zaniká zákonné majetkové společenství. Zrušení tu nastává právní mocí tohoto výroku.

Poté, kdy došlo k zániku společného jmění jedním ze způsobů uvedených v předchozím odstavci, nabývá každý z manželů majetková práva a závazky do svého výlučného jmění. Společné jmění může být v těchto případech obnoveno jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh některého z manželů.¹¹⁰ K obnově dochází právní mocí rozsudku, který jej vyslovil, tedy *ex nunc*.

Z tohoto pojetí plyne, že společné jmění manželů zanikne vždy nejpozději se zánikem manželství.

Kromě toho za trvání manželství může dojít ke zúžení společného jmění manželů, a to buď smlouvou uzavřenou podle § 143a odst. 1 ObčZ nebo rozhodnutím soudu podle § 148 odst. 1 a odst. 2 ObčZ až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Zúžením společného jmění manželů totiž zákon rozumí zánik tohoto jmění v rozsahu jeho zúžení. Bližší výklad této problematiky je obsažen výše v kapitole o modifikacích společného jmění manželů.

Po zániku společného jmění manželů je třeba vyřešit otázku, čím se budou řídit majetkové vztahy (bývalých) manželů, respektive jejich majetkové vztahy vůči třetím osobám do doby, než dojde k vypořádání společného jmění. Nejvyšší soud se k tomu vyjádřil ve svém usnesení sp. zn. 20 Cdo 238/2003 tak, že občanský zákoník ani jiný zákon se nezmiňují o tom, čím se v době mezi zánikem a vypořádáním společného jmění řídí právní vztahy mezi (bývalými) manžely, popřípadě mezi nimi a třetími osobami, týkající se majetku a závazků, které tvořily jeho předmět. „Uplatní se proto směrnice obsažená v § 853 ObčZ., která přikazuje užití těch ustanovení občanského zákoníku, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší, tj. předpisů o společném jmění manželů.“ Z toho také vyplývá, že jestliže ustanovení § 262a odst. 1 OSŘ umožňuje k vydobytí závazku, jenž vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, nařídit výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů, pak platí, že výkon lze nařídit i na majetek patřící do zaniklého společného jmění, které v době zahájení řízení o výkon nebylo vypořádáno.

¹¹⁰ Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 54

10.2. Vypořádání společného jmění

Podle ustanovení § 149 odst. 2 ObčZ platí, že **zanikne-li společné jmění manželů, provede se vypořádání.** To platí ve všech případech zániku společného jmění manželů, tedy jak se zánikem manželství, tak i v průběhu trvání manželství, a také při zúžení rozsahu společného jmění na základě dohody nebo rozhodnutí soudu (k tomu srov. výklad výše). Vypořádáním se rozumí uspořádání majetkových vztahů mezi manžely k majetku a závazkům, které byly předmětem společného jmění v době jeho zániku, a to podle zásad vyjádřených v § 149 odst. 2 a 3. Jde tedy o stanovení toho, které majetkové hodnoty (respektive závazky) zůstanou ve výhradním vlastnictví každého z manželů, a který z manželů tak ztratí doposud existující právo či povinnost, popřípadě které hodnoty zůstanou oběma manželům nadále společné například ve formě spoluvlastnictví. Při vypořádání totiž nejde o nabytí práv (každý z manželů už je vlastníkem celé věci, a proto má právo tuto věc držet, užívat a nakládat s ní, je však přitom omezen stejným právem druhého manžela – R 42/1972) ani povinností, ale jen o jejich pozbytí, nedochází tedy k převodu vlastnického práva, ale jen ke změně právního subjektu vlastnického práva k věcem, jež tvořily předmět společného jmění.¹¹¹ „*Podstata vypořádání společného jmění manželů je v likvidaci tohoto zvláštního vlastnictví. Likviduje se zejména proto, že mimo manželství takové společné jmění neexistuje.*“¹¹²

Zánik a vypořádání společného jmění zásadně nespádají v jeden okamžik, vypořádání musí nastat až po zániku (byť i jen částečném), popřípadě tak, aby účinky nastaly k okamžiku zániku společného jmění (§ 24a ZoR).¹¹³ K tomu je vhodné poznamenat, že možnost dohody, jejímž obsahem je vypořádání společného jmění manželů zanikajícího rozvodem manželství, je zákonem připuštěna pouze v § 24a zákona o rodině. Dispozice manželů s rozsahem a existencí majetkového společenství je totiž kogentně upravena v příslušných ustanoveních občanského zákoníku a manželé mohou s majetkovým společenstvím disponovat pouze potud, pokud to zákon připouští. Z toho plyne, že manželé nemohou sjednat způsob vypořádání společného jmění pro případ zániku manželství rozvodem, kromě výslovně stanovené výjimky, za kterou je možno označit právě § 24a ZoR. Dohody, jež obsahují ujednání manželů o způsobu vypořádání pro dobu po rozvodu manželství, jsou tedy platné pouze za předpokladu, že soud při

¹¹¹ Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 54

¹¹² Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 167

¹¹³ Holub M.-Fiala J.-Bičovský J. Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou. 9. vydání, Praha: Linde Praha, 2002, str. 231

rozvodu manželství postupuje podle § 24a zákona o rodině (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1963/2005). V mezidobí mezi zánikem a vypořádáním společného jmění se na nakládání s dříve společným majetkem použijí analogicky ustanovení o společném jmění, jak bylo uvedeno výše.

Občanský zákoník upravuje tři možné způsoby vypořádání zaniklého společného jmění (popřípadě jeho části). Jde konkrétně o vypořádání dohodou, rozhodnutím soudu a uplatněním zákonné domněnky. To platí zejména v případě zániku manželství rozvodem. Zaniklo-li totiž manželství z důvodu smrti manžela (jeho prohlášení za mrtvého), vypořádává se společné jmění manželů v řízení dědickém před soudem. S prohloubením dispozitivního charakteru norem upravujících společné jmění se prosadil názor, že manželé nemusí pro vypořádání společného majetku zvolit jediný způsob, ale mohou různé způsoby kombinovat. Ohledně části majetku uzavřou dohodu, část učiní předmětem řízení o vypořádání a zbytek bude vypořádán na základě zákonné domněnky. Nelze jim vnucovat určitý způsob vypořádání, proto podají-li návrh na vypořádání jen části společného jmění, je soud tímto rozsahem vázán (vázán ovšem není navrženým způsobem vypořádání). Soud tak může do vypořádání zahrnout jen ten majetek, který účastníci výslovně učinili předmětem vypořádání, to platí i pro zápočty toho, co bylo vynaloženo ze společného majetku na výlučné majetky manželů a naopak. (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1112/2006).

Vypořádání společného jmění manželů je ovládáno zásadami zakotvenými v § 149 odst. 2 a 3 ObčZ. Předně je stanoveno, že se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do společného jmění jsou stejné (princip parity), což se bude vztahovat jak na aktiva, tak i pasiva (závazky) společného jmění. Z díkce citovaného ustanovení je však patrné, že se jedná pouze o vyvratitelnou právní domněnku.

Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a na druhé straně je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho výlučný majetek. Mluvíme o takzvaných zápočtech, které mají zohlednit majetkové přesuny buďto na úkor společného majetku, nebo naopak na úkor výlučného majetku některého z manželů. Způsob výpočtu výše těchto zápočtů však zákon neobsahuje. Manžel, který tento náklad vynaložil, musí o náhradu požádat, jinak mu ji soud nepřizná. Naopak byl-li vynaložen náklad ze společného jmění

na výlučný majetek jednoho z manželů, uloží soud povinnost k náhradě i bez návrhu.¹¹⁴ Řešení umožňující provést zápočty ve prospěch společného jmění i bez návrhu považují za správné, protože jinak by mohlo být oslabeno postavení věřitelů, kteří mají pohledávku za jedním z manželů tím, že druhému manželovi by v důsledku neprovedení zápočtu fakticky připadlo více majetku než mu připadnout mělo.

S tím souvisí také otázka nabytí určité věci zčásti z výlučných prostředků jednoho z manželů a z části z prostředků společných, neboť taková věc se stává předmětem společného jmění. Jestliže byla nějaká věc získána za trvání manželství do společného jmění zčásti z prostředků patřících jen jednomu z manželů, pak při vypořádání je tento manžel oprávněn pouze požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil. *„Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci (např. v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlídnout a náklady, které na ni jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nenahradily v plné výši, nýbrž jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů, nepřihlíželo. Do bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění) totiž náleží a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této zvýšené hodnoty by se vycházelo i při stanovení podílů na společném majetku“* (R 42/1972). Právní praxe opakovaně potvrzuje, že zápočty by měly být používány jen v nejzávažnějších případech, kdy rovnovážnost majetkového postavení každého z manželů by mohla být porušena.¹¹⁵

Při stanovení ceny věci pro účely vypořádání se v souladu s dosavadní ustálenou judikaturou vychází ze stavu této věci v době zániku společného jmění manželů, ale zároveň z ceny majetku v době rozhodování o vypořádání tohoto společného jmění. To znamená, že zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku majetkového společenství ze zdrojů, jež netvořily toto majetkové společenství, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání stanovil (rozsudek NS sp. zn. 2 Cdon 2060/97). Rozhodující je cena obvyklá (v daném místě a v době rozhodování), nikoliv cena zjištěná podle cenových předpisů.

Při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, a dále k tomu jak se každý z manželů staral o rodinu a jak se zasloužil o nabytí a udržení

¹¹⁴ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 345

¹¹⁵ Dvořák J. cit. dílo, str. 240

společného jmění, přičemž se bere v úvahu i péče o děti a obstarávání společné domácnosti.¹¹⁶ Následující výklad se blíže zaměří na jednotlivé způsoby vypořádání.

10.2.1. Vypořádání dohodou

Dohoda účastníků se s ohledem na ustanovení § 150 ObčZ při vypořádání společného jmění manželů uplatňuje na prvním místě. Je tomu tak zřejmě jednak z důvodu celkového pojetí občanského práva, které by mělo být založeno především na dispozitivnosti a autonomních projevech vůle účastníků právních vztahů, jednak z důvodu, že dohoda manželů bude zpravidla nejrychlejším a také nejefektivnějším způsobem uspořádání majetkových vztahů, protože (bývalým) manželům umožňuje takové rozdělení majetku, které bude nejlépe vyhovovat jejich potřebám a zájmům. Došlo-li už totiž k zániku manželství, s nímž je vypořádání společného jmění spojeno nejčastěji, bude jistě v zájmu nejen samotných manželů, ale i dalších osob (například věřitelů), aby byly z toho plynoucí majetkoprávní otázky vyřešeny co nejrychleji, a pokud možno cestou vzájemného konsensu.

V tomto ohledu je důležité zmínit, že zatímco soud při svém rozhodování o vypořádání společného jmění vychází ze zásad uvedených v § 149 odst. 2 a 3 ObčZ vždy, tak při vypořádání na základě dohody je možno se od těchto zásad odchýlit a zvolit uspořádání jiné, které bude lépe odpovídat zájmům (bývalých) manželů. Pokud je tedy společné jmění manželů vypořádáno dohodou, uplatní se při jejím uzavírání dispozitivnost a volnost účastníků občanskoprávních vztahů. Pravidla uvedená v ustanovení § 149 ObčZ jsou vodítkem zejména pro vypořádání společného jmění manželů soudní cestou „*Proto dohoda o vypořádání společného jmění manželů, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, případně se mu nedostane ničeho, není neplatná pro rozpor s § 149 odst. 2, 3 ObčZ, ledaže byla uzavřena v tísní za nápadně nevýhodných podmínek.*“ (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1247/2005). Uvedené stanovisko je samozřejmě potřeba vykládat také s ohledem na § 150 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že práva věřitelů nesmí být dohodou manželů dotčena. Případný rozpor dohody manželů se zájmy věřitelů by mohl být řešen aplikací ustanovení § 42a ObčZ o odporovatelnosti právních úkonů, případně též

¹¹⁶ Radvanová S.-Zuklínová M. cit. dílo, str. 54

odkazem na ustanovení § 39 ObčZ z důvodu rozporu takové smlouvy se zákonem (pokud by byla uzavřena za účelem zkrácení věřitelů).¹¹⁷

Podle § 150 odst. 1 ObčZ **musí mít dohoda o vypořádání společného jmění manželů písemnou formu**, a to v každém případě, tedy nejen tehdy, je-li předmětem dohody nemovitost. Následkem nedodržení písemné formy dohody je absolutní neplatnost takové dohody pro rozpor se zákonem (§ 39 ObčZ).¹¹⁸ Jestliže se dohoda týká nemovitosti, nabývá účinnosti až vkladem do katastru nemovitostí. Protože pojem „dohoda“ tu představuje jen specifický název pro smlouvu, platí i zde ustanovení občanského zákoníku o smlouvách, včetně případné možnosti odstoupit od smlouvy uzavřené v tísní za nápadně nevýhodných podmínek dle § 49 ObčZ. Není zásadně vyloučena ani možnost žaloby o neplatnost dohody o vypořádání.¹¹⁹ Připomenu ještě, že pokud manželství zaniklo smrtí jednoho z manželů nebo jeho prohlášením za mrtvého, nelze uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů. V takovém případě dojde k jeho vypořádání v rámci dědického řízení.

O možnosti uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů ještě za trvání manželství podle § 24a ZoR je pojednáno výše.

10.2.2. Vypořádání soudem

Neprovede-li se vypořádání dohodou, provede ho na návrh některého z manželů soud (§ 150 odst. 3). Každý z bývalých manželů má právo podat návrh na vypořádání společného jmění soudem ve tříleté lhůtě počítané od zániku manželství. Soud však nemusí v této době rozhodnout.¹²⁰ Již výše bylo uvedeno, že soud není povinen v řízení o vypořádání společného jmění manželů vypořádat celé společné jmění, pokud ohledně nějaké části byla uzavřena dohoda, ale je naopak co do rozsahu vypořádání vázán návrhem stran. Nejvyšším soudem bylo také judikováno, že „v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění) manželů soud vypořádá jen ty věci (majetek) náležející do tohoto spoluvlastnictví, které účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrhy může jen ohledně ceny vypořádaného majetku a toho, jak jej mezi manžely rozdělí“ (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2679/2004). Civilní řízení je ve věci

¹¹⁷ Dvořák J. cit. dílo, str. 230

¹¹⁸ Dvořák J. cit. dílo, str. 227

¹¹⁹ Pokorný M.-Holub M.-Bičovský J. cit. dílo, str. 170

¹²⁰ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 348

vypořádání společného jmění manželů ovládáno zásadou dispoziční, neboť se jedná o řízení sporné. Předmětem sporu o vypořádání společného jmění manželů může být pouze to, co existuje, tedy nevypořádaná masa společného jmění manželů. Není rozhodné, zda k částečnému vypořádání společného jmění manželů došlo smluvně nebo pomocí nevyvratitelné domněnky. Zákon umožňuje obojí a nijak nebrání projevům autonomie vůle manželů, respektive bývalých manželů. Pokud však manželé zákonné možnosti nevyužijí, konstruuje zákon v zájmu právní jistoty jich samotných a zejména třetích osob nevyvratitelnou právní domněnku vypořádání.¹²¹

Při vypořádání společného jmění manželů prováděného soudem na návrh některého z manželů se v nejširší míře prosazují zásady uvedené v § 149 odst. 2 a 3, které jsou blíže popsány v předešlém výkladu. Připomenu snad jen vůdčí princip, na jehož základě se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Nelze však vyloučit vypořádání společného jmění manželů, při němž by byly přikázány všechny věci do vlastnictví jednoho z manželů, kterému by bylo uloženo proplatit celý podíl druhého manžela v penězích, přičemž výjimečně lze povolit i splátky. *„Přikázání majetku náležejícího do zaniklého společného jmění jen jednomu z manželů nelze vyloučit, jestliže tomuto manželovi soud přikáže k zaplacení dluhy ze závazků, náležejících do zaniklého společného jmění ve výši, která dosahuje podstatné části přikázaného majetku, a druhý manžel prostředky na zaplacení dluhů nemá“ (usnesení NS sp. zn. 22 Cdo 1920/2005).*

Bude tedy vždy nejprve potřeba zjistit rozsah společného jmění manželů, které je předmětem dělení. Předmětem vypořádání společného jmění je přitom vše, co do tohoto jmění náleželo a co nebylo vypořádáno buď dohodou manželů nebo na základě zákonné domněnky. Pro posouzení toho, které věci náležejí do společného jmění, je rozhodný den jeho zániku.¹²²

Dále soud v souladu s ustanovením § 149 odst. 2 provede takzvané zápočty, v rámci nichž vypořádá částky vynaložené ze společného jmění na výlučný majetek každého z manželů a naopak, tedy částky vynaložené ve prospěch společného jmění na úkor výlučného majetku každého manžela. Neznamená to však, že by se musely vypořádávat všechny takto vynaložené náklady, nenahrazují se například náklady

¹²¹ Králíčková Z. Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní. Bulletin advokacie č. 10, 2006, str. 42n

¹²² Dvořák J. cit. dílo, str. 236

vynaložené na věci, jež svou povahou slouží jen osobní potřebě jednoho z manželů (ošacení a jiné předměty obvyklé a přiměřené osobní potřeby).

Při samotném rozdělování jednotlivých majetkových hodnot pak soud vždy vychází ze stanovených zákonných zásad a na základě toho rozhodne, který majetek připadne do výlučného vlastnictví každého z manželů, popřípadě, který majetek bude v jejich spoluvlastnictví, a také o případné finanční kompenzaci ve prospěch manžela, jehož vlastnické právo zanikne.

Dojde-li v době od zániku společného jmění do jeho vypořádání ke změnám na věcech, které tvořily jeho předmět, v důsledku toho, že jeden z manželů nakládá s věcmi dříve patřícími do společného jmění v rozporu s ustanovením § 145 odst. 1,¹²³ je třeba při vypořádání i takové věci do společného jmění zařadit, neboť ve společném jmění zůstávají. Pokud se jednalo o dispozice platné, nelze již takové věci do společného jmění zařazovat, podle povahy konkrétního právního úkonu lze do společného jmění zahrnout jen peněžitou částku nebo jiné věci získané za věci původní.¹²⁴

10.2.3. Vypořádání na základě zákonné domněnky

Jak vyplývá z předcházejícího výkladu, lze společné jmění vypořádat dohodou nebo podle § 150 odst. 3 ObčZ k návrhu některého z manželů provede vypořádání soud. **Jestliže nedojde k vypořádání společného jmění manželů dohodou nebo návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu nebyl podán do tří let od zániku společného jmění manželů, dochází k jeho vypořádání zákonnou domněnkou podle § 150 odst. 4 ObčZ.** Ohledně movitých věcí platí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá a o ostatních movitých věcech a věcech nemovitých platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních společných majetkových právech, pohledávkách a závazcích. Tato právní úprava má čelit obtížím, které vznikaly při provádění dokazování v těch případech, kdy od zániku společného jmění (dříve bezpodílového spoluvlastnictví) manželů uplynula delší doba. Na skutečnost, že se manželé v dostatečně dlouhé době tří let smluvně

¹²³ § 145 odst. 1 ObčZ říká, že majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně.

¹²⁴ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str. 349

nedohodnou o vypořádání společného jmění nebo se nerozhodnou řešit tuto situaci v uvedené lhůtě soudní cestou, totiž musí být v zákoně jednoduché a jednoznačné řešení, aby i soudní rozhodnutí ve věci manželského majetkového práva byla předvídatelná.¹²⁵

Existuje také názor, podle něhož mohou bývalí manželé vypořádat jejich společné jmění mimosoudní dohodou i po uplynutí tří let od zániku manželství, pokud probíhá soudní řízení o vypořádání rozvodem zaniklého společného jmění, neboť nevyvratitelná domněnka podílového spoluvlastnictví bývalých manželů k vypořádávanému majetku s ohledem na probíhající řízení nemůže nastat. Dle tohoto názoru se nevyvratitelná právní domněnka vypořádání společného jmění uplatní pouze tehdy, jestliže ve lhůtě tří let od zániku manželství nebyla uzavřena mezi bývalými manžely dohoda o vypořádání, nebo jestliže nebyl v této lhůtě podán návrh na vypořádání k soudu. V okamžiku, kdy (byť i neúplný) návrh na vypořádání podá k soudu ve lhůtě tří let kterýkoliv z bývalých manželů, možnost uplatnění nevyvratitelné právní domněnky jako způsobu vypořádání je zcela vyloučena do doby, než je příslušné soudní řízení ukončeno. V rámci ve lhůtě zahájeného řízení může kterýkoli z účastníků i po lhůtě tří let od zániku manželství rozšířit předmět vypořádání společného jmění o další položky, které nebyly v původním návrhu uvedeny. Teprve po pravomocném skončení řízení o (třebaže jen částečném) vypořádání se na nevypořádaný majetek patřící do společného jmění uplatní nevyvratitelná právní domněnka vypořádání.¹²⁶ S tímto názorem se neztotožňuji a souhlasím se stanoviskem Nejvyššího soudu vyjádřeném v rozsudku ze dne 2. 8. 2005, sp. zn. 22 Cdo 2679/2004, ve kterém bylo řečeno, že došlo-li k vypořádání společného jmění manželů (částečnou) dohodou, která se netýkala nemovitostí náležejících do společného jmění, a nedošlo-li ve lhůtě tří let od zániku jejich společného jmění k další dohodě ani k zahájení řízení o vypořádání ohledně nemovitostí, platí domněnka transformace společného jmění manželů k nemovitostem ve spoluvlastnictví podílové. „*Není rozumného důvodu, proč by tomu mělo být jinak v případě, že je zahájeno řízení o (částečné) vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů a že se v průběhu uvedené lhůty se nemovitosti účastníků v bezpodílovém spoluvlastnictví účastníků nestaly předmětem řízení o vypořádání tohoto spoluvlastnictví.*“

¹²⁵ Králíčková Z. Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní. Bulletin advokacie č. 10, 2006, str. 42n

¹²⁶ Hašek J.-Kazda P. Nevyvratitelná právní domněnka vypořádání SJM. Bulletin advokacie č. 5, 2006, str. 35

10.2.4. Vypořádání při konkurzu a vyrovnání

Dle ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) ZKV **zaniká prohlášením konkurzu společné jmění úpadce a jeho manžela**. Část společného jmění manželů, s níž úpadce podnikal, přitom spadá vždy do podstaty, to znamená že soud ji musí přikázat do výlučného vlastnictví úpadce, a to bez ohledu na to, bude-li v důsledku toho úpadcův podíl na majetku větší než podíl druhého manžela.¹²⁷ Byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství.

Platí tedy, že zaniklo-li prohlášením konkurzu společné jmění úpadce a jeho manžela nebo nebylo-li do prohlášení konkurzu vypořádáno již předtím zaniklé společné jmění úpadce a jeho manžela anebo nebylo-li do prohlášení konkurzu vypořádáno již předtím smlouvou nebo soudem zúžené společné jmění úpadce a jeho manžela, **je třeba provést jeho vypořádání** (§ 26 odst. 1 ZKV). K rozdělení majetku, který tvořil společné jmění manželů, tak nedochází automaticky již prohlášením konkurzu, ale musí se provést vypořádání, a to buď dohodou nebo rozhodnutím soudu, přičemž dnem prohlášení konkurzu **přechází z úpadce na správce oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela nebo**, neprovede-li se vypořádání dohodou, **navrhnout vypořádání u soudu**. Dohody o vypořádání společného jmění uzavřené úpadcem po prohlášení konkurzu jsou neplatné. K účinnosti dohody o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela je třeba schválení soudem, který vykonává nad průběhem konkurzu dohled. (§ 26a ZKV). Pokud již řízení o vypořádání společného jmění úpadce a jeho manžela probíhá, stává se správce dnem prohlášení konkurzu účastníkem tohoto řízení místo úpadce.

Pokud jde o vyrovnání, podáním návrhu na jeho provedení ani jeho povolením nedochází k zániku společného jmění manželů tak, jak je tomu v případě prohlášení konkurzu. Pro účely vyrovnání se však použije veškerého majetku ve společném jmění, pokud manžel dlužníka návrh na vyrovnání podepíše. Tento závazek trvá, i když po podání návrhu na vyrovnání došlo k zániku nebo zrušení společného jmění manželů (§ 55 odst. 1 ZKV). Závazek zaniká jen smrtí podepsaného manžela dlužníka.

¹²⁷ Knappová M.-Švestka J. a kol. cit. dílo, str 352

11. Úprava majetkových vztahů mezi manžely v rámci nového kodexu soukromého práva

Je obecně známo, že již několik let probíhají intenzivní práce na nové kodifikaci soukromého práva, protože stávající úprava, která vychází i po četných novelách ze socialistického pojetí práva, je nadále neudržitelná. Nebudu se na tomto místě podrobněji zabývat důvody, jež vedou zákonodárce k záměru zcela přehodnotit dosavadní koncepci nejen občanského zákoníku, ale soukromého práva vůbec, ani obecnými zásadami, na nichž bude nový civilní kodex vybudován. Takový výklad by přesahoval možnosti této práce, a proto se zaměřím jen na otázky spojené s uvažovanou úpravou majetkového společenství manželů. Aktuální stav kodifikačních prací lze shrnout tak, že ministr spravedlnosti se ve druhé polovině roku 2006 sešel se zástupci autorského týmu, který připravuje nový občanský zákoník, a dohodl se s nimi na dokončení tohoto návrhu zákona. Legislativní text nového občanského zákoníku byl již v průběhu tohoto roku dokončen a po jazykových úpravách a tématických diskusích s odbornou veřejností by měl být předložen vládě do dalšího připomínkového řízení. Předpokládaný termín pro předložení návrhu ve vládě je prosinec letošního roku (2007).

Návrh nového občanského zákoníku je společně s návrhem obchodního zákona a zákona o mezinárodním právu soukromém součástí rekodifikace soukromého práva hmotného v České republice. Po přijetí těchto tří návrhů je plánována dvouletá legisvakanní lhůta, ve které bude k přijatým zákonům zpracováván zákon změnový. Nabytí účinnosti nových zákonů se odhaduje na 1. 1. 2011.

Následující výklad vychází z pracovní verze nového občanského zákoníku z června roku 2007 a z důvodové zprávy, která je součástí této pracovní verze.

Cílem návrhu je především obnovit pojetí občanského zákoníku jako obecného kodexu. V souladu s tím bude zrušen stávající zákon o rodině a rodinně-právní ustanovení budou opět součástí nového zákoníku. Vrátime se tak k tradičnímu kontinentálnímu pojetí, které není cizí ani našemu právnímu řádu a které bylo naopak po roce 1945 zcela nesystematicky a nekoncepčně nahrazeno úpravou vycházející z pojetí stalinisticko-marxistického. Dojde tak k žádoucímu sjednocení úpravy osobních i majetkových práv týkajících se rodinných vztahů na jednom místě a rodinně-právním ustanovením bude věnováno více prostoru než tomu bylo doposud.

Občanský zákoník bude mít pět částí, z nichž rodinnému právu bude věnována část druhá. Ta obsahuje čtyři hlavy upravující manželství, příbuzenství, poručenství a jiné formy péče o dítě a konečně registrované partnerství. Pro účely této práce je tedy důležitá zejména úprava obsažená v hlavě první nazvané *Manželství*, která pojednává předně o jeho vzniku, totiž sňatku, poté jsou upraveny povinnosti a práva manželů, a konečně se reguluje zánik manželství.

Ustanovení § 543 vymezuje manželství jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonem stanoveným způsobem. V tom není rozdíl od dosavadní právní úpravy obsažené v zákoně o rodině. Novinkou v oblasti vzniku manželství je to, že **bude opuštěna dosavadní dualistická úprava umožňující uzavření sňatku buď civilního nebo církevního, a nadále bude jediným možným sňatkem s právními důsledky pouze sňatek civilní**. Dochází tak k znovuzavedení obligatorního civilního sňatku a snoubenci, kteří preferují sňatek církevní, tak budou muset absolvovat de facto obřady dva. Tato úprava mi nepřipadá příliš vhodná a byl bych osobně raději pro zachování dosavadního, a dle mého názoru již dostatečně zažitého pojetí, které dává budoucím manželům možnost volby. Ostatní záležitosti spojené s uzavíráním manželství (prohlášení, příjmení, sňatek v nebezpečí smrti atd.) zůstanou v zásadě beze změny, stejně jako otázky neexistence a neplatnosti manželství, kde pouze přibude další překážka manželství spočívající ve vázanosti snoubence registrovaným partnerstvím.¹²⁸

Úpravě osobních i majetkových práv a povinností manželů je věnován samostatný díl, a to konkrétně díl čtvrtý hlavy první. Je to tedy soubor ustanovení, jež jsou v dosavadní právní úpravě umístěna jednak v zákoně o rodině, jednak na různých místech v občanském zákoníku. Ustanovení týkající se osobních práv tradičně stanoví, že manželé mají rovné povinnosti a rovná práva. Nově je zakotveno, že manžel má právo dostat od druhého manžela sdělení o jeho příjmech a stavu jeho jmění, jakož i o jeho stávajících i uvažovaných pracovních, studijních a podobných činnostech. Povaha těchto povinností však v podstatě vylučuje jejich přímou vynutitelnost. Úprava vyživovací povinnosti manželů zůstane nezměněna, uplatní se obecná ustanovení o výživném.¹²⁹

Podrobně je dále upraveno takzvané *obvyklé vybavení rodinné domácnosti* jako soubor movitých věcí, které slouží běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejich

¹²⁸ Eliáš K.-Zuklínová M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde Praha, 2001, str. 115n

¹²⁹ Tamtéž

členů, přitom není rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma manželům nebo jen jednomu z nich. Důraz je tedy položen na funkci jednotlivých movitých věcí, zatímco právní titul jejich vlastnictví ustupuje do pozadí. **Obvyklé vybavení rodinné domácnosti je ve shodě s řadou zahraničních úprav chráněno tím, že k nakládání s věcí, která je jeho součástí, potřebuje manžel souhlas druhého manžela, nejedná-li se o věc zanedbatelné hodnoty.** Dotčený manžel se může dovolat neplatnosti právního jednání, kterým druhý manžel s věcí, která je součástí obvyklého vybavení rodinné domácnosti, naložil bez jeho souhlasu. Ustanovení, jimiž se spravuje obvyklé vybavení rodinné domácnosti, navíc nelze vyloučit ani změnit smlouvami, kterými se modifikuje zákonný režim majetkového společenství.

Součástí dílu upravujícího práva a povinnosti manželů je také oddíl 2 nazvaný *Manželské majetkové právo*. Manželské majetkové právo představuje soubor právních ustanovení týkajících se majetkových poměrů manželů v tom nejširším slova smyslu. Přesto jsou některé majetkové záležitosti manželů (výživné, bydlení a zejména pak dědické nároky manželů) upraveny zvlášť. Zřejmě proto již pro tuto rubriku není použit pojem společné jmění manželů, neboť nová úprava je mnohem širší a připouští i jiné možnosti uspořádání majetkových vztahů v manželství než tomu bylo dopsud.

Právní úprava manželských majetkových vztahů se bude vyznačovat především dispozitivitou, a to ve všech směrech.¹³⁰ Nejzásadnější změna oproti dosavadnímu stavu spočívá v tom, že zákonný manželský majetkový režim se uplatní pouze v případě, že se snoubenci nebo manželé nedohodnou jinak. Rozlišuje se tak na straně jedné režim zákonný, na straně druhé pak režimy modifikované – režim smluvený a režim založený rozhodnutím soudu. Modifikované režimy mají mít zásadně shodnou právní relevanci a shodné právní důsledky, zejména pokud jde o třetí osoby.

Pokud jde o zákonný režim, tak stávající rozsah společného jmění manželů (stejně jako samotný název *společné jmění manželů*) zůstane zachován. Jednotlivé součásti jmění však budou vymezeny přesněji, stejně jako okamžiky, kdy se jimi stávají.¹³¹ Navrhuje se,

¹³⁰ Eliáš K.-Zuklínová M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde Praha, 2001, str. 115n

¹³¹ O nabytí a pozbytí jednotlivých součástí společného jmění platí obecná ustanovení tohoto zákona; částky výdělků, platu, mzdy, zisku apod. z pracovní a jiné výdělečné činnosti se stávají součástí společného jmění v okamžiku, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabyl možnost s nimi nakládat; pohledávky z výhradního majetku jen jednoho z manželů, které se mají stát součástí společného jmění, se součástí společného jmění stávají dnem splatnosti (§ 592).

aby právní úprava týkající se výjimek z rozsahu společného jmění již výslovně nepřipomínala věci vydané v restitucích, neboť jsou zpravidla vlastnický ustáleny. Nemá se připomínat ani majetek nabytý za výlučný majetek jednoho z manželů, protože jde o notoricky známé pravidlo, které tak nemusí být součástí zákonného textu. Na právní situaci se tím samozřejmě nic nemění, a ani nadále takové věci ze zákona nebudou tvořit součást společného jmění. Dále je výslovně uvedeno (na rozdíl od dosavadní úpravy) že, součástí společného jmění je také podíl manžela v obchodní společnosti, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti, jakož i podíl manžela v družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství členem družstva, ledaže zvláštní zákon stanoví jinak. To by mělo odstranit nejasnosti ohledně zařazení obchodního podílu do společného jmění, i když ke stejnému výsledku se dochází výkladem již dnes (srov. kapitolu o společném jmění manželů a podnikání). Důležitou změnou je to, že **majetek získaný darováním nebo dědictvím se bude moci stát součástí společného jmění, projeví-li takovou vůli ten, kdo jej poskytl.**

Podrobněji bude upravena také problematika týkající se hospodaření se společným jměním s důrazem na zvýšenou ochranu jednak potenciálně ohrožených manželů, a jednak věřitelů. Co je součástí společného jmění, bude moci manžel použit k podnikání i nadále jen se souhlasem druhého manžela. Obdobné platí pro právní jednání, v jehož důsledku má být součástí společného jmění použito k založení obchodní společnosti nebo ke vstupu do ní. Výslovně je v této souvislosti upravena možnost dovolat se neplatnosti jednání jednoho manžela, s nímž druhý manžel nesouhlasí, a to i v případě, jedná-li se o právní jednání, jehož důsledkem je založení obchodní společnosti nebo vstup do obchodní společnosti s použitím společných prostředků. Přínosem je i zakotvení toho, že **nedohodnou-li se manželé o rozsahu společného jmění nebo o výkonu povinností a práv spojených se společným jměním nebo jeho součástmi, rozhodne na návrh manžela soud.** Taková výslovná úprava dnes chybí.

Alternativou k zákonnému režimu bude režim dohodnutý, v rámci něhož si **snoubenci (manželé) budou moci zvolit jakoukoliv právem připuštěnou úpravu včetně úplného vyloučení společného jmění a jeho nahrazení režimem oddělených majetků.** Bude tak rozhodujícím způsobem posílena dispozitivnost stávající úpravy, což je, dle mého názoru, více než žádoucí. Mělo by být jen věcí manželů, jakým způsobem se rozhodnou regulovat své majetkové vztahy, samozřejmě s patřičným ohledem na zájmy věřitelů a ochranu základního vybavení domácnosti a případně též rodinného obydlí.

Manželé (v již existujícím manželství) si mohou ujednat smluvený režim za předpokladu, že zároveň upraví své povinnosti a práva týkající se již existujícího společného jmění. Ani nová úprava však nemění nic na tom, že smlouva o odlišném majetkovém režimu je vyloučena, jestliže společné jmění manželů zaniklo za trvání manželství na základě zákona (například v důsledku prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů). **Smluvený režim může spočívat v režimu oddělených jmění, v režimu vyhrazuje vznik společného jmění ke dni zániku manželství, jakož i v režimu rozšíření nebo zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu.** Aby nebylo pochyb o možnosti uzavírat uvedené dohody opakovaně, je dále stanoveno, že smluvený režim lze změnit smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu. Taková změna však vyžaduje ujednání manželů nebo rozhodnutí soudu o součástech společného jmění v dosavadním režimu. Důležitou novinkou je také to, že **smlouvou bude možné uspořádat i majetkové poměry pro případ zániku manželství**, což lze dnes pouze v souvislosti s takzvaným zjednodušeným rozvodem podle § 24a ZoR. Konečně bude pro dohody platit pravidlo zakazující dotýkat se práv třetích osob a svými důsledky nebudou tyto dohody moci založit neschopnost manžela pečovat o rodinu. Pro ochranu třetích osob je navíc zásadní novinkou také to, že **smlouvy o manželském majetkovém režimu budou napříště evidovány podle zvláštního zákona, přičemž do evidence se zapisuje vše, co mění zákonný majetkový režim manželů.** Tato úprava by měla opravdu výrazným způsobem přispět k právní jistotě v oblasti účinků modifikujících smluv, protože uvedená evidence by měla obsahovat úplný přehled manželských majetkových společenství (a to nejen manželů-podnikatelů), která byla některým způsobem dotčena. Vůči třetí osobě by se manželé mohli dovolat smlouvy o manželském režimu jen tehdy, byla-li by smlouva řádně evidována. Došlo by tedy vlastně k zavedení principu publicity podobně jako například ve stávající úpravě týkající se obchodního rejstříku.

Posledním režimem uspořádání manželských majetkových vztahů je režim založený rozhodnutím soudu. Úprava možnosti zásahu soudu do trvajících společného jmění manželů bude zásadně shodná ze stávající, ovšem s jednou podstatnou novinkou, která **umožňuje soudu společné jmění také zrušit, což v současné době možné není.** Maximální možné omezení společného jmění manželů rozhodnutím soudu je nyní jeho zúžení až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti. Přesněji však budou formulovány důvody pro soudní zásahy do společného jmění manželů, stejně jako důvody pro zamítavé rozhodnutí soudu.

Ani v případě, že si manželé dohodnou režim oddělených jmění, však nejsou oprávněni nakládat se svým majetkem zcela libovolně, neboť je stanoveno, že v tomto režimu může manžel se svým majetkem v rozsahu přesahujícím dvě třetiny hodnoty jeho výlučného jmění nakládat jen se souhlasem druhého manžela. Totéž platí obdobně o závazcích manžela, jejichž rozsah má přesáhnout dvě třetiny hodnoty jeho výhradního jmění. Byl-li druhý manžel opomenut, může se dovolat neplatnosti takového jednání.

Pro ochranu třetích osob bude dále stanoveno, že pohledávka věřitele jen jednoho z manželů, která vznikla za trvání společného jmění, může být při výkonu rozhodnutí uspokojena i z toho, co je součástí společného jmění, což je dnes výslovně upraveno jen v právu procesním, a také že závazek jen jednoho z manželů, který vznikl z jeho trestného činu nebo jiného protiprávního jednání, anebo pro závazek manžela k plnění výživného, může být společné jmění postiženo jen do výše, kterou by představoval podíl povinného manžela, kdyby společné jmění bylo zrušeno a vypořádáno. Tím bude posílena právní jistota tentokrát v oblasti odpovědnosti manželů za závazky, protože ze současné úpravy nevyplývá, jakým způsobem by měla být řešena otázka závazků vzniklých z protiprávních jednání.

Co se týče úpravy vypořádání společného jmění, nedochází k zásadním změnám. Každé zrušené, zúžené či zaniklé společné jmění je potřeba vypořádat. Výslovně bude zakotveno, že dokud zúžené, zrušené nebo zaniklé společné jmění není vypořádáno, použijí se pro ně ustanovení o společném jmění přiměřeně, což se dnes pouze dovozuje. Vypořádáním navíc nesmějí být dotčena práva třetích osob, jinak má dotčená osoba právo domáhat se, aby soud vůči ní účinky vypořádání vyloučil (za současného stavu lze takový závěr dovodit jedině s odkazem na ustanovení o odporovatelnosti právních úkonů popřípadě o neplatnosti právního úkonu pro rozpor se zákonem).

Konečně bude položen zvláštní důraz na institut *bydlení manželů* jako na to, co zpravidla představuje základní hmotnou podmínku existence řádného rodinného společenství.¹³² Zásadní novinkou bude to, že je-li obydlím manželů dům nebo byt, k němuž má jen jeden z manželů výhradní vlastnické nebo jiné věcné právo, popřípadě jiné právo umožňující v domě nebo bytě bydlet, a nejedná se o právo závazkové, vznikne

¹³² Eliáš K.-Zuklínová M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde Praha, 2001, str. 115n

druhému manželovi uzavřením manželství *právo bydlení*. Manželovi, který bude ve slabším postavení, tedy bude poskytnuta náležitá ochrana, ať už v podobě zmíněného práva bydlení, v podobě zákazu dispozic s domem nebo bytem, které by mohly omezit nebo znemožnit bydlení rodiny či v podobě vzniku práva odpovídajícího věcnému břemenu. Tato úprava však bude pouze dispozitivní a snoubenci (manželé) se tak budou moci dohodnout i jinak, nebudou-li tím ohroženy zájmy nezletilých dětí rodiny.

Tento výklad měl ve stručnosti představit hlavní rysy a změny manželského majtkového práva v rámci připravované soukromoprávní kodifikace. Jak bylo naznačeno, podaří se zřejmě odstranit nejpalcivější nedostatky stávající úpravy zapracováním některých žádoucích změn, po nichž volala teorie i praxe. Jestli bude tato úprava zcela vyhovující ukáže až její praktická aplikace v následujících letech, samozřejmě za předpokladu, že nová kodifikace vůbec v dohledné době projde legislativním procesem a začne platit v plánovaném termínu. Další možné náměty *de lege ferenda* budou předmětem úvah v závěru této diplomové práce.

12. Komparace - majetkové vztahy mezi manžely ve Velké Británii

12.1. Obecné výklady

Cílem této kapitoly není podat vyčerpávající výklad manželských majetkových vztahů ve Velké Británii,¹³³ který by zahrnoval všechny možné aspekty této problematiky. Koneckonců, jak bude uvedeno dále, anglické právo ani nezná výrazy jako *společný majetek manželů* (respektive *manželský majetkový režim*) či *rodinný majetek* ve smyslu, jaký je těmto výrazům přikládán v právu kontinentálním, protože je založeno na docela jiném pojetí. Následující výklad se zaměří na některé prvky anglosaské úpravy, což může být přínosné zejména proto, že tato úprava se výrazně liší od úpravy manželského majetkového práva v kontinentální Evropě (která se sice v jednotlivých státech více či méně liší, ale přesto má mnoho společných znaků), a proto je z komparatistického hlediska dobré znát alespoň její základní rysy. Navíc v rámci připravované rekodifikace soukromého práva bude zřejmě přijata úprava umožňující, aby si manželé pro uspořádání svých majetkových vztahů zvolili režim oddělených majetků. V takovém případě nemusí být zcela od věci inspirovat se v některých otázkách právě koncepcí anglosaského práva, které má v této oblasti dlouhou tradici. Konečně bude mít anglická úprava patrně vliv i s ohledem na další případné sjednocování občanského a rodinného práva v rámci Evropské unie, protože představuje jistý protipól k úpravě kontinentální. To by se mohlo projevit například v tom, že režim odděleného majetku bude ve státech Evropské unie připuštěn alespoň jako volitelný. A anglosaské pojetí se zřejmě uplatní také tehdy, převládnu-li v komunitárním právu současné snahy prosazující jakýsi „kompromisní“ režim vycházející z režimu majetkového společenství na jedné straně a z režimu oddělených majetků na straně druhé. Takový režim by měl za součást společného majetku považovat alespoň přírůstky majetku (ať už společného či odděleného), ale soudy by měly pravomoc určitých korekcí v zájmu prosazování spravedlnosti.¹³⁴ Právě v tom by se vycházelo z anglického práva, kde mají soudy při rozvodu manželství a s tím spojeným rozdělováním majetku rozsáhlé pravomoci, což bude vyloženo níže.

¹³³ Výklad se vztahuje pouze na právo platné v Anglii a Walesu (pro zjednodušení však uvádím vždy jen výrazy Anglie, anglické právo atd.), nikoliv na právo platné ve Skotsku.

¹³⁴ Dvořák J. cit. dílo, str. 37

Před samotným výkladem anglického rodinného práva je na tomto místě potřeba učinit stručnou poznámku týkající se pramenů práva v Anglii jako takových. V souvislosti s anglosaským právním systémem se obvykle hovoří o takzvaném *common law* systému. Výraz *common law* má přitom víceznačný smysl. V užším smyslu se jím označuje jen právo tvořené soudními precedenty (*case law*). V nejširším smyslu se tento název přenáší na celý systém – anglosaský typ právní kultury, ve kterém jsou soudní precedenty jedním z hlavních pramenů práva.¹³⁵ Anglosaské *common law* jako typ právní kultury je tedy založeno právě na soudních precedentech, hlavní roli v tvorbě práva tohoto druhu má nejvyšší soud (*High Court* respektive v některých případech *House of Lords*).

Od 17. století pak tvoří komplementární systém precedenčního práva takzvaný systém *equity*, jako soubor právních principů doplňujících striktní zákonná pravidla tam, kde by jejich použití působilo příliš tvrdě nebo nespravedlivě.

Třetí masu anglického práva tvoří takzvané *statutory law* představované zákony a podzákonnými předpisy, tak jak je známe z oblasti kontinentálního práva. Všechny tři složky anglického práva působí současně a navzájem se doplňují. Názor, jenž staví principy ekvity na jedné straně do protikladu k právu psanému a precedentnímu na straně druhé, je potřeba odmítnout. Nejsou neobvyklé ani případy, kdy bude zároveň použito zákonných ustanovení, a v podrobnostech pak i precedentního práva, které bude daný případ blíže rozvíjet.

Podle *common law (case law)* byli manžel a manželka považováni za jednu osobu. To znamenalo, že proti sobě například nemohli svědčit nebo jeden druhého žalovat či být obviněni z krádeže věcí patřících druhému manželovi.¹³⁶ Tato původní koncepce byla později modifikována zákonnými ustanoveními, ale některé pozůstatky *doktríny jednoty* stále existují. Jedním z aspektů této doktríny bylo také to, že **v důsledku uzavření manželství měl manžel právo na majetek manželky včetně jejích příjmů**. V 19. století se proti tomuto pojetí postavily právní a také feministické kruhy, protože jej přirozeně považovaly za nespravedlivé.

¹³⁵ Boguszak J.-Čapek J.-Gerloch A. Teorie práva, Praha: Eurolex Bohemia, 2001, str. 51

¹³⁶ Kiralfy A. Comparative Law of Matrimonial Property. A.W. Sijthoff International Publishing Company, N.V. 1971

Výsledkem bylo přijetí legislativy, která stanovila, že manželka si ponechá svůj oddělený majetek i po uzavření manželství.¹³⁷ Na základě přijaté zákonné úpravy se stalo základním principem anglického práva to, že manželství nemá samo o sobě žádný vliv na majetková práva manželů. Každý z manželů si ponechává ve svém vlastnictví to, co vlastnil už před uzavřením manželství, a stejně tak i veškerý majetek, který následně získá bez ohledu na právní důvod nabytí. To platí s několika menšími výjimkami dodnes. A tak, je-li v průběhu manželství nezbytné určit kdo je vlastníkem rodinného obydlí,¹³⁸ je potřeba se řídit ustanoveními majetkového práva,¹³⁹ jež se vztahuje na všechny osoby bez ohledu na jejich osobní stav, nikoliv ustanoveními práva rodinného (ta mají význam zejména při zániku manželství jak bude vysvětleno později). Manželé mají sice ze zákona právo obývat rodinné obydlí (takzvaná *matrimonial home rights*), ale nemají k němu žádná automaticky vznikající majetková práva. V praxi je však většina nemovitostí sloužících jako domov rodiny v některé formě spoluvlastnictví obou manželů.

Skutečnost, že každý manžel má zásadně vlastnické právo ke svému oddělenému majetku, vede k domněnce, že anglické právo je založeno na důsledně individualistickém modelu manželství. Tento názor je ale potřeba poněkud přehodnotit v souvislosti s přijetím zákona *Matrimonial Causes Act 1973*, který dává soudu právo přerozdělit majetek manželů při rozvodu manželství. To se samozřejmě projevilo i v judikatuře, jež v poslední době zdůrazňuje význam manželství jako životního společenství manželů, a v souladu s tím se ujímá názor, že majetek by měl být při rozvodu rozdělen rovnoměrně.¹⁴⁰

12.2. Vlastnictví rodinného majetku

Vlastnictví rodinného majetku se řídí převážně principy majetkového práva, které příliš nepřihlíží ke skutečnosti, že tento majetek mohl být pořízen pro účely společného užívání ze strany manželů. Na tomto místě je vhodné poznamenat, že výraz *rodinný majetek* (popřípadě *rodinné jmění*) nemá v anglickém právu jednoznačný význam, zpravidla ani není uznáván jako právní termín. Bývá používán ve vztahu k věcem nabytým jedním nebo oběma manžely za účelem společného užívání pro potřeby rodiny po dobu jejich soužití. **Manželský majetkový režim je institucí anglickému právu neznámou.**¹⁴¹

¹³⁷ Married Women's Property Acts 1870, 1872

¹³⁸ „Matrimonial home“

¹³⁹ „Property law“

¹⁴⁰ Probert R. Cretney's Family Law. 5th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2003

¹⁴¹ Cretney S. M. Principles of family law. 7th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2003

Toto pojetí bývá často kritizováno, a to proto, že nereflektuje realitu moderního rodinného života. Způsob, jakým manželé organizují své finanční záležitosti (jeden například platí hypotéku, druhý platí účty a ostatní výdaje domácnosti) může ovlivnit určení toho, kdo vlastní jaký majetek, přestože ani jeden z manželů nepřikládá těmto jednáním takovýto význam.

Převážná část této kapitoly se zaměří na problematiku spojenou s rodinným obydlím, protože právě ono je ve většině případů nejvýznamnější složkou majetku manželů a zároveň slouží jako domov celé rodiny. Navíc otázky týkající se rodinného obydlí jsou většinou komplikovanější než ty, které se týkají ostatního majetku, protože zde často budou hrát roli také právní zájmy třetích osob, zejména věřitelů.

Znalost pravidel vztahujících se k vlastnictví a užívání rodinného obydlí je důležitá z několika důvodů. Prvním důvodem je situace související s rozpadem partnerského vztahu,¹⁴² kdy bude potřeba vyřešit otázku, kdo zůstane v původně společném domově a kdo bude naopak muset tento domov opustit. S tím bude souviset také to, jakým způsobem se mezi sebou bývalí partneři finančně vyrovnají. Druhou skupinu případů, kdy je třeba řešit vlastnictví k určitému majetku, představují případy sporů se třetími osobami (zejména věřiteli). Konečně bude potřeba určit vlastnictví rodinného obydlí tehdy, kdy jeden z partnerů zemře a bude tak potřeba stanovit hodnotu pozůstalosti.

a) *Manželé versus spolužijící osoby*

K první skupině uvedených důvodů (důvody, týkající se rozpadu vztahu) je především třeba říci, že anglické právo ve vztahu k vlastnictví rodinného obydlí a z toho plynoucích důsledků rozlišuje mezi manželským svazkem na jedné straně, a mezi pouhým spolužitím¹⁴³ na straně druhé. Co se týče manželských párů, není vlastnictví rodinného obydlí určujícím faktorem ani z hlediska práva bydlení v době po rozpadu manželství, ani z hlediska nároku na část výnosu z jeho prodeje. Anglické soudy totiž mají na základě zmíněného zákona *Matrimonial Causes Act 1973* rozsáhlou diskreční pravomoc umožňující přerozdělení majetku manželů při rozvodu a soudci ve svých rozhodnutích

¹⁴² „Partnery“ jsou myšleni buď manželé nebo spolužijící osoby (druh a družka), není-li stanoveno jinak.

¹⁴³ „Cohabitation“, obdoba vztahu druha a družky.

opakovaně uvádějí, že je vhodnější využívat této pravomoci než se pokoušet o určování jednotlivých majetkových práv každého z manželů.¹⁴⁴

Pokud jde však o osoby spolužijící (bez uzavření manželství), tak na ty se tento zákonný režim neaplikuje, a proto pro ně bude mít otázka vlastnictví majetku mnohem zásadnější význam. Rozdělení majetku mezi těmito osobami v případě rozpadu jejich vztahu či v případě sporu se třetími osobami se bude řídit ustanoveními práva majetkového, soudy zde nemají obdobnou diskreční pravomoc jako v případě manželů. Existují však dvě výjimky. První z nich spočívá v tom, že soudy mají pravomoc přikázat převod některého majetku (včetně oprávnění z nájemních smluv) mezi spolužijícími osobami na základě zákona *Family Law Act 1996*. Druhou výjimkou je možnost vydání rozhodnutí upravujícího otázku bydlení společného dítěte spolužijících osob podle zákona *Children Act 1989*, protože takové rozhodnutí bude mít rovněž jisté majetkoprávní důsledky. Mnoho soudních sporů ohledně určení práv k nemovitostem i jinému majetku se proto týká právě osob žijících společně mimo manželství.

b) Práva třetích osob

Ustanovení zákona *Matrimonial Causes Act 1973* mají přednost před obecnými majetkoprávními předpisy v tom smyslu, že zaujímají dominantní postavení při určování vzájemných práv a nároků mezi manžely v důsledku zániku manželství. Obecné principy majetkového práva však nadále mají pro manžele zásadní význam tam, kde se případný spor týká také nároků třetích osob (například věřitelů jednoho z manželů). Věřitel zpravidla dosáhne uspokojení svého nároku postižením majetku dlužného manžela, ale problém nastane tam, kdy má druhý manžel k tomuto majetku (který je sice formálně vlastnictvím dlužného manžela, tj. takzvaný *legal title* zní jen na jeho jméno) majetkový nárok na základě pravidel ekvity (takzvaný *beneficial interest*).¹⁴⁵ V takovém případě totiž věřitel obvykle nebude moci postihnout tento majetek, popřípadě jeho určitou část, pokud neprokáže, že druhý manžel byl účastníkem právního úkonu, z něhož vznikl předmětný závazek.

¹⁴⁴ Např. rozhodnutí *White v White* [2000] 2 F.L.R. 981, HL

¹⁴⁵ Anglické právo rozlišuje jednak samo vlastnické právo (*legal ownership* či *legal title*), jednak oprávnění vyplývající zejména ve formě *trust* z principů ekvity (v této souvislosti se hovoří o *beneficial ownership* či *beneficial title*). Může tak existovat situace, kdy má určité nároky k nemovitosti jedna osoba, zatímco formálním vlastníkem je osoba druhá. Osoba se zmíněným nárokem se pak označuje jako *beneficial owner* (oprávněný z práva k nemovitosti). Pro výraz *trust* neexistuje český ekvivalent, a proto jej používám v původní anglické podobě.

Z hlediska zájmů třetích osob na určení majetkových vztahů mezi manžely bude dále potřeba řešit situaci, kdy je prohlášen konkurz na majetek jednoho z manželů. Správu veškerého majetku úpadce (včetně toho, ke kterému má úpadce nároky na základě pravidel ekvity) totiž ze zákona přejímá konkurzní správce, jehož úlohou je zpeněžit tento majetek za účelem uspokojení věřitelů. Správa majetku druhého manžela na konkurzního správce naopak nepřechází, a tento manžel je v zásadě oprávněn si svůj majetek ponechat.

Taktéž v případě, kdy je nemovitost financována na základě hypotečního úvěru a manžel zavázaný z tohoto vztahu přestane úvěr splácet, bude nutné zjišťovat, jestli má druhý manžel nějaká práva ve vztahu k dotčené nemovitosti a jestli budou tato práva zavazovat i poskytovatele úvěru, kterým bude nejčastěji banka, stavební spořitelna či jiná podobná finanční instituce.

Soudní rozhodnutí z poslední doby tedy ukazují, že otázky vlastnictví mohou mít v některých případech zániku manželství význam i nadále (přesto, že soudy mají onu širokou diskreční pravomoc).¹⁴⁶

Existují v podstatě dva základní způsoby, jakými může být založeno majetkové právo k nemovitosti. V prvním případě jde o formální (zákonný) vznik vlastnického práva při splnění stanovených požadavků. Druhým způsobem, jakým může vzniknout majetkový nárok k nemovitosti, je jeho vznik na základě principů ekvity.

12.2.1. Formální vznik majetkového právu k rodinnému majetku

V souvislosti s vlastnictvím nemovitostí se uplatňuje několik pravidel, která požadují k jejich platnému nabytí splnění určitých formálních požadavků. Předně zákon *The Law of Property Act 1925* stanoví, že ke vzniku či převodu vlastnického práva k nemovitosti je nezbytná písemná listina. Tudiž bude platit, že **bylo-li rodinné obydlí nabyto jménem jednoho z manželů, nemůže druhý manžel uplatňovat vlastnické právo ve vztahu k tomuto majetku.**¹⁴⁷ Dalším pravidlem je, že má-li být k nemovitosti založen nárok ve formě *trustu*,¹⁴⁸ musí o tom existovat písemný důkaz. Nestačí například

¹⁴⁶ Např. rozhodnutí *Le Foe v Le Foe and Woolwich Plc* [2001] 2 F.L.R. 97, Fam Div

¹⁴⁷ *Lloyds Bank Plc v Carrick and Carrick* [1996] 2 F.L.R. 600, CA.

¹⁴⁸ Právní forma *trust* představuje jeden z druhů majetkových nároků vůči nemovitosti na základě pravidel ekvity. Srov. také pozn. 145

ústní prohlášení jednoho manžela, že předmětná nemovitost je ve skutečnosti vlastnictvím obou nebo dokonce výlučným vlastnictvím manžela druhého.¹⁴⁹ Poslední z formálních požadavků obsažených v uvedeném zákoně je ten, že disponovat s majetkovým nárokem vzniklým na základě pravidel ekvity je možné opět pouze v písemné formě. Žádné z těchto pravidel však nevyklučuje vznik majetkového nároku ve formě takzvaného implicitního *trustu* (viz dále).

12.2.2. Vznik majetkového práva ve formě *trustu*

Nejprve je potřeba krátce vysvětlit, co se rozumí v anglickém právu označením *trust*. Tento výraz nelze jednoznačně definovat, protože zahrnuje rozličné majetkové formy a účely, pro něž má určitý majetek sloužit. Přesto však existují některé společné znaky, na základě kterých se dá význam tohoto institutu objasnit alespoň v obecných rysech. *Trust* v podstatě představuje jakési rozdělení formálního vlastnického práva (*legal title*) a specifického nároku k určitému majetku (*beneficial interest*). Vlastnické právo k dotyčnému majetku náleží osobě zvané *trustee* (jakýsi správce, formální vlastník), který tento majetek spravuje ve prospěch osoby zvané *beneficiary* (oprávněná osoba, beneficiant).¹⁵⁰ Osoba, která *trust* ve prospěch beneficianta zřídila a svěřila tedy svůj majetek nebo jeho část správci, se označuje jako *settlor* (zřizovatel *trustu*). Správce *trustu* má pak fiduciární povinnost (povinnost řádně spravovat svěřený majetek) jak vůči jeho zakladateli, tak vůči beneficiantovi, v jehož prospěch majetek spravuje. Nároky beneficiantů¹⁵¹ budou zpravidla zakotveny v listině zřizující *trust* (pak hovoříme o *express trust*). To však není nezbytné, protože tyto nároky mohou být případně vyvozeny též z pravidel ekvity (půjde o *implied trust*). *Trust* může být zřízen k jakémukoliv majetku včetně nemovitostí.¹⁵²

Další výklad v této části diplomové práce se bude týkat právě majetkových nároků vznikajících ve formě *trustu* na základě určitých faktických událostí. V této souvislosti se hovoří o takzvaných *implied trusts* (případně *resulting*, či *constructive trusts*, nadále budu používat označení implicitní *trust*).

¹⁴⁹ *Gissing v Gissing* [1971] A.C. 886, HL: Rodinný dům nabyt muž svým vlastním jménem. Při rozpadu manželství řekl ženě, že dům je její, ale ta u soudu s tímto tvrzením neuspěla, protože o tom neměla žádný písemný důkaz.

¹⁵⁰ V některých případech může být formálním vlastníkem (správcem) i beneficiantem jedna a tatáž osoba.

¹⁵¹ Těmito nároky budou například nárok na výnos z majetku, který je předmětem *trustu*, nárok na získání vlastnického práva k tomuto majetku při dosažení určitého věku apod.

¹⁵² *Haley M. Equity and Trusts*. 6th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2004, str. 12

V průběhu druhé poloviny 20. století existoval značný rozdíl v názorech soudů ohledně okolností, za kterých je možné, aby bylo vlastnické právo omezeno vznikem implicitního *trustu*. Někteří soudci prosazovali názor, že soud může založit *trust* pokaždé, kdy by bylo nespravedlivé, aby měl prospěch z určitého majetku pouze jeho formální vlastník. Nakonec však převážilo pojetí podstatně užší a základním principem anglického práva dnes je, že pokud někdo vynaloží prostředky nebo práci ve vztahu k majetku někoho jiného, nezakládá tato skutečnost sama o sobě nárok na tento majetek, ať už ve formě vlastnictví či jiného práva.¹⁵³ Zpravidla je k takovému důsledku zapotřebí společného úmyslu obou stran, který však může být vyjádřen jak výslovně, tak konkludentně, popřípadě se jeho existence předpokládá na základě vyvratitelné právní domněnky.

Za určitých okolností je tedy možné, že prostředky vynaložené pro potřeby rodiny nebo na pořízení, úpravu či údržbu věci, která je ve vlastnictví druhého manžela, budou relevantní z hlediska posouzení majetkového nároku manžela-nevlastníka. Tak například poskytně-li jeden z manželů finanční prostředky na uhrazení části nebo celé kupní ceny rodinného obydlí, jež bylo nabyto druhým z manželů, uplatní se domněnka, že manžel-nevlastník bude mít nárok na podíl na tomto majetku ve výši poskytnutého příspěvku. Jestliže tedy bude celková kupní cena 400.000 liber, kdy jeden z manželů zaplatí 100.000 liber a manžel druhý, který se stává vlastníkem, zaplatí 300.000 liber, bude mít prvně uvedený manžel majetkový nárok vyplývající z implicitního *trustu* ve výši jedné čtvrtiny celkové ceny majetku.¹⁵⁴ Tento princip není omezen pouze na prostředky poskytnuté přímo ve formě příspěvku na zaplacení kupní ceny. Může se uplatnit například i v případě, že manžel-nevlastník převezme závazek (respektive odpovědnost za závazek) vyplývající z hypotečního úvěru. Domněnka implicitního *trustu* je však vyvratitelná, takže bude-li možné prokázat, že uvedené prostředky byly druhým manželem poskytnuty ve formě daru či půjčky, tato domněnka se neuplatní.

Implicitní *trust* a s ním související majetkový nárok manžela-nevlastníka může být dále založen na základě společného úmyslu obou stran, ať už výslovně vyjádřeného nebo jen předpokládaného. Majetkový nárok ve formě *trustu* tak vznikl například tehdy, kdy manželé podepsali návrh na vklad vlastnického práva k nemovitosti ve prospěch manželky, ale tento návrh už neposlali příslušnému úřadu (*Land Registry*), takže vlastnické právo

¹⁵³ *Thomas v Fuller-Brown* [1998] 1 F.L.R. 237

¹⁵⁴ *Springette v Defoe* [1992] 2 F.L.R. 338, CA

nemohlo být převedeno. Soud dovodil, že jde o jasný důkaz společně projevené vůle ve vztahu k majetkovým nárokům k předmětné nemovitosti, a i když tedy formálním vlastníkem zůstal manžel, získala manželka majetkový nárok k této nemovitosti na základě pravidel ekvity.¹⁵⁵ Ve většině případů však nepůjde o tak jednoduchou situaci a žalující manžel bude mít problémy s tím, aby dokázal, že spolu s druhým manželem skutečně zamýšleli dosáhnout určitých majetkoprávních důsledků.

Společný úmysl manželů vyjádřený v jakékoliv (byť i konkludentní formě) však ještě sám o sobě k založení majetkového nároku nestačí. K tomu musí být splněn ještě požadavek, aby manžel, jehož nárok má takto vzniknout, spoléhal ke své újmě na to, že mu takový nárok skutečně vznikl. Tudíž v případě, kdy manželé sice projevili společnou vůli směřující ke vzniku majetkového nároku manželky vůči rodinnému obydlí, ale manželce nevznikla újma z toho, že by se na takto projevenou vůli spoléhala, nevznikl ani zamýšlený majetkový nárok manželky. Manželka totiž neposkytla žádné prostředky na úhradu kupní ceny ani se nepodílela na splácení hypotečního úvěru, a její náklady spojené s pořízením části vybavení domácnosti podle názoru soudu neměly vztah k úmyslu stran založit majetkový nárok k rodinnému obydlí v její prospěch.¹⁵⁶ Proto je v praxi tak důležitá otázka, jakým způsobem se manželé finančně podíleli na pořízení určité věci, protože z toho se pak dá usuzovat na jejich úmysly ohledně vzájemných majetkových nároků a také na to, jestli některý z nich jednal ke své škodě, když se spoléhal na společně projevenou vůli (tím, že poskytl prostředky v domnění, že tím získá určitý majetkový nárok).

V úpravě majetkoprávních nároků manželů se dále uplatňuje doktrína takzvaného *estoppelu* (překážka uplatnění nároku), jejíž podstatou je, že manžel se nemůže spoléhat na své vlastnické právo, pokud by to bylo nespravedlivé vůči druhému manželovi. Tak tomu může být například v případě, že byl druhému manželovi slíben podíl na určité věci, a ten se na takový slib ke své škodě spolehl, tudíž by bylo nespravedlivé, aby manžel, jenž slib učinil, tento slib nedodržel. Jde tedy o podobný institut jako v případě implicitního *trustu*. Dosah *estoppelu* je však poněkud širší, a to v několika směrech. Za prvé je kladen menší důraz na společný úmysl manželů, a tak může být *estoppel* založen například i na základě omylu jednoho manžela ohledně jeho vlastnických práv, kdy druhý manžel tento omyl využije nebo na něj neupozorní. V takovém případě tu nebude společný úmysl

¹⁵⁵ *Barclays Bank v Khaira* [1993] 1 F.L.R. 343

¹⁵⁶ *Midland Bank plc v Dobson and Dobson* [1986] 1 F.L.R. 171, CA

manželů, a přesto se *estoppel* uplatní. Za druhé pak doktrína *estoppelu* poskytuje mnohem širší možnosti nápravy včetně případného převodu vlastnického práva, kdežto implicitní *trust* je ve své podstatě jen jakýmsi podílem na určitém majetku. V posledních letech však soudy zdůrazňují, že prostředky nápravy by měly být přiměřené očekáváním oprávněného manžela a újmě, která mu tím vznikla.¹⁵⁷

12.2.3. Nároky založené smluvně

Jak bylo uvedeno výše, anglické právo nikdy nepřijalo koncepci manželského majetkového režimu, a podobná je i situace týkající se takzvaných předmanželských smluv (jak je známe z kontinentálních úprav), které by měly závazným způsobem upravit majetkové vztahy a finanční závazky mezi manžely. Přesto se však manželé mohou rozhodnout, že upraví své majetkové záležitosti smluvně a v určitých případech mohou být takové smluvní závazky soudně vynutitelné, pokud byly dodrženy následující požadavky:

- a) skutečný projev vůle obou manželů (prostý omylu, tísně, nátlaku apod.)
- b) úmysl manželů uzavřít právně závaznou a soudně vynutitelnou smlouvu
- c) ustanovení smlouvy musí být dostatečně určitá a nesmí být v rozporu se zákonem nebo veřejným zájmem
- d) musí být splněny formální požadavky stanovené v zákoně *the Law of Property Act 1989* (písemná forma pokud jde o nemovitosti).

Na případnou vynutitelnost uzavřených smluv může mít tedy vliv i soulad s veřejným zájmem (*public policy*), čímž se projevuje určitý rozpor mezi smluvní autonomií na jedné straně, a státním paternalismem na straně druhé. Existuje totiž obava, že systém neomezené smluvní svobody může ohrozit dosažení majetkové rovnoprávnosti manželů při rozpadu jejich vztahu. Proto anglické právo připouští jen velmi neochotně a za splnění stanovených podmínek, aby si manželé smluvně upravili majetkové následky rozpadu manželství dříve, než toto manželství vůbec uzavřou. Manželé tak nemohou smluvně vyloučit pravomoci soudu týkající se přerozdělování majetku na základě výše uvedeného zákona *Matrimonial Causes Act 1973*. Jedinou jistou možností, jak docílit toho, aby dohoda manželů o majetkových důsledcích rozvodu byla vynutitelná, je její schválení soudem v rámci rozvodového řízení (zde však nejde o předmanželskou smlouvu, ale o dohodu uzavřenou v souvislosti se zánikem manželství). Jinak může soud rozdělit

¹⁵⁷ *Jennings v Rice* [2002] EWCA Civ 159, CA

majetek i jiným způsobem a případnou smlouvu upravující majetkové poměry manželů pouze vezme v úvahu.

Podle současného anglického práva tedy předmanželské smlouvy v zásadě nejsou považovány za závazné dohody mezi manžely, nýbrž jsou pouze jednou z okolností, která má být vzata v potaz v rámci uplatňování diskreční pravomoci soudu v průběhu rozvodového řízení. Váha, jaká bude konkrétní smlouvě přisouzena, se bude lišit v závislosti na okolnostech každého případu.

12.2.4. Práva vůči třetím osobám

Jak již bylo uvedeno výše, majetkoprávní poměry mezi manžely se zpravidla dotýkají také práv třetích osob, a je tedy potřeba alespoň krátce objasnit to, jakým způsobem právo stanoví hranici mezi ochranou rodinného obydlí na jedné straně, a oprávněnými zájmy věřitelů na straně druhé. První otázka souvisí s tím, za jakých okolností je možné, aby soud nařídil prodej určité věci na návrh věřitele, respektive konkurzního správce. Poté je potřeba vysvětlit, v jakém rozsahu jsou třetí osoby (například nabyvatel ze smlouvy o převodu nemovitosti) zavázány případným majetkovým nárokem manžela-nevlastníka.

Věřitel nebo konkurzní správce může na základě zákona *Trusts of Land and Appointment of Trustees Act 1996* podat k soudu návrh, aby nařídil prodej majetku. Soud pak na základě určitých faktorů zváží, jestli prodej nařídí či nikoliv. V případě prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů přechází správa jeho majetku na konkurzního správce. To se bude týkat jak majetku, jehož je úpadce formálním vlastníkem, tak i majetku, k němuž má nárok „pouze“ na základě pravidel ekvity (například ve formě *joint tenancy* nebo *tenancy in common*, což jsou v podstatě formy spoluvlastnictví lišící se v tom, že u formy *joint tenancy* se uplatňuje právo přeživšího, který automaticky získává podíl zemřelého spoluvlastníka, kdežto u formy *tenancy in common* je podíl zemřelého spoluvlastníka předmětem dědictví). Konkurzní správce tak bude zpravidla žádat, aby byl nařízen prodej majetku, k němuž má úpadce zmíněné majetkové nároky. Soud zde bude brát v úvahu zejména zájmy věřitelů, chování úpadcova manžela v tom smyslu, jestli přispělo k úpadku, potřeby a finanční situaci úpadcova manžela, potřeby dětí a okolnosti případu. Pokud však od prohlášení konkurzu uplyne více než jeden rok, je soud povinen předpokládat, že zájmy věřitelů převažují nad ostatními uvedenými faktory a úpadce by

musel prokázat, že jsou zde mimořádné okolnosti bránící nařízení prodeje. Podobná bude situace i tehdy, kdy o nařízení prodeje majetku požádá věřitel mimo konkurzní řízení.

Druhou otázkou je pak to, jsou-li neformálně vzniklá majetková práva závazná i ve vztahu ke třetím osobám, popřípadě v jakém rozsahu. Tak například v případě nabyvatele určité věci na základě kupní smlouvy uzavřené s jedním manželem jako prodávajícím bude v zásadě rozhodující okolností to, jestli nabyvatel věci věděl, popřípadě mohl a měl vědět, o existenci majetkového nároku druhého manžela. Bude-li odpověď kladná, pak bude majetkový nárok tohoto manžela vynutitelný i proti nabyvateli jako novému vlastníku dotyčné věci. Poněkud odlišná situace však nastává ve vztahu k závazkům vzniklým z hypotečních úvěrů, respektive k věřitelům oprávněným z těchto závazků. Tady se uplatní pravidlo, podle něhož neformální majetkový nárok nebude mít přednost před pohledávkou zástavního věřitele, jestliže byla hypotéka zřízena za účelem nabytí předmětného majetku, nebo jestliže osoba s neformálním majetkovým nárokem věděla o existenci hypotéky, nebo konečně, jestliže byla hypotéka převzata alespoň dvěma vlastníky (rozuměno vlastníky s formálním majetkovým právem).

12.2.5. Vlastnictví věcí movitých

Pravidla vztahující se k vlastnictví takzvaného osobního majetku (*personal property* – v podstatě jde o věci movité) nejsou tak složitá jako ta, která se vztahují k nemovitostem. Částečně je to dáno povahou těchto věcí a také jejich relativně menší hodnotou ve srovnání s nemovitým majetkem.

Základním pravidlem je, že **peníze náležejí osobě, která je vydělá a ostatní movité věci patří tomu, kdo za ně zaplatí.** Situace bude poněkud komplikovanější, půjde-li o peníze uložené na bankovním účtu vedeném na jméno jednoho z manželů, na který však vkládají peníze oba manželé a oba z něj také vybírají. V takovém případě budou uložené prostředky ve spoluvlastnictví manželů, bude-li splněn požadavek, že alespoň část vkladu (jakkoliv velkou) poskytl ten manžel, jenž není majitelem účtu.¹⁵⁸ Vlastnictví věcí pořízených ze společných prostředků bude záležet na tom, jestli tyto věci byly pořízeny pro potřeby jen jednoho z manželů či pro potřeby společné. V prvním případě bude taková věc ve spoluvlastnictví manželů, ve druhém bude ve vlastnictví toho manžela, který ji koupil.

¹⁵⁸ *Jones v Maynard* [1951] Ch. 572, Ch D

Osobní stav nemá kromě několika ne příliš významných případů na vlastnictví movitých věcí žádný vliv. Prvním z nich je úprava obsažená v zákoně *Married Women's Property Act 1964*, který se týká prostředků na náklady domácnosti. Tento zákon byl přijat za účelem odstranění původního pojetí vycházejícího z představy, že manžel je oprávněn na veškeré úspory ušetřené manželkou z prostředků, jež jí manžel poskytl na hrazení nákladů domácnosti. Zákon stanoví, že není-li mezi manžely dohodnuto jinak, jsou nyní tyto prostředky ve spoluvlastnictví manželů, přičemž podíly obou manželů jsou stejné. Zvláštní úprava je dále obsažena také v zákoně *the Law Reform Act 1970* a týká se darování mezi snoubenci (budoucími manžely). Podstatou této úpravy je, že pokud si snoubenci něco darují, může být poskytnutý dar vyžadován zpět, bylo-li darování podmíněno uzavřením manželství a tato podmínka nebyla splněna.

12.3. Vypořádání majetku při zániku manželství

V předcházejícím výkladu bylo několikrát zmíněno, že **anglické soudy mají rozsáhlou diskreční pravomoc ohledně rozdělování majetku při zániku manželství, a to jak v případě jeho zániku rozvodem, tak i tehdy, je-li prohlášeno za neplatné.** Je to výrazný rozdíl od úpravy týkající se spolužijících osob, respektive od úpravy majetkových vztahů existujících v průběhu manželství, protože v obou těchto případech se postupuje podle obecných principů majetkového práva a soudy zde nemají takové pravomoci jako v případě zániku manželství.

Soudy jsou při používání pravomoci svěřené zákonem *Matrimonial Causes Act 1973* povinny brát v úvahu všechny okolnosti případu (*all the circumstances of the case*), jejichž demonstrativní výčet je obsažen v zákoně. Základním principem, k jehož naplnění by činnost soudu měla směřovat, je dosažení spravedlivého výsledku (*fair outcome*), nebo-li spravedlivého rozdělení majetku mezi manžely vzhledem ke všem okolnostem daného případu.¹⁵⁹ V zásadě by tedy měl být majetek vypořádán tak, aby se oběma manželům dostalo přibližně stejného podílu a jiné rozdělení by se mělo použít jen tehdy, existují-li proto závažné důvody. Neznamená to však, že by se v anglickém právu uplatňovala právní domněnka, podle níž by bývalí manželé měli nárok na stejné podíly z majetku, jenž je předmětem vypořádání. Vždy je potřeba brát v úvahu také to, jak dlouho předmětné manželství trvalo, jakým způsobem se manželé zasloužili o nabytí majetku a další faktory.

¹⁵⁹ *White v White* [2000] 2 F.L.R. 981, HL

Před přijetím zákona *Matrimonial Causes Act 1973* (přesněji zákona *The Matrimonial Proceedings and Property Act 1970*, jehož ustanovení byla v roce 1973 převzata do zmíněného zákona) byly pravomoci soudu ohledně majetkového uspořádání při zániku manželství omezeny v podstatě na přerozdělování peněz v hotovosti, a přidělování ostatních majetkových hodnot se řídilo principy *trust law*. Nová úprava však umožňuje přerozdělování jakéhokoliv majetku včetně jednotlivých věcí, a to prostřednictvím takzvaných *financial provision orders* (příkazy týkající se finančních prostředků, převážně půjde o příjmy) a *property adjustment orders* (příkazy týkající se rozdělení ostatního majetku). Pokud jde o finanční příkazy, může se jednat o opakující se dávky ve prospěch ekonomicky slabšího manžela (*periodical payments*), které jsou zpravidla poskytovány pouze po určitou dobu a nárok na ně pozbývá oprávněný manžel automaticky také při uzavření nového manželství. Druhou alternativní možností je jednorázové přikázání určité finanční částky ve prospěch oprávněného manžela, zpravidla půjde o větší sumy vyjadřující podíl tohoto manžela na rodinném majetku (takzvaná *lump sum*). Prostřednictvím uvedených *property adjustment orders* pak mohou soudy přikazovat majetek do vlastnictví jednotlivých manželů, zakládat v jejich prospěch majetkové nároky ve formě *trustu*, přerozdělovat nároky plynoucí z penzijního pojištění a také nařizovat prodej věcí.

Mezi okolnostmi, které mají soudy brát v úvahu při rozdělování majetku, jsou na prvním místě stanoveny zájmy nezletilých dětí rodiny. V důsledku toho je rodinné obydlí často přikázáno do vlastnictví toho manžela, s nímž má nezletilé dítě (děti) po rozvodu žít, a soud také v této souvislosti může přikázat pravidelné finanční příspěvky (*periodical payments*) ve prospěch pečujícího rodiče, který si nemůže obstarat prostředky na svojí obživu jinak, protože pečuje o nezletilé dítě. Dalšími okolnostmi jsou pak zejména příjmy, výdělečné schopnosti, majetkové možnosti a ostatní majetkové zdroje manželů, jejich finanční potřeby a závazky, dosavadní životní standard, věk manželů a doba trvání manželství, existence zdravotního postižení u některého z manželů, a konečně zásluhy manželů ve vztahu k prospěchu rodiny (*welfare of the family*), tedy nejen z hlediska nabytí a udržení majetku, ale i z hlediska péče o společnou domácnost a její členy. Tento výčet je však pouze demonstrativní, protože soudy mohou, respektive musí, brát v úvahu všechny okolnosti daného případu.

Na závěr této pasáže je však potřeba poznamenat, že ve většině případů bude majetkové vypořádání při zániku manželství řešeno dohodou manželů a že výše

uvedené diskreční pravomoci soudu a zásady s nimi spojené se uplatní pouze tehdy, jestliže se manželé nedohodnou a požádají soud o vydání uvedených rozhodnutí (*financial provision a property adjustment orders*). To znamená, že **manželé si mohou své majetkové záležitosti dohodnout aniž by v této věci rozhodoval soud, a nebo se mohou dohodnout v průběhu soudního řízení o vypořádání majetku, kdy soud pouze takovou dohodu schválí**. Tyto varianty jsou z hlediska veřejného zájmu preferovány, protože jsou spojeny s mnohem menšími náklady (zvláště pokud se manželé dohodnou mimosoudně), a zpravidla jsou také rychlejší a účelnější z hlediska omezení negativních důsledků spojených s rozvodem, jež mohou být zdoluhavým soudním řízením jen prohlubovány. **Na rozdíl od předmanželských smluv, jejichž význam je omezený (viz výklad výše), jsou tedy manželé při rozvodu naopak podporováni v tom, aby majetkové následky rozvodu vyřešili dohodou**. Též zde však soudy mohou v rámci svých širokých pravomocí takové dohody přezkoumat a případně změnit (i když trend posledních let je ten, že do takových dohod soudy zasahují jen nerady, a to pouze ze závažných důvodů), s výjimkou případu kdy už taková dohoda byla soudem schválena jako takzvaný *consent order*. Soudem schválená dohoda je samozřejmě závazná a může být na žádost soudu změněna (vydáním nového *consent order*) jen v případě podstatné změny okolností.

Výklad o manželském majetkovém právu v Anglii lze na závěr shrnout tak, že tato úprava tradičně vychází z režimu oddělených majetků, z čehož vyplývá, že v důsledku manželství nevzniká žádné majetkové společenství, a pojem rodinný majetek nemá jasně vymezený právem aprobovaný význam, i když se fakticky pro potřeby teorie i praxe používá. Majetkové vztahy mezi manžely jsou v průběhu existence manželství regulovány obecnými principy majetkového práva a význam speciálních ustanovení rodinného práva, která se týkají majetku manželů, roste až v souvislosti se zánikem manželství, kdy mají soudy značné možnosti, jak rozdělení majetku ovlivnit. Možnosti uzavírání právně vynutitelných předmanželských smluv jsou značně omezené a v zásadě jsou tyto smlouvy pouze jedním z faktorů, který je třeba brát při vypořádání majetku v potaz. Zákonná ustanovení a precedentní právo týkající se této oblasti právní úpravy jsou v poměrně velkém rozsahu doplňována principy ekvity, jejichž cílem je poskytnout oprávněnému manželovi určitá majetková práva i tam, kde by na ně z hlediska zákonných ustanovení neměl nárok, a to zejména půjde-li o práva k rodinnému obydlí.

Konečně je potřeba říci, že i přes některé dílčí reformy není ani anglická úprava bez problémů a v následujících letech se dá očekávat jakási reforma rodinného majetkového práva, jejímž cílem je další posílení ochrany manželů a tím i manželství jako takového. Úvaha bude znovu věnována také předmanželským smlouvám a jejich významu.

13. Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo popsat a zhodnotit současnou úpravu manželského majetkového práva v České republice s ohledem na historický vývoj této právní oblasti a s komparatistickým exkursem týkajícím se práva anglosaského. Právní úprava uvedených vztahů prošla i na našem území poměrně dlouhým a složitým vývojem, a to v podstatě od úplné majetkové závislosti žen a jejich podřízeného postavení ve vztahu k mužům v době feudálního státu a práva, přes režim oddělených majetků s možností uzavírání smluv o společenství statků v době platnosti obecného občanského zákoníku z roku 1811, až k úpravám 20. století, jež zahrnovaly nejprve zákonné majetkové společenství manželů, posléze nahrazeného institutem bezpodílového spoluvlastnictví, aby se nakonec dospělo k pojetí stávajícímu, představovanému formou společného jmění manželů.

Hodnotíme-li současnou úpravu majetkových vztahů manželů, je potřeba ji konfrontovat zejména s jejím bezprostředním předchůdcem, bezpodílovým spoluvlastnictvím manželů, a to proto, aby bylo možné říci, co se oproti dřívějšímu pojetí zlepšilo. Na druhou stranu je pak vhodné zaměřit se na úpravu připravovanou v rámci rekonstrukce soukromého práva, protože tak zjistíme, jaké jsou další záměry zákonodárce pokud jde o úpravu majetkových vztahů manželů a také to, zda se do již hotového paragrafového znění podařilo prosadit alespoň některé žádoucí změny.

Podívejme se nejprve na otázku srovnání společného jmění manželů s dříve platným bezpodílovým spoluvlastnictvím. Myslím si, že přijetí novely zákona o rodině v roce 1998, která zavedla novou formu majetkového uspořádání mezi manžely, lze hodnotit jednoznačně pozitivně. Došlo k významnému rozšíření předmětu společného jmění manželů, stejně jako možností smluvních modifikací ze strany manželů a nově také snoubenců, upřesnění jednotlivých výjimek ze zákonného rozsahu společného jmění, vložení zákonné domněnky svědčící ve prospěch společného jmění, a tím i k celkovému posílení rovného postavení manželů. Tak byly odstraněny alespoň největší rozpory někdejší úpravy s pojetím vyhovujícím změněným společenským poměrům.

Na druhou stranu je však zřejmé, že dosavadní koncepce není ani zdaleka ideální, a bude nutné ji revidovat, tak jako občanské právo vůbec. Zmíněná novela zákona o rodině z roku 1998, která nepřímou novelizovala také občanský zákoník, totiž nemohla změnit nic na tom, že platný civilní kodex vycházející i po četných novelizacích ze socialistického

pojetí je nadále jen těžko použitelný. Zásadní nedostatky občanského práva vycházejícího z myšlenky jednoty zájmů společnosti a jednotlivce lze spatřovat už v jeho systematickém uspořádání, které se výrazně odchyluje od tradičního kontinentálního pojetí civilního práva a které znamenalo rozpad soustavy soukromého práva na několik samostatných odvětví, mimo jiné i na právo rodinné. Nový občanský zákoník, jenž se má vrátit k tradicím středoevropského právního myšlení a znovu důsledně vycházet ze zásad, jakými jsou autonomie vůle a smluvní svoboda, tak bude představovat důležitý mezník ve vývoji českého soukromého práva. Úprava rodinného práva bude opět součástí občanského zákoníku, a to včetně práv osobních.

Z pozitivních změn, které lze očekávat v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku, bych zmínil zejména zakotvení režimu oddělených majetků a další prohloubení dispozitivní ve vztahu k úpravě rodinných majetkových vztahů, zařazení závazků týkajících se výlučného majetku jednoho z manželů do společného jmění až do výše výnosů z tohoto majetku, zavedení jednotné evidence modifikujících smluv a soudních rozhodnutí, a konečně také zvýšenou ochranu věcí tvořících vybavení domácnosti a rodinného obydlí manželů. Právě pokud jde o důraz na ochranu rodinného obydlí se ukazuje vliv cizích úprav včetně té anglosaské, která má v této oblasti dlouhou tradici, když rozlišuje mezi formálními vlastnickými nároky jednotlivých manželů na straně jedné, a podporováním stability rodiny v podobě přiznání určitých nároků ve vztahu k nemovitostem sloužícím jako domov rodiny na straně druhé. Taková úprava je jistě žádoucí a navíc snoubencům či manželům, kteří by o podobná práva nestáli, bude dána možnost uzavřít smlouvy vylučující nároky spojené s bydlením.

I přes navrhované změny však zůstávají některé otázky týkající se společného jmění nevyřešeny. Příčinou toho může být buď úmysl zákonodárce, který nepovažuje tyto problémy za hodné zákonné úpravy, nebo jen jeho opomenutí, což je vzhledem k rozsahu připravované materie také možné a snad i pochopitelné. Je samozřejmě možné, že návrh nového občanského zákoníku ještě dozná v průběhu legislativního procesu určitých změn, a jeho současnou podobu proto nemůžeme považovat za definitivní.

Podle mého názoru by bylo *de lege ferenda* potřeba odstranit několik zásadních nedostatků týkajících se vypořádání společného jmění, jeho správy a také odpovědnosti manželů za závazky. Z hlediska vypořádání společného jmění bych uvítal, aby zákon precizněji upravil problematiku související se zákonnou domněnkou vypořádání, jež se uplatňuje v případě, že nedošlo k vypořádání ani dohodou, ani rozhodnutím soudu. Návrh

nového občanského zákoníku totiž pouze převzal dosavadní úpravu a nevyjasnil tak pochybnosti spojené s povahou lhůty pro vypořádání, konkrétně s tím, zda-li je za určitých okolností možné vypořádat majetek ze zaniklého společného jmění rozhodnutím soudu i po uvedené tříleté lhůtě. Vhodnější by proto bylo výslovně stanovit, že majetek, který nebude součástí návrhu na vypořádání a který nebyl vypořádán ani na základě smlouvy, podléhá po uplynutí stanovené lhůty zákonné domněnce vypořádání, a to přesto, že soudní řízení ohledně jiné části majetku (té, jež byla předmětem návrhu) bude probíhat i po uplynutí tří let od zániku manželství.

Pokud jde o správu společného jmění, bylo by v zájmu právní jistoty a ochrany třetích osob dobré, kdyby byla přijata úprava požadující, aby účastníkem smluv o převodu nemovitostí byly vždy oba manželé. Blíže je tato problematika probrána v předchozích kapitolách této práce, a proto se k ní na tomto místě nebudu podrobněji vracet.

Poslední námět na možnou změnu se týká spíše procesního práva a souvisí s úpravou odpovědnosti manželů za závazky. Konkrétně jde o problematiku možného postihu peněžních prostředků uložených na účtu jednoho manžela v situaci, kdy je veden výkon rozhodnutí proti manželu druhému, a to ohledně závazku vzniklého za trvání manželství. Myslím si, že vyhovující řešení by bylo takové, které by výslovně zakotvovalo možnost postihnout v rámci jediného exekučního řízení i účet nepovinného manžela, jenž by měl přirozeně možnost domáhat se vyloučení peněžních prostředků uložených na tomto účtu excindační žalobou, pokud by prokázal, že jde o jeho výlučné prostředky. To by, podle mého názoru, posílilo pozici věřitelů při vymáhání jejich pohledávek, protože by nemuseli vést samostatný výkon rozhodnutí proti nepovinnému manželovi.

Na závěr bych touto cestou rád poděkoval doc. JUDr. Josefu Salačovi, Ph.D. za jeho spolupráci a odbornou pomoc.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

I. Monografie a komentáře:

- Adamová K.* Dějiny soukromého práva ve střední Evropě. Praha: C. H. Beck, 2001
- Adamová K., Soukup L.* Prameny k dějinám práva v českých zemích. Plzeň: Čeněk, 2004
- Bartošíková M., Štenglová I.* Společnost s ručením omezeným. Praha: C. H. Beck, 2003
- Bičovský J.* Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha: Linde Praha, 1993
- Bílý J.* Právní dějiny na území České republiky. Praha: Linde Praha, 2003
- Boguszak J., Čapek J., Gerloch A.* Teorie práva, Praha: Eurolex Bohemia, 2001
- Bureš J., Drápal L., Mazanec M.* Občanský soudní řád. Komentář. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2001
- Cretney S. M.* Principles of family law. 7th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2003
- Dědič J.* Komentář k obchodnímu zákoníku. Díl II. Praha: Polygon, 2002
- Dvořák J.* Majetkové společenství manželů. Praha: ASPI Publishing, 2004
- Eliáš K., Zuklínová M.* Principy a východiska nového kodexu soukromého práva, Praha: Linde Praha, 2001
- Haley M.* Equity and Trusts. 6th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2004
- Holub M., Bičovský J.* Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha: Panorama, 1985
- Holub M., Fiala J., Bičovský J.* Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou. 9. vydání, Praha: Linde Praha, 2002
- Hrušáková M. a kol.* Zákon o rodině. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1998
- Kapras J.* Manželské právo majetkové. Praha 1908
- Kincl J., Urfus V., Skřejpek M.* Římské právo. Praha: C. H. Beck, 1995
- Kiralfy A.* Comparative Law of Matrimonial Property. A.W. Sijthoff International Publishing Company, N.V. 1971
- Klabouch J.* Manželství a rodina v minulosti. Praha: Orbis, 1962
- Knappová M., Švestka J. a kol.* Občanské právo hmotné Sv. I., 3. vydání, Praha: ASPI Publishing, 2002
- Malý K.* České právo v minulosti. Praha: Orac, 1995
- Malý K.* Dějiny českého a československého práva do roku 1945. Praha: Linde Praha, 1999
- Pokorný M., Holub M., Bičovský J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde, 2002
- Pokorný M., Holub M., Bičovský J.* Společné jmění manželů, Praha: Linde Praha, 2000

- Probert R. Cretney's Family Law. 5th Edition. London: Sweet & Maxwell, 2003*
- Radvanová S., Zuklínová M. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha: C. H. Beck, 1999*
- Rouček F., Sedláček J. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému. Díl 1. a 5. Praha: Linhart, 1937*
- Štěpánová S. Společné jmění manželů a podnikání, Brno: Computer Press, 2006*
- Švestka J., Jehlička O., Škárková M., Spáčil J. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání, Praha: C. H. Beck, 2006*
- Vaněček V. Dějiny státu a práva v Československu. Praha: Orbis, 1964*

2. Odborné články a studie:

- Baudyš P. Uspořádání majetkových poměrů mezi manželi a darování pro případ smrti. Ad Notam č. 4, 2004*
- Baudyš P. Vypořádání nemovitostí vyloučených ze společného jmění jeho zúžením. Bulletin advokacie č. 8, 1999*
- Breburda J. Odpovědnost manželů za závazky. České právo č. 6, 2000*
- Dvořák J., Poledna Z. Exekuční postih pohledávek patřících do SJM a výkon rozhodnutí příkázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu. Právní rozhledy č. 10, 2002*
- Dvořák J., Spáčil J. Společné jmění manželů, bezpodílové vlastnictví manželů a podnikání. Právní fórum č. 9, 2006*
- Dvořák J., Winterová A. K právní odpovědnosti za závazky druhého z manželů. Právní praxe, 1999*
- Haderka J. Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. Právní praxe č. 9, 1998*
- Hašek J., Kazda P. Nevyratitelná právní domněnka vypořádání SJM. Bulletin advokacie č. 5, 2006*
- Hedrlín A. Převod nemovitostí na základě kupní smlouvy. Právní rozhledy č. 2, 1998*
- Holub O. Vypořádání obchodního podílu ve společnosti s r.o. po zániku manželství. Právo a rodina č. 2, 2002*
- Hulmák M. Některé problémy majetkových vztahů mezi manžely po poslední novele zákona o rodině. Právní rozhledy č. 4, 2000*
- Chalupa L. Hospodaření manželů se SJM mimo obvyklou správu. Právní rádce č. 1, 2003*

Chalupa L. Vypořádání obchodních podílů v rámci společného jmění manželů. Právní rádce č.5, 2005

Králíčková Z. Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely (1. část). Právo a rodina č. 6, 2004

Králíčková Z. Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely (2. část). Právo a rodina č. 7, 2004

Králíčková Z. Vypořádání společného jmění manželů a obecná výkladová pravidla a zásady právní. Bulletin advokacie č. 10, 2006

Petr M. Účast v obchodní společnosti a společné jmění manželů. Obchodní právo č. 8, 2003

Růžek J. Vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. společného jmění manželů v konkurzním řízení, Bulletin advokacie č. 1, 1999

Sokol T. Vyloučení závazku ze společného jmění manželů. Právní rádce č.11, 2002

Telec I. Společné jmění manželů a věci sloužící k výkonu povolání. Právní rozhledy č.11, 1998

Vašíček M., Dvořáček D. Společné jmění manželů a vypořádání závazků. Právní rozhledy č. 11, 2004

Vašíček M., Chobola T. Nad povahou lhůty pro vypořádání SJM dohodou podle § 150 ObčZ: Skutečně na to mají bývalí manželé pouze tři roky? Právní rozhledy č. 9, 2002

Vlasáková L., Křížová V. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. Ad Notam, 2004

PŘEHLED ZKRATEK

BSM – bezpodílové spoluvlastnictví manželů

CA – Court of Appeal

F.L.R. – Family Law Report

HL – House of Lords

Ch D – Chancery Division (High Court)

NS – Nejvyšší soud České republiky

ObčZ – zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

ObchZ – zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSŘ – zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

R – rozhodnutí publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek

SJM – společné jmění manželů

ZKV – zákon č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů

ZoR – zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů